

MŰVELŐDÉSI TÁJÉKOZTATÓ

1959. DECEMBER

A MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYÁNAK KIADVÁNYA

TARTALOM

<i>Bernics Ferenc</i> : A VII. Kongresszus és művelődésügyünk — — — — —	3
<i>Putnoki Jenő</i> : Pedagógusaink és a pszichológia — — — — —	7
<i>Hites Ferenc</i> : Politechnikai nevelés a mohácsi Kisfaludy Károly gimnáziumban	10
<i>Dobó Géza</i> : Nemi felvilágosítás az általános iskolában — — — — —	15
<i>Bodó Lászlóné</i> : Esztétikai nevelés a sásdi napközi otthonban — — — — —	21
<i>Auth András</i> : A községi művelődésügy egységes irányításáról — — — — —	25
<i>Fekete Sándor</i> : A népművelési munka lehetőségei a termelőségvetkezeti községekben — — — — —	28
Ásatások, gyűjtések, kiállítások — — — — —	33
<i>Karsai Ferenc</i> : Levél Bácskából — — — — —	38
<i>Lippenszky István</i> : Faluról-falura — — — — —	41
<i>Lemle Géza</i> : Félfüllel hallottuk — — — — —	43
<i>Nádor Tamás</i> : Jegyzetek a Pécsi Rádió műsoráról — — — — —	46

A PÉCS-BARANYAI NÉPMŰVELÉSI MÓDSZERTANI TANÁCSADÓ TÁJÉKOZTATÓJA

<i>Csaba Károly</i> : Megkezdte munkáját a „Pécs-Baranyai Népművelési Módszertani Tanácsadó — — — — —	50
<i>Péczezy László</i> : Irodalmi nevelés a színjátszócsoportokban — — — — —	55
<i>Lemle Géza</i> : Tanuljunk egymástól — — — — —	62
<i>Déri Antal</i> : Egy falu és környete ismeretterjesztéséért — — — — —	67

ISMERD MEG BARANYÁT

<i>Budzsákliá Máttyás</i> : Egy város 15 esztendeje — — — — —	71
<i>Málik László</i> : Bóly történetéből — — — — —	79
<i>Nemes István</i> : Mohács emléke a magyar irodalomban — — — — —	88
<i>Vargha—Rónai—Muszty</i> : Mohácsi ördögök — — — — —	91
<i>Császár Lajos</i> : Szigetvár közoktatása a török uralom alatt — — — — —	94
<i>Dankó Imre</i> : A déldunántúli-baranyai hajdúság — — — — —	97
<i>Szaksz Béla</i> : Kollégium avatás Mohácson: — — — — —	105
<i>László Lajos</i> : Pécs irodalmi élete a XIX. sz. második felétől — — — — —	107
<i>Nádor Tamás</i> : Egy elfelejtett évfordulóra — — — — —	113

FILM—SZÍNHÁZ

<i>Mészáros Bálint</i> : A tömegek filmismeretéről — — — — —	116
<i>Ehmann Béla</i> : A kulturális rendezvények közönségszervezése falun — — — — —	121

KÖNYVESPOLC

<i>Szabó Aladárné</i> : Tízéves a baranyai közművelődési könyvtárhálózat — — — — —	125
Könyvismertetések — — — — —	128

HUMOR

<i>Szöllősy Kálmán</i> : Statisztikai csoda — — — — —	133
---	-----

HIREK

— — — — —	135
-----------	-----

MŰVELŐDÉSI TÁJÉKOZTATÓ

A MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYÁNAK KIADVÁNYA
PÉCS, 1959

KIADVÁNYUNK MUNKATÁRSAI

- Auth András*, a szentlászlói általános iskola igazgatója,
Bernics Ferenc, a Megyei Művelődésügyi osztály iskolai csoportvezetője,
Bodó Lászlóné, a sásdi napköziotthon vezetője,
Budzsákliá Mátyás, a mohácsi városi tanács vb. titkára,
Csaba Károly, a Pécs-Baranyai Népművelési módszertani Tanácsadó vezetője,
Császár Lajos, a szigetvári általános iskola tanára,
Dankó Imre, a gyulai múzeum igazgatója,
Déri Antal, a szentlőrinci általános iskola igazgatóhelyettese,
Dobó Géza, vezető szakfelügyelő, Vasas,
Ehmann Béla, a Pécsi Nemzeti Színház szervező titkára,
Fekete Sándor, a sellyei járás népművelési felügyelője,
Hites Ferenc, a mohácsi Kisfaludy Károly gimnázium tanára,
Karsai Ferenc, a jánoshalmi általános iskola tanára,
László Lajos, a Pécsi Rádió munkatársa,
Lemle Géza, a Megyei Művelődésügyi Osztály népművelési csoport vezetője,
Lippenszky István, a Megyei Művelődésügyi Osztály ismeretterjesztési előadója,
Málik László, a bólyi művelődési ház igazgatója,
Mészáros Bálint, a Baranya megyei Moziüzemi Vállalat csoportvezetője,
Muszty László, a pécsi Pedagógiai Főiskola tanára,
Nádor Tamás, a Pécsi Rádió munkatársa,
Nemes István, a pécsi Pedagógiai Főiskola tanára,
Péczeli László, a Pécs-Baranyai Népművelési Módszertani Tanácsadó csoportvezetője,
Putnoki Jenő, a pécsi Nagy Lajos gimnázium tanára,
Rónai Béla, a pécsi Pedagógiai Főiskola tanára,
Szabó Aladárné, a Megyei Könyvtár előadója,
Szaksz Béla, a mohácsi kollégium nevelőtanára,
Vargha Károly, a pécsi Pedagógiai Főiskola tanára.
A címlap-rajz *Kelle Sándor* műve.

BERNICS FERENC:

A VII. Kongresszus és művelődésügyünk

Befejeződött pártunk VII. kongresszusa. A kongresszus 15 éve szabad népünk életében újabb mérföldkő, mely jelzi eddig megtett utunkat és kijelöli számunkra évekre előre a jövőt. A kongresszus elégedettséggel és lelkesedéssel tölt el mindenkit, kinek a szocializmus ügye szent, ki igazán szereti hazáját és jövőjét, boldogulását a kongresszus által kijelölt távlatokban látja.

A kongresszusi beszámoló és a hozzászólások mélyreható elemzését adták egész gazdasági és politikai életünknek és ezen belül jelentős részt kapott kulturális életünk is.

A Kádár elvtárs által ismertetett központi bizottsági beszámoló leszögezte, hogy: „A szocialista forradalom előretörése és győzelme a kulturális fronton a nagyszerű eredmények ellenére a politikai és gazdasági téren elért eredményekhez képest viszonylag elmaradt.” A továbbiakban kifejtette, hogy ez egyrészt törvényszerű, mivel az emberek tudatának átforgatása a leghosszantartóbb feladat.

Rámutatott az ellenforradalom által okozott ideológiai zűrzavarra, melynek hatása még most is érezhető és azokra a jó harci fegyverekre, melyek ezt a zűrzavart hatásosan segítették felszámolni: a párt művelődés-politikai irányelveire, a népi írakkal, a nacionalizmus kérdéseiben foglalkozó pártokmányokra.

Ahhoz, hogy az elmaradást felszámoljuk a KB. beszámolója a következőkben jelölte meg a követelményeket:

Kulturális életünknek, a tudománynak és művészeteknek még jobban a munkásosztály, a dolgozó tömegek, szocialista építésünk felé kell fordulnia és azt szolgálnia.

Segíteni kell magasabb fokra fejleszteni a munkához, a társadalmi kötelezettségek teljesítéséhez való új szocialista viszonyt, a szocialista hazafiság és nemzetköziség erősítését, a tudományos világnézet terjesztését. Le kell küzdeni a burzsoá rendszer szellemi maradványait, a nacionalizmust, sovinizmust, antiszemitizmust és következetesen kell harcolni a kispolgári nézetek, az önző kistulajdonosi szemlélet ellen.

E célkitűzések elérése azonban csak akkor válhat valóra, ha a marxizmus—leninizmus eszméi az ideológiai, tudományos és kulturális életben uralkodó világnézeti alappá válnak.

Kállai Gyula elvtárs kongresszusi beszédében különösképpen hangsúlyozta az ideológiai és kulturális munka nagy jelentőségét a jelenlegi időszak fő feladata — a szocializmus alapjai lerakásának befejezése — szempontjából. Kiemelte az ideológiai kulturális munka jelentőségét mindenekelőtt a tömegek általános eszmei-politikai nevelésében. A kispolgári ideológia hatására utalva megállapította, hogy ennek legerősebb bázisa a még egyénileg dolgozó parasztok tömege.

„A termelőszövetkezetek szervezése forradalom nemcsak a tulajdonviszonyokban, hanem forradalmi minőségi változás a kisparcellákon egyénileg dolgozó paraszti tömegek gondolkodásában és érzésvilágában is.”

Hangsúlyozta, hogy a szocializmus építésének időszakában a tömegek műveltségi és világnézeti nevelésében az iskolának alapvető szerepe van.

„A mai helyzetben, amikor a társadalomra világnézeti kettősség jellemző, amikor milliós tömegek tudatában küzd az új, szocialista világszemlélet a régi, burzsoá világszemlélettel, az iskola a felnövekvő nemzedék marxista világnézetének megalapozásával előrelendítheti az egész társadalom világnézeti fejlődését.”

A jelenlegi helyzetet elemezve megállapította, hogy iskolarendszerünk a szinte ugrásszerű fejlődés ellenére ma még számottevő hiányosságokkal küzd. „Az ifjúságot nem készíti elő a termelőmunkára, nem ismerteti a korszerű szocialista ipari és mezőgazdasági termelés alapjait, s nem szoktatja őket ahhoz, hogy az élet alapja a termelésben végzett fizikai munka. Gyenge a világnézeti nevelés is.”

Közoktatásunk reformjáról, továbbfejlesztéséről szólva leszögezte, hogy iskolarendszerünket csak akkor fejleszthetjük eredményesen, ha biztosítani tudjuk az egész társadalom segítségét, ha érvényesíteni tudjuk azt a helyes jelszót, hogy az iskola — társadalmi ügy.

A fentiekben csupán a kongresszus néhány lényeges megállapítását ragadtam ki művelődésügyünk szempontjából azzal a céllal, hogy egyrészt a figyelmet felhívjam a kongresszusi anyag alapos tanulmányozására, másrészt, hogy ezek alapján nagy vonásokban vázolhassam megynk művelődésügyének helyzetét és az előttünk álló feladatokat.

Megyénkben az elmúlt 3 évben, de különösen az 1958/59. évi művelődésügyi évadban — mindenekelőtt az igen kedvező társadalmi, politikai és gazdasági fejlődés következtében — szép eredményeket értünk el az oktatás és népművelés úgyszólván minden területén. Növekedett egész művelődési tevékenységünk szocialista eszmeisége, világnézeti nevelő jellege. Nőtt társadalmunk érdeklődése és megbecsülése a művelődési munka iránt és örömdetesen növekedett pedagógusaink és népművelési dolgozóink munkakedve, kezdeményező készsége is. Vannak, bár csak szerény kezdeti eredményeink, a munkásosztály kulturális ellátásának növelésében, valamint a mezőgazdaság szocialista szektoraiban dolgozó parasztság kulturális nevelésében.

Pedagógusaink világnézeti-politikai nevelésében, a tantestületek eszmei-politikai egységének megteremtésében előrehaladásunk lemérhető. Túlnyomó többségükben nevelőink egyetértenek a szocializmus építésének szükségességével és a béke kérdésével, de jelentős a fejlődés a proletár diktatúra és a szocialista táborhoz való tartozásunk szükségességének elismerésében is. Művelődési dolgozóink világnézeti politikai fejlődését nagy mértékben szolgálja az állami és szakszervezeti ideológiai továbbképzés,

melyben az idej tanévben már pedagógusainknak kb. 75%-a vesz részt. Nem kevésbé jelentős a világnézeti politikai fejlődés szempontjából az a gyakorlati, társadalmi tevékenység, melyben nevelőink egyre nagyobb mértékben kivették és kiveszik részüket. Kiemelkedő ebből a szempontból az 1958. évi őszi országgyűlési és tanácsválasztásokban való részvétel, a Tanácsköztársaság 40. évfordulójáról való megemlékezés, az 1959. tavaszi és a most meginduló tsz. szervezési munkában való eredményes tevékenység.

Ezt a megélénkülő, pezsgő politikai légkört továbbfejlesztette a második 5 éves terv irányelveinek ismertetése és megvitatása, valamint a VII. pártkongresszus.

Az iskolának az élethez való közelebbvitelében, a politechnikai oktatásban mint a kongresszus által megszabott egyik igen fontos feladatban szintén megtették a kezdeti lépéseket. 24 ált. iskolánkban indult meg a műszaki-gyakorlati oktatás, 3 gimnáziumban pedig az 5 + 1-es kísérlet.

A felnőtt oktatásban résztvevők száma az elmúlt tanévhez viszonyítva megduplázódott és 2 városunkban, Komlón és Mohácson üzemi iskolák kezdtek el működésüket.

6 helyen 10 tanulócsoporthoz 265 fővel az idej tanévben megindultak az ipari és mezőgazdasági jellegű továbbképző iskolák. Jelentős a fejlődés a népművelési munkában is. Különösképpen lemérhető ez az ismeretterjesztés számszerű és minőségi fejlődésében, az öntevékeny művészeti csoportok javuló munkájában és a művelődési otthonokban kibontakozó klubélet kezdeti eredményeiben.

Elért eredményeink a kongresszus tükrében általában elégedettséggel tölthetnek el bennünket. Munkánkat, erőfeszítéseinket helyes irányban végeztük és küzdelmünk nem volt hiábavaló.

A kongresszusi tanácskozás józansága, szerénysége, tárgyilagossága — ahogyan feltárta eredményeinket és nem óvakodott a hibák, nehézségek megmutatásától — arra int bennünket, hogy ne essünk önelégültségbe és tárjuk fel saját munkaterületünkön mi is kendőzés nélkül, reálistan hibáinkat, elmaradásainkat.

Ez, véleményem szerint, pártunk VII. kongresszusának egyik legfőbb tanulsága.

Ha a kongresszus szellemének realitásában vizsgáljuk munkánkat, elmondhatjuk, hogy bár tevékenységünk irányvonala helyes volt és vannak eredményeink, a jövőben jobban kell dolgoznunk! Elsősorban saját sorainkban kell hibáinkat, elmaradásainkat kiküszöbölni. Művelődési dolgozóink egy részénél még tapasztalható nacionalista nézeteket, idealista valóság beállítottságot, kispolgári szemléletet, eszmei-politikai felemasságot az ideológiai továbbképzés és a társadalmi életben végzett gyakorlati tevékenység segítségével mielőbb meg kell szüntetnünk. Nagyon meg kell szívlelnünk Kádár elvtárs kongresszusi beszámolójából a következőket:

„A nép ügyét, a szocializmust nem lehet félig vállalni, arra csak egyértelmű igennel, vagy nemmel lehet válaszolni. Senki se higgye, hogy megtisztelheti a szocializmust építő népet azzal, hogy melléje áll. Ellenkezőleg, a legnagyobb alkotóra is csak megtisztelő, ha a nép ügyét, a szocializmust szolgálhatja.”

Az eddiginél intenzívebben kell törekednünk az iskolai és családi nevelés egységének megteremtésére a szülők között végzendő pedagógiai

propaganda eszmei-politikai színvonalának javítására. Fordulatot kell érnünk ezért szülői munkaközösségeink tevékenységében. Fő feladatunk a szülők nevelése kell, hogy legyen. El kell érnünk, hogy az iskola, a nevelés valóban társadalmi ügy legyen. A megkezdett úton továbbhaladva fejleszteniünk kell iskoláinkban a politechnikai képzést, a műszaki-gyakorlati oktatást.

Javítanunk kell az iskoláinkban még mindig alacsony színvonalú világnézeti-politikai nevelést. Olyan ifjúságot kell nevelnünk, amely meg van győződve a szocialista társadalmi rendszer fölényéről, és fel van készítve arra, hogy a szocializmus építésének öntudatos és hasznos, cselekvő és kezdeményező részese legyen.

Az iskolán kívüli népművelési tevékenységben jobban kell szolgálunk a tömegek szocialista nevelését. Előre kell lépünk az eddig eléggé elmaradott mélyebb tudatformáló munkában, az ismeretterjesztésben, az öntevékeny és hivatásos művészeti tevékenységben, elsősorban a munkásosztály és a most nagy tömegekben szocialista útra lépő parasztság, valamint az ifjúság tömegei között. Ezzel szolgálhatjuk a kongresszus útmutatásai alapján elsősorban a jelenlegi időszak fő feladatát — a szocializmus alapjai lerakásának — befejezését.

Ha feltesszük magunkban a kérdést, hogy mit jelent számunkra a kongresszus, miként alkalmazzuk a kongresszus tanulságait, röviden ezt válaszolhatjuk: A kongresszus megerősített bennünket abban, hogy az út, melyen pártunk vezetésével járunk, helyes út. A kongresszus útmutatásainak valóraváltása, nem új, eddig ismeretlen feladatok végrehajtását jelenti. Nincsenek merőben új feladataink, és módszereink továbbra is általában megfelelnek. Viszont az eddigieknél még jobban kell dolgoznunk!

A kongresszus lelkesedésével, optimizmusával és ugyanakkor józan tárgyilagosságával kell felfrissítenünk egész tevékenységünket. Legyen a kongresszus forró ihletés mindannyionknak, sarkalljon bennünket önvizsgálatra, terveink, elgondolásaink felülbírálására! Ösztönözzön bennünket további szívós, áldozatos munkára, mert csak ezáltal válhat a kongresszus sokoldalú és gazdag útmutatása olyan anyagi erővé, mely gyorsabb iramban visz bennünket közelebb célunkhoz, a kulturális forradalom, a szocializmus ügyének győzelméhez!

DR. PUTNOKY JENŐ:

Pedagógusaink és a pszichológia

A pedagógus tevékenységének középpontja a gyermek és az ifjú: a felnövekvő nemzedék, amely tanítóitól és tanáraitól várja, hogy szervezeten, tudatosan és rendszeresen munkálják benne a társadalomba való beilleszkedés feltételeit. Ez a látszólag egynemű, valójában azonban rendkívül sokrétű követelmény bonyolulttá teszi az oktató-nevelő munka feladatkörét, ugyanakkor megsokszorozza nevelőink felelősségét is. A tennivalók szövevénye nem egyszer gátolja az áttekinthetőséget. Éppen ezért nem haszontalan, ha alkalmanként egy-egy alapvető tényezőre vagy szempontra külön felhívjuk a figyelmet; főként olyanokra, amelyek — bár a legfontosabbak közül valók — gyakran feloldódnak a „rutinmunka” egyhangúságában, elsikkadnak az esetleges „napi” teendők között. Ahelyett, hogy áthatnák és irányítanák azokat.

Ilyen lényeges probléma a pszichológia helyének és jelentőségének kérdése az oktatás és nevelés folyamatában.

A pszichológia reneszánszának idejét éljük. Ez a megújulás nemcsak formai jellegű. A mai lélektan céljaiban, alapszemléletében és tartalmában egyaránt több és igényesebb a réginél, s emiatt is joggal követel nagyobb szerepet mindennapi életünk számos területén.

A nevelés társadalomformáló rangja-ereje vitán felül áll, ezért a pszichológiai tudatosságnak mindenekelőtt a pedagógiai gyakorlatban kell érvényre jutnia, illetve magasabb szintre emelkednie. Amiről tehát most szólni kívánunk: a neveléslélektan (pedagógiai pszichológia).

Az oktató-nevelő tevékenység két meghatározó elméleti gyökere a neveléstudomány és a pszichológia. Tulajdonképpen egyetlen bázisról van szó, amely szerves egységben, sokszálú kölcsönhatásban magában foglalja mindkét tudomány egészét. A pedagógia és a lélektan együtt táplálja a gyakorlatot, s ugyancsak közösen profitál a pedagógus hétköznapi tetteiből. Kelemen László világosan, közérthetően fogalmazza meg a neveléslélektan feladatát, ilyenképpen: „... a nevelési folyamat pszichológiai oldalának (komponensének) vizsgálata, tehát egyrészt a nevelői tevékenység pszichikai szerkezetének és lefolyási törvényeinek kutatása, másrészt ennek a gyermeki fejlődésben való hatását tanulmányozni.” (Kelemen László: A neveléslélektani kutatások feladatairól. Pedagógiai Szemle, 1959. 2. szám. 145. oldal.)

Az itt idézett sorok olvasásakor felötlik a gondolat: iskolai tapasztalatok egész sora bizonyítja, hogy nevelőink egy része (és ném kis része) az elmélet felhasználásában, tudatos alkalmazásában közelebb áll a pedagógiához, mint a pszichológiához. Ez utóbbi területén jobbra ösztönös. Mi-féle okai lehetnek ennek az „aránytalanságnak”?

Az okok természeteseneknek tűnnek. Az egyik abban keresendő, hogy a pedagógus *folyamatos és közvetlen* gyakorlati tevékenységének a kívánalmait a neveléstudomány (főleg az oktatástan) szabja meg. A pszichológia körébe viszont azoknak a — „mélyebben fekvő” — pszichikai (lelki) folyamatoknak és megnyilvánulásoknak a vizsgálata tartozik, melyek csak *időnként és közvetve* kísérhetők figyelemmel. Másszóval: a nevelő könnyebben észleli és ellenőrzi saját tevékenységében (pl. a tanítandó anyag felépítése, logikus előadása, a módszerek megválasztása, stb. során), valamint a tanuló munkájában a közös gyakorlat „külső” eredményeit, mint ezeknek az eredményeknek többé-kevésbé összetett pszichikai alapját. A „pszichológiai felszínesség” továbbá abból ered, hogy a pedagógus a lélektani tényezőket mintegy készen, „bedolgozott” formában kapja a pedagógia és az egyes szaktárgyak tartalmi és módszertani normáiban. Ilymódon viszonylag megbízható iránytűt tart a kezében, s ez a különböző *tipikus* helyzetekben eligazítja. Nyomban felmerül azonban a pszichológiában való *szélesebb körű* jártasság igénye, mihelyt a megszokottól, az általánostól eltérő probléma bukkan fel, — akár az osztályközösséggel, akár az egyes gyermek értelmi fejlődésével vagy magatartásával kapcsolatban.

Mindezek alapján belátható, hogy a *pszichológiai tudatosság fokozott erőfeszítést és felkészültséget követel.*

Milyen úton-módon szüntethetnénk meg a pedagógiai és a pszichológiai tudatosság közötti aránytalanságot?

Elsősorban *tanulással*: a *korszerű* lélektani irodalom rendszeres és elmélyültebb tanulmányozása révén. A tudományok fejlődése szakadatlan folyamat, s nyilván nem hagyja érintetlenül a pszichológiát sem. Lépést tartani vele — legalább annyira mint jogunk — kötelességünk. Lélektani tankönyveink, főiskolai és egyetemi jegyzeteink szinte kínálják magukat. Olvasásukkor érdekesebbnél érdekesebb ismeretekkel és problémákkal találkozhatunk. Az utóbbi években örvendetesen fellendült kutatómunka eredményei folyamatosan kapnak helyet folyóiratainkban: a Pedagógiai Szemlében, a Köznevelésben és (a jövő esztendőjétől kezdve) új pszichológiai folyóiratunkban. A Magyar Tudományos Akadémia kiadásában évről évre megjelenő pszichológiai tanulmánykötetek vagy pl. a legutóbb napvilágot látott „megértéslélektani” tanulmánygyűjtemény írásai a legfrissebb tudományos eredményekről értesítenek bennünket.

A pedagógiai pszichológiával foglalkozó munkák (amelyek természetesen csak a „biztos alapok” elsajátítása után forgathatók sikerrel) sok oldalról világítják meg az oktató-nevelő munka lélektani vonatkozásait. A leghasznosabbak talán azoknak a vizsgálatoknak a leírásai, melyeket pedagógusaink könnyűszerrel megismételhetnek saját osztályaikban, saját tanulóikkal. Vezérfonallal szolgálnak a kutatómunka különböző *módszereire* vonatkozóan is, így elősegítik a gyakorló tanító-tanár legközvetlenebb kapcsolatának megteremtését a *tudományos alkotómunkával*.

Lapozunk bele példaképpen *Lénárd Ferenc* egyik tanulmányába, amelyben a megértés vizsgálatára a következő módszereket sorolja fel:

1. a tanulók *megfigyelése* az egyes tanítási órákon; 2. a tanulók tudásának *felmérése* feladatsorozat kidolgoztatása alapján; 3. *hibaelemzés*; 4. a tanulók és a tanárok *kérdéseinek* vizsgálata; 5. *esettanulmány* (a tanulók *egyéni* vizsgálata) és 6. a *kísérlet*. (Lénárd Ferenc: A megértés neveléslélektani vizsgálata. A „Tanulmányok a megértés lélektanából” című kötetben. Tankönyvkiadó, Budapest, 1959. 20—21. oldal.)

A módszerek gazdagsága magában hordozza a gazdag „aratás” lehetőségét. A tudományos adatok zömét a gyakorló nevelőnek kellene szolgáltatnia. Előbb azonban meg kell ismerkedni ezekkel a módszerekkel, hogy kiválogathassuk azokat, amelyek kevesebb, ismét azokat, amelyek mélyebb pszichológiai tudást kívánnak. A lélektan ismerete nélkül azonban egyikhez sem nyúlhatunk megnyugtató eredménnyel. Még az úgynevezett „megfigyeléshez” sem, ami pedig — gondolhatnánk — nem más mint a gyermek „figyelgetése”, tanulmányi előmenetelének, viselkedésének egyszerű tudomásul vétele, — anélkül, hogy az *okokat* is kutatnánk. Ez nem pszichológiai megfigyelés. Nem is szólva a kísérletről, amelynek megtervezése és lebonyolítása egyfelől többé-kevésbé teljes szakirodalmi tájékozottságot igényel, másfelől olyan feltételek megteremtését, melyek a megfelelő határokon belül kizárják a tévedés lehetőségét.

Ahhoz tehát, hogy pedagógusaink tevékeny részeseivé válhassanak a tudományépítő munkának, elsősorban a pszichológia jelentőségének felismerésére és tudatosítására van szükség az oktatás-nevelés gyakorlatában. A tudatosságnak erre a fokára, s arra a szintre, ahol a lélektan mindent át-*szövő szemléletmóddá* terebélyesedik, csak az elmélet fokozatos és rendszeres elsajátítása nyomán juthatni el. Önképzéssel.

E helyen is szóvá kell tennünk, hogy továbbképzésünkben talán egyetlen fontos szakterület hiányzik: a pszichológia. Pedagógusaink tanfolyamok hadát járják végig, több évig tartó stúdiumokon szorgoskodnak, — s nem haszontalanul. Nem ártana, ha a *világnézeti és pedagógiai szempontból* egyaránt nélkülözhetetlen *általános-, gyermek- és neveléslélektan* minél előbb elfoglalná helyét a továbbképzési tematikák gondosan felépített rendszerében.

Jelen írásunk mindössze egy célt kíván szolgálni: újból *felhívni a figyelmet* a pszichológia szerepére a pedagógus napi tevékenységében, s ezzel kapcsolatban ráébreszteni közös felelősségünkre. A pszichológiai tudatosság egyre tökéletesedő oktató-nevelő munkánk egyik *kritériuma*. S miközben célunk elérésén fáradozunk, ne feledjük C. G. Jung jószándékú megjegyzését: azért mert minden embernek van lelki élete, még nem minden ember pszichológus!

HITES FERENC:

Politechnikai nevelés a mohácsi Kisfaludy Károly gimnáziumban

A szocialista társadalom nevelése elvi alapjában eltér a kapitalista rendszer nevelésétől. Ebből következik, hogy a szocialista iskolának le kell vetnie azokat a szűk és elavult formákat, amelyeket a burzsoá iskolától örökölt. Ez a szükség elemi erővel jelentkezett a gimnázium nevelési rendszerében is.

Az egész nevelést átfogó elvi átépítésből a következőkben csak egy fontos tényezővel kívánok foglalkozni: a politechnikai neveléssel.

A szocialista társadalom legnagyobb értékének vallja azokat a dolgozókat, akik a termelő munkát végzik, aminek eredményéből, termékéből a társadalom él. Ez azt jelenti, hogy a szocialista nevelés egyik alapelve a munkára nevelés legyen.

El kell érnünk, hogy tanulóink ránevelődjenek a fizikai munka értékelésére, megbecsülésére, a munka társadalomfenntartó értékének felismerésére, a szocialista munkaerkölcsre: a munkafegyelem, a társadalmi tulajdon megbecsülése és védelme, a jobb munkastílus, a termelékenyebb munka, az újító készség kialakulására.

Ez a követelmény a politechnikai képzés sokrétű ismereteit betetőzi, egységbe fogja, és a szocializmus építése szempontjából értékessé teszi. Ezt a feladatot az iskola eddigi szervezeti keretei között nem tudja megvalósítani. Segítségül kell hívnia a szocialista társadalmat. A politechnikai képzés betetőzését eredményesen, szervezett formában csak a tanulók üzemi termelő munkáján keresztül oldhatjuk meg.

Ennek felismerésével és megvalósításával döntő fontosságú új nevelő tényező lép be az iskola nevelő rendszerébe: az üzem. Az üzem tanulóink részére az élet iskolája. Az élet sokrétű egységében kikristályosítja, rendezett egységbe fogja, életszerűen hatékonyá teszi az iskolai nevelést, és ugyanígy összefogja, elmélyíti, és egy szakma szintjén hatékonyá teszi az iskola politechnikai képzésének elemeit. Az üzem és az iskola kapcsolata biztosítja az iskola életközelségét.

Ez a szervezés az elvi — elméleti megfontolások mellé gyakorlati célt is tűz ki: kísérletet indít meg, hogy négy évi üzemi gyakorlattal mennyire

valósítható meg a szakmunkás-képzés a középiskolai oktatással párhuzamosan.

Ezzel a szülők felől áradó — nálunk is nagy erővel jelentkezett — azon igény kielégítésének lehetőségét is kutatja, hogy az érettségi után a főiskolai tanulásba be nem jutó, vagy azt nem igénylő ifjúságnak (ez a gimnáziumi tanulók 80 %-a!) a termelő munkában való elhelyezkedését zökkenőmentessé tegye.

Tanulóinknak az üzemi termelőmunkába való bekapcsolása az elmúlt tanévben kezdődött. Fokozatos szervezési munka után, amelynek során a párt helyi vezetőinek megértő támogatásában részesültünk, felmértük lehetőségeinket a mohácsi üzemekben és mezőgazdasági vállalatoknál.

Az előkészületek után 1959 februárban a III. a. fiúosztályt tapasztalatgyűjtés céljából — a tanulók kívánságainak figyelembevételével — elhelyeztük a bútorgyár, gépgyár, Községgazdálkodási Váll., MÁVAUT, Meggyevill., TEFU és Kisipari Term. Szövetkezet műhelyeiben, ahol heti 1 napos teljes műszakban végeztek termelő munkát. A nyert tapasztalatokról röviden a következőkben számolhatunk be:

a) Általános tapasztalatok.

Az üzemek vezetői elvileg egyetértettek a célkitűzés helyességével és fontosságával, de a feladatok sokrétűségének teljes felismerése nem volt tapasztalható. E téren még a kísérleti félév elteltével sem teljesen megnyugtató a fejlődés. Az iskola egyik feladata e téren ismételt beszélgetések során a meggyőzést elvégezni. Elsősorban nevelési célkitűzésünk ideológiai és politikai tényezőire kell irányítanunk a vezetők figyelmét, amely most háttérbe szorult a közvetlen munkára nevelés célkitűzése mögött. Ha e pontban eredményt érünk el, javulni fog a tanulókat vezető szakemberek kiválasztásában most tapasztalt néhány nehézség is. Sokat remélhetünk az üzemi KISZ-szervezetekkel való szoros együttműködés kialakításától. Ez eddig csak a gépgyárral valósult meg — egyelőre még nem kellő mértékben. Láthatólag tanulóinknál sem teljesen világos még az üzemi munka ideológiai és politikai nevelő hatása — ami következik az üzemek fentebb vázolt hiányosságából — és a szakmai ismeretek fontossága nyomul előtérbe.

b) Az üzemek tapasztalatai tanulóinkról.

A félév végén kértük az üzemeket, hogy náluk foglalkoztatott tanulóinkról a következő három szempontból mondjanak véleményt, és osztályozzák őket:

1. az előírt munkadarabok kidolgozása (szakmai fejlődés);
2. munkafegyelem;
3. munkahelyen való közösségi magatartás.

A befutott válaszokból leszűrhető általános megállapítások a következők:

1. A rájuk bízott munkadarabokat, munkafeladatokat lelkiismeretesen, pontosan, elfogadható mértékben, selejtmentesen dolgozták ki nagy százalékban. Kb. 70%-ban jelessel osztályozták tanulóinkat (az osztályozott tanulók száma 28).

2. A tanulók munkafegyelme terén még az előbbinél is nagyobb %-ban mutatkozott megelégedés az üzemek részéről. Késés, indokolatlan elmaradás, az oktató szakmunkásokkal szembeni fegyelmetlenség egyáltalán nem volt tapasztalható. Egyes esetekben a munkára való utasítások lanyha, vagy laza teljesítése volt panasz tárgya. Ez egy esetben volt olyan fokú, hogy az üzem az iskola közbelépését látta indokoltnak, éppen a KTSZ esetében.

3. A közösségi magatartásban voltak nehézségek. Ez tanulóink kezdeti bizonytalan, feszélyezett magatartásából indult ki, amit egyes üzemekben félreértettek, és a dolgozók részéről elzárkózáshoz vezetett. Ez a jelenség azonban szórványos volt, és fel is volt oldható. Mindenesetre ebből okulva fontos feladatunk lesz a továbbiakban az üzemi KISZ-szervezetek segítségének kérése a kezdeti nehézségek áthidalására.

Általánosnak mondható e pontra pl. a Megyevill vezetőségének véleménye: „Szakmunkásaink megbecsülését érdemelték ki”, vagy a Bútorgyáré: „A munkahelyen való közösségi magatartásuk példás”. A kezdeti nehézségek teljes áthidalásának sikerét igazolja pl. a Községgazdálkodási Vállalat megállapítása, ahol egyike dolgozott azoknak a tanulóknak, akikkel kapcsolatban a fentvázolt nehézség mutatkozott: „oktatóival szemben példás magatartást tanúsított... kérjük igazgató elvtársat, hogy a többi politechnikai oktatáson részt vett tanuló előtt részesítse dicséretben.”

c) A tanulók tapasztalatai.

A tanév befejezésekor a III. a. osztály tanulóitól véleményt kértem a kísérleti félév alatt szerzett tapasztalataikról.

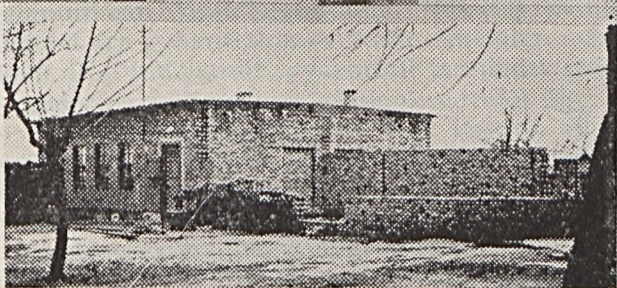
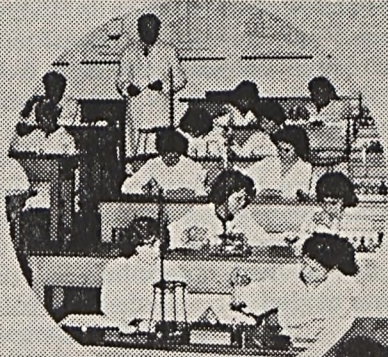
A kérdésekre adott válaszuk általános értékelése:

1. Egyöntetűen helyesnek tartják az üzemi gyakorlatot. Ezt a véleményt őszintéknek tekinthetjük, mert év közben tapasztalt érdeklődésük, munkahelyükön tanúsított magatartásuk, beszélgetés közben nyilvánított véleményük ezt alátámasztja. Megerősít ebben az is, hogy a félév folyamán a szülők részéről is túlnyomó többségben helyeslő megnyilatkozásokat hallhattunk.

2. Kialakulatlan a tanulók véleménye arról, hogy mit várnak nevelési téren az üzemi termelőmunkában való részvételtől. Ezt a kérdést előtérbe kell állítani, és osztályfői órákon, egyéni beszélgetésekkor felvilágosító és meggyőző munkát kell végezni körükben. Szakmai téren sokkal meggyőzőbb az állásfoglalásuk. Ez megegyezik szüleik véleményével is. Pl. egyik TEFU-nál dolgozó tanulónk így fejezi ki magát: „...sok, később is használható szakmai ismerettel ismerttet meg”, vagy egy gépgyárban dolgozó tanulónk: „megismerkedem a fizikai munkával, és az egyes szakmákban jártas leszek”.

Egyéni beszélgetések során tanulóink és a szülők is bátrabban nyilatkoztak, és ezek alapján általánosnak mondható az a kívánság, várakozás, hogy azoknak, akik érettségi után termelő munkába állanak a gyakorlat szakma területén, a szakmába való felvételnél az igazolt gyakorlat előnyt jelentsen, és a szakmai képesítés elnyerésénél időkedvezményt biztosítson.

3. A tanulók a fél évig folytatott gyakorlat szervezését megfelelőnek tartják. A kísérleti félévben — az üzemek kívánságára — hetenként egy tel-

1. Kémiai praktikum. 2. Üzemi termelőmunka a bútorgyárban. 3. Asztalos részleg. 4. Tanműhely: lakatosrészleg. 5. Tanműhely: asztalos részleg. 6. Az épülő tanműhely.

jes műszakot (8 óra) dolgoztak. A tervezett nyári összefüggő 3 hetes gyakorlatot nem tudtuk megoldani szervezési nehézségek miatt.

4. A tanulók megállapításai az üzemek felé csaknem egyöntetűen dicsérők. Pl. a selyemszövő gyárban dolgozó egyik tanulónk: „munkatársaimhoz és az egész üzemhez való viszonyom kitűnő volt. Mestereim és az üzem vezetői minden problémában segítettek”. Egy másik, a bútorgyárban dolgozó tanulónk: „... megfelelő körülményeket biztosítottak ahhoz, hogy elsajátíthassam a szakmát. Külön dicséretet érdemel a részlegvezető mester, aki mindig megértéssel és segítő készséggel tanított”. Figyelmet érdemel az Építő KTSZ-nél dolgozó 2 tanuló megállapításának összevetése: a villanyszerelő részlegnél: „... mindenki kedves volt, és ahol csak tudtak, ott tanítottak”. Az asztalos részlegnél: „... helyes a munka, csak sok olyan dolgot csináltunk, ami segéd munkásnak való”.

Itt térek ki a b) 1. pontban jelzett probléma tárgyilagos megítélésére. Láthatóan a kifogásolható magatartás gyökere kettős. Egyrészt van tanulónk, aki helytelenül hiú álláspontból ítéli meg feladatait az üzemben. Ezek felvilágosítása, átnevelése, meggyőzése fontos nevelési feladat. Másrészt egyes üzemrészlegeknél helytelenül indították be a tanulók munkába állítását. Nem számoltak az üzemek nevelési feladataival, melyek között a fizikai munka megszerettetése is ott van, mint egyik kezdeti cél. Az iskola is hibát követett el, amikor az indulásnál túlhangsúlyoztuk a munkafegyelem kérdését és átsiklottunk a fenti nevelési cél felett. E tapasztalatok hasznosítását feltétlenül meg kell valósítanunk a következő tanévben.

Iskolánk a folyó tanévben kísérleti gimnázium. Valamennyi osztályban (12) a kísérleti tanterv szerint folyik az 5 + 1 napos tanítás.

Az előzőekben vázolt tapasztalatok alapján azt a következtetést vontuk le, hogy kísérletünk az előző tanévben sikerült. A tapasztalatok messzemenően kedvezőek, jobbak a várakozásnál. Az üzemek sok aggályuktól — elsősorban a munkafegyelemre vonatkozóan — megszabadultak. Így szívesebben tartják fenn a nevelői együttműködést, mint ahogy a megindulásnál elkezdték. Egyúttal mi is megerősödünk abban az elképzelésünkben, hogy az üzemi termelőmunka nevelési hatásai igen kedvezően egészítik ki az iskolai nevelést.

Ennek hatására fokoztuk szervező munkánkat és 16 üzemmel megkötöttük iskolánk nevében a szocialista szerződést. Ez szabályozza az üzem és iskola együttműködését úgy, hogy az üzem lehetőségei szerint biztosítja a kedvező feltételeket nevelési és szakmai céljaink megvalósítására, és iskolánk nevelő tényezőjévé válik.

Ezenkívül 3 osztályunk tanműhelyben, egy csoport (18 fő) pedig kémiai laboratóriumunkban végez praktikumot. Minden tanulónk a miniszterium által előírt 4 óra gyakorlaton és 2 óra elméleten vesz részt az üzemek és műhelyek által kidolgozott gyakorlati tanmenet szerint.

Az üzemi csoportok felügyeletét iskolánk nevelői úgy látják el, hogy 1—1 felügyelő a területileg közel eső 2—3—4 üzemet ellenőriz, ahol elbeszélget az oktató dolgozókkal, az üzem vezetőivel, a tanulókkal. Érdeklődik az oktatás térvszerúsége felől, megbeszéli az esetleg felmerülő nehézségeket, a helyben meg nem oldható problémákról az iskola vezetőségének jelentést tesz. Arra törekszünk, hogy tudatosítsuk a tanulóinkkal foglalkozó dolgozóknak nevelési és szakmai oktatási célkitűzéseinket, és igyekszünk a lehető legkedvezőbb feltételeket kialakítani a siker érdekében. Már most

megmutatkozik az eltérés a kísérleti félév, és a most folyó tanév eredményessége között. A kísérleti osztály előzőleg már műhelymunkán vett részt egy éven át. Megismerte a munkahely rendjének, a munkafegyelemnek szükségét és értékét. Kevés kivételtől eltekintve odaadással, érdeklődéssel kapcsolódott be az üzemi termelésbe. Ezért szakmai előmenetelük meglepően jó volt. Most az iskola 400 tanulója közül elég sok nem ismeri fel kezdeményezésünk értelmét, jelentőségét: érdeklődés nélkül, néha ellenzettel megy munkahelyére — ez rögtön meg is mutatkozik a gyenge eredményben. Elsőseink közül egynek sem, felsőbb évfolyamos tanulóink közül sem soknak van politechnikai előképzettsége. Ez sok oktatási problémát jelent a tanműhellyel nem rendelkező üzemekben. Mind gyakrabban hangzik összehasonlítás a kísérleti osztály javára. A pedagógiai munkában járatlan, esetleg kisebb nevelői készséggel rendelkező dolgozók között néha elkedvetlenedés tapasztalható a kezdeti szíves hozzáállás után. Sok tapintatra és állandó támogatásra, lelkesítésre lesz szükség a felügyeletet végző nevelőink részéről a tanulóinkkal foglalkozó dolgozók kitartásának, érdeklődésének és ambíciójának kialakítására. Sok esetben viszont meglepő pedagógiai rátermettséget, érdeklődést, odaadást, sőt lelkesedést tapasztalhatunk az oktató dolgozók részéről. Ezek a tapasztalatok biztatóak az irányban, hogy általában is kialakul majd a sikeres munkához szükséges oktatói és nevelői színvonal.

Szervezésünknek a helyi adottságok alapján van egy súlyos nehézsége: kiskapacitású helyi üzeimeink nem tudták vállalni az elméleti oktatást. Ezért ez évben az elméleti órákat központosítva, a domináló szakmák szerint csoportosítva tanulóinkat, az iskolában tartjuk meg. Ezek a csoportok: virágkertészet, elektromos ipar, fémipar, faipar, motorszerelőszakma, egészségügyi szakmák, vegyipar. Az Állami Gazdaság, a Selyemszövőgyár, a Húsipari, Vendéglátó Vállalat, a Fodrász és Szabó KTSZ saját maga végzi az elméleti oktatást. Ugyanígy lesz a kárpitos szakmával is, ha tanulóink a faiparból az alapvető szakismeretet megszerezték. Az elméleti oktatással kapcsolatos anyagi problémákat a városi tanács áldozatkészsége oldotta meg átmenetileg. Tanulóink megoszlása foglalkozás szerint: mezőgazdaságban 68 fő, iparban 224 fő, tanműhelyben 114 fő.

Világosan látható, hogy szervezésünkben súlyos aránytalanság van a mezőgazdaság rovására. Ezt részint a szülők és tanulók állásfoglalásával, részint a munkahelyre való szállítás nehézségeivel magyarázhatjuk, de nem menthetjük. Nyilvánvaló feladatunk, hogy a szülők és tanulók áthangolásával, az objektív nehézségek elhárításával fokozatosan kiegyenlítsük a mostani aránytalanságot.

Már súlyos nehézségünk, hogy egyetlen üzemünknek sincs tanműhelye. Ezért szakmai szempontból: a minisztérium által kitűzött kísérleti cél, a szakmunkásképzés eredményes megvalósítása szempontjából hátrányos az általános iskolában politechnikai alapképzésben sem részesült tanulók alkalmoszerű oktatása az éppen kidolgozandó munkadarabok elkészítése közben. Ezért meggyőződésünk, hogy legalábbis az általános iskolai politechnikai oktatás kiépüléséig, de valószínűleg azután is fenntartandó az első osztályosok számára a tanműhelyi oktatás. Itt a gyakorlatot az elmélethez simulóan következetes tervszerű előhaladással ökonómikusabban sajátíthatják el. Erre biztosíték tanműhelyeink jó szakoktatói kara és felszerelése.

DOBO GÉZA:

Nemi felvilágosítás az általános iskolában*

Hivatásunkból, foglalkozásunkból adódik, hogy igen sokszor értekezünk, beszélgetünk, viatkozunk nevelési kérdésekről. Sokszor elhangzik a megállapítás: „Erre, vagy arra a tanulóra, illetve osztályra nem lehetett ráismerni, amint a felső tagozatba, jobban mondva annak is a felső osztályaiba érkezett”.

Megváltozott modoruk, magatartásuk, a munkához, nevelőkhöz való viszonyuk a tanulóknak. Nemegyszer hallhattuk már lelkiismeretes, hivatásának teljes tudatában működő nevelőtől ezeket az elkeseredett szavakat: „Nevelésem csődbe jutott. Több éves nevelőmunkám után azt kell megállapítanom, hogy tanulóim semmibe vesznek”. Ilyenkor akad, aki lát-szólag megmagyarázza a jelenségek okát. Elhangzik a megállapítás: „Kamaszok! A kamaszkodással együtt járó jelenségek ezek!” Ez a summázás jó utat nyitna meg nevelési vitánk számára. — Csak az a baj, hogy nem fűzzük e gondolatokat tovább, nem keressük, vagy legalábbis nem igyekszünk kellőképpen feltárni a „kamaszok” sajátságait, hogy azokat felhasználhasuk nevelésünk eredményessége érdekében. Gyakorlati pedagógiánk e területe még nem eléggé kidolgozott, az eredmények sem tudatosak, általánosítottak.

Valamennyien, nevelők és szülők tudjuk, hogy a kamaszkornak élet-tani alapokai vannak. Ebben a korban lépnek működésbe a nemi mirigyek s ezáltal az ivari éréssel együtt megindul a gyermek szellemi érése, felnőtté válása is. Annak ellenére, hogy ezt tudjuk — sokszor tehetetlenül állunk az önmagával és másokkal szemben megváltozott magatartású, „felderítet-ten” érdeklődési körű, szélsőségekben csapongani hajlamos tanítvá-nyunk, gyermekünk előtt.

Talán érezzük is, hogy mit kellene tennünk?! Közel kerülni a gyermek lelkivilágához, megtudni, megismerni azt az ezernyi kérdést, amely hánya-tottá teszi és segíteni neki az életben való tájékozódásban — felvilágosítani az életében jelentkező „ismeretlen” nemi kérdésekben is!

*

Iskolánként az igazgató döntse el, melyik nevelője foglalkozzék beha-tóan a kérdéssel,

* Részlet a szerző azonos című, pályázaton díjat nyert tanulmányából.

Tapasztalatom szerint a nem biológusok közül is sokan el tudják végezni, eddig is végezték, a szakosok többsége pedig minden bizonnyal megértetés nélkül meg tudja oldani a felvilágosítást.

Gyakorlati munkám tapasztalatai

Felismerve a nemi felvilágosítás szükségét, mint a VIII. osztályban az egészségtant tanító nevelő, 7 évvel ezelőtt elhatároztam, hogy „nekivágok” a kérdés megoldásának. Ismertettem szándékomat igazgatómmal. Ennyit mondott: „Nem lesz könnyű feladat. Felelősségérzettel jól gondold át, és próbáld meg!”.

Úgy találtam, hogy régi tankönyvünk „A gyermekkor és a serdülőkor fejlődése” c. fejezetét lesz alkalmas kibővíteni a nemi felvilágosítás gondolataival. Iskolánk párhuzamos fiú- és leányosztállyal rendelkezik. Így a tanulók szempontjából feltűnés nélkül külön választhattam a női és férfi problémákat. A nemenkénti külön tárgyalásra az egészséges szeméreméret tiszteletbentartása és pedagógiai szempontok miatt szükség van.

Felért a vizsgaizgalommal az a lelkiállapot, amellyel az első órára készültem, de bizonyos fokig azóta is fennáll ez évente, amikor a témakört megkezdem. Éreztem, hogy ha nem tudom megőrizni természetes modoromat, akkor nevetségessé válhatok és az úgynevezett csak ártok.

A tervbevett óra előtt, a Gyermekkor és serdülőkor fejlődése c. fejezet tantervi anyagának befejezésekor — úgy éreztem — elő kell készítenem a tanulókat a következőkben tárgyalandók komolyságára, hogy megelőzzem a kamaszos kuncogásokat, a „csemegézést”. Vázoltam a téma tartalmát és felhívtam figyelmüket, hogy az eddig tanultakon, a tankönyv anyagán túl többről is lesz szó. Olyan dolgokról, amelyekről már részben tudnak — helyesen, vagy hiányosan — olyanokról is, amikről még nem hallottak. Felidézzük majd a növény- és állattanban a szaporodásról tanultakat, és ezekhez kapcsolódva megbeszéljük a bennünket, embereket érintő nemi problémákat. A továbbiakban körülbelül a következőket szoktam mondani: „Felnőtteknek szeretitek érezni magatokat. Belehallgattok a felnőttek beszélgetéseibe, sőt bele is szóltak. Elvárjátok — és mind több joggal — hogy felnőttként tiszteljenek benneteket. Elvárom, hogy a következő órák anyagát felnőtt komolysággal és baráti őszinteséggel tárgyaljuk meg. Illendő, hogy bizalmas dolgokról ne fecsegjünk, ezért méltatlan lenne hozzátok, hogy főleg alacsonyabb osztálybeliek előtt eldicsekednétek az itt hallottakkal”.

A bevezető eredményesnek bizonyult azóta minden évben. A tanulók megértették miről lesz szó és kellő komolysággal vettek részt a további munkában.

A nemi felvilágosítás témakörét előadással szoktam megnyitni. Tartalmának vázlatát az alábbiakban ismertetem.

Felidézzük a növényi megtermékenyülésről tanultakat. Rámutatok, hogy az ember esetében a lényeg ugyanaz, a műszavak is azonosak: ivarmirigyek, hímivarsejtek, petesejt, stb. A növényi megtermékenyülés hasonlatosságával ismertetem az állati és emberi megtermékenyülés belső folyamatát, rámutatva a hímivarsejtek nagy számánál és életképességénél fogva mily nagy a megtermékenyülés lehetősége. A nemi szervek anatómiájából ismertetem a petefészket, méhkürtöt, méhet, valamint a heréket. A külső

nemi szerveket és a nemi aktus mechanizmusát itt még tudatosan nem részletezem. Ezekről csak a tisztántartásuk fontosságával kapcsolatban beszélek. A bevezető előadás elhangzásakor ugyanis még nem látom biztosítottak a kellő lélektani komoly hangulatot ahhoz, hogy a külső nemi szervek morfológiai és működési ismertetését éretlen gondolatok ébredése nélkül lehetne elvégezni.

Leányoknál és fiúknál külön-külön beszélek a nemi érés megnyilvánulásairól: másodlagos nemi bélyegek megjelenése, vérzés oka és egészségtana, előmlés, mutálás, stb. Rámutatok a belső, hormonális elváltozások lélektani megnyilvánulásaira: az öntudat ébredésére, ami általában a szélsőséges érzelmek közötti csapongással jár. Ezért mennyire fontos az önmegfigyelés és a tudatos akarat és jellemnevelés. Kiemelem a nemi élet korai, megerősítő kezdésének káros következményeit az egyén és az utódok szempontjából. (L. az állatoknál is!) Példákon mutatom be a nemi züllesztés társadalmi elítélését, mert a kéjhajhászó ember az alkotás és ezen keresztül a társadalom számára is megbizhatatlanná válik. (Prostitúció a kapitalizmusban és a szocialista rendben, alvilágot élők, huligánok, a fiatal leányanya nehéz sorsa, stb.)

Hangsúlyozom, hogy az emberhez nem méltó formája a nemi életnek a pillanatnyi kéjhajhászás, amit egyes felelőtlen felnőtteknél tapasztalhatunk, mert hiányzik belőle az esztétikai, lelki gazdagság igénye — a szerelem. A költők, népdalaink, komoly zenénk, a képzőművészet tiszta és fel-emelő érzésvilágából tanulják meg az igazán emberi nemi élet esztétikumát. A szerelmet gazdagítani, művészetté tenni — ez legyen a törekvésünk, és ne az állati brutalitás alá egyszerűsíteni.

Különösen fiúknál ma még szükséges a nő, a feleség helyes, egyenjogú értékelésének tárgyalása is. Sok házaselet egyensúlya ugyanis e kérdés körül kezd meginni. E kérdéseknél kell érinteni a párválasztás problémáit is.

A felvethető gondolatok széles skáláját sok lenne e dolgozatban ismertetni. Ha a nevelő elkezdi e gondolatsort, sok értékes társadalmi és tudományos tapasztalatot hozhat össze, és nevelő értékkel vizsgálhat. Arra, hogy milyen kérdések merültek fel gyakorlatomban, amelyekről lehet és kell beszélni, — még visszatérek.

Az egész első tanórán én beszélek. Az órát általában így fejezem be: „Tudom, hogy nem adtam választ minden kérdésekre. Akinek a hallottakkal kapcsolatban, vagy azokkal összefüggő részletkérdése van — írja le kis cédulára és a jövő órám előtt helyezze az asztalra. A kérdéseket nem kell aláírni. Függetlenül attól, hogy tudnám ki tette fel a kérdést, az egész osztály előtt meg fogom válaszolni, mert valószínű minden kérdés számíthat közérdeklődésre.” Így kiiktatom a feszélyezettség gátló hatását, ami a személyes, szóbeli kérdésfeltevésnél akadályozhatja a megnyilvánulást. Az eredmény véleményem szerint teljesen kielégítő.

A következő 2 tanórát általában a benyújtott kérdések megválaszolásával kell töltenem — annyi van. Sőt, az ezeket követő néhány óra előtt, amikor már újabb anyagban haladunk tovább, még mindig vár egy-két kérdés az asztalon.

Több éves gyakorlatom ellenére a kérdéseket megválaszoló órák a legizgalmasabbak számomra is. A válaszok megadásához néhány esetben ala-

pos szakismeretet, felelősségtudatot, sőt bizonyos terjedelmű aktuális törvényismeretet is kell alkalmazni.

A tanulók kérdései

Amióta végzem a nemi felvilágosítást az általános iskolában (7 éve), gyűjtöm a tanulók által feltett kérdéseket. Néhány év óta már azt tapasztalom, hogy olyan kérdés, ami eddig nem szerepelt volna — nagyon kevés adódik egy-egy évfolyamnál. A kérdések zöme viszont évenként ismétlődik.

A kérdéseket három csoportba soroltam és különválasztottam a fiúk és a lányok által felvetetteket. Némelyek mindkét nemnél előfordulnak, némelyek pedig csak a fiúknál, vagy csak a lányoknál. A különbség a nemi adottságból eredő érdeklődés eltéréséből következik.

A következőkben ismertetem a felmerült kérdéseket az általam történt csoportosításban. (A fogalmak besorolását az alábbi kategóriákba nem tartom lényegesnek, vitathatatlanak sem, — csupán a magam eligazodására volt rájuk szükségem.)

1. *Alapfogalmak:*

Mindkét nemnél:

Mi a császárvágás; a nászéjszaka; a méhenkívüli terhesség; a meddőség?

Fiúknál:

Mi a kielégülés; a szüzesség; a szűzhártya; az abortusz; a havi vérzés; a „heresérv”?

Lányoknál:

Mi a gyermekágyi láz; a méhferdülés; az anyajegy; májfoltosság; a fehérfolyás?

2. *A nemi érintkezés és szaporodás élettani kérdései:*

Mindkét nemnél:

Hogyan jön létre fiú, vagy lány; az ikerszülés; a koraszülés; a magzat fejlődése a méhen belül és hogyan kap levegőt?

Fiúknál:

Hogyan duzzad fel a hímvivarszerv? A megtermékenyítés lefolyása. Miért élvezetes az érintkezés? A 14 éves fiú ondósejtjei érettek-e már?

Lányoknál:

Hogyan jön létre a vérzés, és a terhesség alatt miért nincs? Hogyan folyik le a szülés és miért fájdalmas? Miért nincs rendszeresen menstruáció? Sok nőnek miért nem fejlődik ki a melle? Sok fiatal anyának miért nincs teje? Miért romlanak a terhes anya fogai? Miről tudja meg a nő, hogy teherbe esett? Hogyan történik a férfi és a nő párosodása? Mikor történhet megfogamzás: vérzés előtt, alatt, vagy után? Mi értelme van a csóknak? Fiúknál mi az érettség jele? Fiúknak nincs „betegségük”?

3. A nemi együttéléssel kapcsolatos kérdések:

Mindkét nemnél:

Milyen nemi betegségek vannak? Ezek hogyan kaphatók, felismerhetőek és gyógyíthatók? Milyen hatásuk van az utódokra? Milyen szempontok szerint válasszunk párt? Rokonságból milyen utód lesz? Hány-szor lehet egy anya terhes? Mi az elvirágzás és mikor van?

Fiúknál:

Milyen következményekkel jár az önkielégülés? Mi jön létre az ember és állat érintkezéséből?

Lányoknál:

Ha egy lány nem érett, kerülhet-e bajba? Miért születik nyomorék gyermek? Hogyan lehet megakadályozni, hogy valakinek ne legyen gyermeke? Terhesség alatt lehet-e nemi érintkezés?

Az általános iskolai nemi felvilágosítás legértékesebb részének a kérdések megválaszolását tartom. Bár a bevezető előadás is sok kérdést ölel fel, de abban az egyes részleteket nincs idő kifejtetni. Arra jó az előadás, hogy hozzászoktatja a tanulókat a téma komolyságához, de természetességéhez is, továbbá megtanulnak jó néhány szakkifejezést, melyet a kérdések feltevésében már felhasználhatnak. Az előadásból láthatják, hogy a szakképzett nevelőtől megbízható ismereteket kaphatnak és a problémáikat bizalmasan rábízhatják. A kérdések általában az előadás részletei és az abból kihagyott problémák iránt érdeklődnek.

A kérdések tanulmányozása, elemzése egész sor gondolatot ébreszthet bennünk. A kérdések mutatják azt is, hogy a fiúk tájékozatlanabbak és kíváncsiabbak a másik nem dolgai iránt, mint a lányok. A lányok érdeklődése viszont szélesebb körű, fejlettebb és nagyobb távlatokra vonatkozik mint a fiúké. Igaz, a 14 éves lányok nemi érése is előrehaladottabb a fiúknál, de tükröződik a szaporodásban betöltött, a férfiagnál sokszorosan bonyolultabb és felelősegebb szerep sejtése, tudata. Ugyanakkor a fiúk kérdései jobban az érzékiség irányába mutatnak.

A kérdések bizonyítják, hogy tanulóink ebben a korban már mennyi mindent tudnak, illetve hallottak, amelyekre megbízható értesüléseket szeretnének kapni. A beszélgetések során számtalan esetben tapasztalható, hogy eddigi ismereteik milyen tévesek, hiányosak, vagy babonások voltak. A téma megtárgyalásának 2—3 órája után, amikor már felenged a tanulók feszélyezettsége, — az egyik leánytanulóm a következőket mondta el: Vérézése megindulásakor az éppen otthon lévő nagymama úgy világosította fel, hogy az az isten büntetése, amiért parázna dolgokra gondolt. Ezután a kislány hónapokig titkolta még az édesanyja előtt is a beállt jelenséget. Amikor édesanyja megtudta, így intézte el: No egy gonddal több lesz ezután. A szükséges ismereteket barátnőitől kapta eddig.

A kérdéseket válaszadás előtt igen körültekintően, pedagógiailag mérlegelni kell. Szükségesnek látom ismételtelen kiemelni, hogy pedagógiai mérlegelésre van szükség. Különösen vonatkozik ez azokra a kérdésekre, amelyek mögött nem csak a pusztá tudnivágyás sejthető, hanem az a törekvés is, hogy a kapott tájékoztatásból „receptet” szerkeszthessen magának a hallgató, — ébredező nemi ösztöneinek „bajmentes” megkezdéséhez, foly-

tatásához. Pedagógiai kötelességünk hangsúlyozni az eltérést, a kivételek gyakoriságát a megtermékenyítés lehető idejének, az orvosi szakkönyvekben található elméletek ismertetése helyett. Sokan receptnek veszik az egyik, vagy másik idevágó elméletet és meglepődnek, amikor „pöruljárnak” (Pl. Ogino—Knaus elmélet).

„Menekvésí lehetőségre” kell gondolnunk akkor is, amikor azt kérdezik tőlünk, hogy hogyan lehet megszakítani a terhességet, vagy megakadályozni, hogy valakinek gyermeke legyen? Ezeknél a kérdéseknél ismertettem az érvényben lévő abortusz törvény főbb intézkedéseit, a törvénybe ütköző eseteket — rámutatva a kuruzsló magzatelhajtók okozta halálos áldozatokra (Ormánság).

A kérdésekre adott válaszaimat általában és részletesen nem tartom szükségesnek itt papírra vetni, mert azok a vonatkozó szakirodalomban megtalálhatók. Az ismeretek mélységét egyelőre még a tanárnak kell megállapítania a tanulók tárgyi ismeretei és érdeklődése alapján.

Több biológus nevelővel találkoztam már, aki eddig is „illegálisan” beiktatta a nemi felvilágosítást tanmenetébe. Néhány módszeres követelményt illetően megegyező véleményt tapasztaltam a következőkben:

1. A téma tárgyalásakor a nevelő magatartása, stílusa a „kényes” szak kifejezések használatában legyen természetes. Óvakodjék a misztikus és a humoros szélsőségektől.

Ezért kell ugyanilyen természetességgel tárgyalni a növény- és állattan szaporodási, ivari fogalmait. Váljanak azok megszokottá, ami az illető fogalmak gátlás nélküli használatát eredményezi. A tanulók belátják, hogy e kérdésekről lehet az illem határain belül is „szalonképesen” beszélni, felvilágosítást kérni.

2. A nevelő gondosan ügyeljen a szabatos beszédre, hogy a tanulóknak ne legyen okuk élcelődésre, „csemegézésre”.

3. A női belső nemi szervek rajzszemléltetésén kívül más szemléltető anyag és mód mellőzendő.

4. A nevelő tanúsítson diszkrécióat a tanulók kérdéseivel kapcsolatban.

A téma feldolgozását hét év óta hasonlóan, de nem sablonosan végeztem. Főleg a tanulók elmélyülésében figyeltem meg eltéréseket. Az egyes évfolyamok osztályai nem azonos érettségűek, fegyelmi összetételűek, érdeklődésűek. Természetesen ezeket a tényezőket alkalmakként figyelembe kell venni.

Nem tudom helyeselni azt az előforduló felfogást, hogy a felvilágosításból ki kell zárni a „komolytalan” tanulókat. Valószínű éppen az ilyen tárgyú komoly beszélgetéssel érhetünk el „pálfordulást”.

Az általános iskolákban a témakört feldolgozó nevelők kísérik figyelemmel az 1960 januárjában megjelenő „Természetudományok tanítása” c. folyóiratot. Ez közli a felhasználható 2 tanóra részletesebb kidolgozását és a követendő irányelveket.

BODÓ LÁSZLÓNÉ:

Esztétikai nevelés a sásdi napközi otthonban

Az általános iskolai napközi otthonok célja az, hogy tanítási időn kívül a dolgozó szülők gyermekeinek felügyeletéről, neveléséről, ellátásáról és hasznos foglalkoztatásáról gondoskodjék. E célkitűzés érdekében a napközi otthonban dolgozó nevelőnek a gondozás és felügyelet mellett pozitív nevelőhatásokkal tudatosan kell formálnia a gondjaira bízott tanulókat. A célkitűzés világosan megszabja feladatainkat, azt, hogy a nevelés öt főterületén kell munkálkodnunk a napköziben, hogy a sokoldalú szocialista embertípus kialakítását biztosítsuk.

A sokoldalú személyiség kialakításának szerves része az esztétikai nevelés. Az esztétikai nevelésnek fontos szerepe van a kommunista világnézet és magatartás kialakításában. A helyesen átgondolt esztétikai nevelés segíti a gyereket abban, hogy helyesen tájékozódjék környezetében, észrevegynen jót, szépet és gyönyörködjék is abban, ami szép.

Az esztétikai nevelés területén a napközi otthon feladata az, hogy segítse, kiegészítse és alátámassza az iskolai és a családi nevelést.

Mégis különbséget kell tennünk az iskolában és a napközi otthonban folytatott esztétikai nevelés között. Míg az iskolában az esztétikai nevelés alapjai a művészeti tárgyak, addig a napközi otthonban készséget kell fejleszteni a gyermekben, amellyel észreveszi a szépet, de nemcsak, hogy észreveszi, hanem meg is becsüli, óvja és védi. A gyermekek esztétikai nevelésében nagy szerepet játszik környezetük önkéntelen érzékelése, valamint a környező személyek magaviseletének, modorának, ízlésének, nézeteinek rájuk való hatása. Napközi otthonom belső rendjének kialakításában ezt tartottam legfőbb szempontnak. Ezért arra törekedtem, hogy a lehetőség szerint kikapcsoljak belőle mindent, ami ízléstelen.

E téren sok volt a tennivaló és néhány évvel ezelőtt még csak terveimről beszélhettem volna.

Ütött, kopott, elhanyagolt községi kocsmá épületében, ugyancsak a kocsmától kölcsönkapott bútorok közt, kerítés helyett sertésólakkal szegélyezett udvart bocsátottak a napközi otthon rendelkezésére, amely minden egyéb alkalmas volt, de tanítványaim esztétikai nevelésére egyáltalán nem. Tehát legfőbb feladat ennek a helyzetnek megszüntetése volt. Felelős művelődésügyi szerveink súlyos forintjai, a községi tanács; egy-két helyi üzem és nem utolsó sorban az ált. iskolai igazgató elvtárs megértő szándéka segített az első lépések megtételében.

Téglakerítést húztunk az udvar köré. Gyomtalanítottuk, elegygettük és vörös salakkal terítettük be az udvart. Hogy az épület tisztaságát óvjuk, betonjárdát építettünk, melyet virágágyással szegélyeztünk és fákat ültettünk. Gondoskodni kellett az elhanyagolt, kopott épület tatarozásáról, falának vakolásáról. A foglalkoztató terem sötéttségét okozó ritka, kicsiny ablakokat sok világosságot és napfényt árasztó nagy ablakokkal cseréltük fel. A folyosó rideg téglapadlóját világos színű és könnyebben tisztántartható cementlapokra cseréltettük ki. A falakat világos színűre festettük, lemaszoltattuk az ablakokat, ajtókat, olajlábazattal láttuk el a konyha és mosdó helyiségeket. Az elmúlt évben új bútorokat, asztalokat, székeket és szekrényt kaptunk. A konyhai személyzetet sikerült úgy összehozni, hogy azok szerény, csendes, előzékeny modorukkal, tiszta, csinos öltözetükkel állandó, jó esztétikai hatást nyújtanak a gyermekeknek. Az így kialakított, helyes esztétikai hatás nyújtására alkalmas környezetben a további feladatunk az lett, hogy azt állandósítsuk és következetesen fejlesszük. Fokozott gonddal azon fáradoztunk, hogy mindenütt, a játéktól a könyvekig, rend, tisztaság, szépség uralkodjék.

A környezet változása nagy változást hozott a gyermekek lelkében. Megéreztek, hogy nem mindegy milyen környezetben töltik idejüket. Tanulásukat, jobb munkájukat segíti elő a szép környezet. Nagyobb kedvvel végzik munkájukat. Ezért megérdemli a szép környezet a féltő gondot, kíméletet és a további szépítést. Arra azonban gondosan ügyeltem, hogy ne cél nélkül díszítsünk. Az ablakok függönyein, az asztalok terítőin, a falvédőkön és egy-két képen kívül egyedül virág díszíti napközünket. Virág és szobanövény üde zöldje van mindenütt, ahol nincs útban, hanem valóban emeli otthonunk szépségét. A tapasztalat arra is megtanított, hogy nem minden virág alkalmas arra, hogy díszül szolgáljon. Nem kényes és aránylag kevés gondozást igénylő és a napközi levegőjét nagyon kedvelő virág a vízipálma, a pletyka és a muskátli. Ezen növények szaporítására és életfeltételeinek biztosítására megtanítottam gyerekeimet. Egymással versenyezve szaporítják pl. a vízipálmát. Az így szaporított növényeket magukénak tekintik és gondosabban ápolják. Az asztalok terítőinek egy részét is maguk készítették. Saját munkájukra jobban vigyáznak.

Hogy a foglalkozóterem, a folyosó tisztasága és a bútorzat nagyobb megbecsülésben részesüljön, maguk a gyerekek végzik a napi takarítást. Heti váltással más-más csoport takarít, ma már elmondhatom, hogy kifogástalanul. A fiúk ezirányú nevelhetőségét bizonyítja, hogy ebben a tanévben nyugodtan rájuk is bízhattam a takarítást, míg az elmúlt évben csak a kislányok érdeme volt a tisztaság.

Amellett, hogy gyerekeink jobban megbecsülik a maguk által takarított környezetet, az ezzel keresett évi 1200 Ft más oldalú esztétikai élvezet-höz juttatja a gyermekeimet. Ebből a pénzből évente eljutunk a Pécsi Nemzeti Színházba és képes folyóiratokra fizetünk elő.

Az esztétikai érzék fejlesztésére nagy hatással vannak a művészi alkotások. Rendkívül nagy jelentősége van az irodalomnak. Ezért nevelem tanítványaimat az olvasás megszeretésére. Ebben az iskolai évben először az iskolai könyvtár mellett megszerveztem a heti folyóiratok olvasását.

Tapasztalatból tudom, hogy nincs minden általános iskolai tanulónak készsége ahhoz, hogy ifjúsági könyvet vegyen a kezében és azt végig is olvassa. De kivétel nélkül érdeklődnek a képeslapok iránt. Érdeкли őket a

holdrakéta becsapódása, vagy az atom jégtörőhajó útja, és olyan érdeklődéssel olvassák az űrhajózás élettani feltételeit, mintha holnapután indulni kellene nekik. Ezeket az igényeket kielégítendő rendeltem meg az „Élet és Tudomány” az „Ország Világ”, a „Falusi Vasárnap” és a „Film, színház, muzsika” heti folyóiratokat. Ez utóbbi a céltudatos mozibajárás, megszervezését segíti megoldani alapos filmkritikáival. A nyolcadikosok részére pedig megrendeltem a KISZ lapját, a Magyar Ifjúság-ot. Ezt a lapot azzal a megjegyzéssel adtam a kezükbe: barátkozzatok vele, mert ha kiléptek az általános iskolából, sokan lesztek tagjai a KISZ-szervezetnek és ti látjátok a hasznát, ha már most megismeritek az ottani problémákat.

A képeslapok megjelenésének napja nagyon várt esemény az otthonban, és a lapfelelősnek ugyancsak gondot okoz, hogy kinek adja oda először. Olvasásukra az ebéd utáni 1 órás szüneteket használjuk fel. Az otthon-gyűlés kívánsága volt, hogy azok kapják meg először, akik aznap képességeikhez mérten jól feleltek. De biztosítani igyekszem a vezetést az ifjúsági irodalom legkiemelkedőbb alkotásainak olvasásában is. Irányító feladatomnak tekintettem azt, hogy fejlesszem a kezdő olvasó képzetét, kialakítsam bennük azt a képességet, amely beleképzeli magukat abba az életbe és természeti környezetbe, amelyet az író ábrázol, hogy a tanuló lássa és érezze azt az életet. A természet képei, az emberi jellemek, a különböző feltételek között folytatott élet a gyermek tudatában valamilyen kapcsolatot teremt, és az érzések és hangulatok egész sorozatát ébreszti fel benne. Amíg a „Légy jó mindhalálig”-ot olvastam fel, Nyilas Misi ott élt köztünk. Majd a „Kincskereső kis ködmön” Gergője szelídítette tanulóimat, ebben az évben pedig Bornemissza Gergely vitézségei buzdítják őket hazaszeretetre. Ezeket a regényeket mindig magam olvasom fel a gyerekeknek és nagy gonddal készülök a felolvasásra.

Az esztétikai nevelés fontos eszköze a színház látogatása, filmek megtekintése és azok művészi és nevelési szempontból való megbeszélése. Adódó alkalmakkor ezt nem mulasztom el. Évente egy alkalommal a felsőtagozat tanulóival megtekintünk egy színművet a Pécsi Nemzeti Színházban. Ez évben Jókai: Az aranyember c. romantikus színművét tekintettük meg. Ez a nap egyik legnagyobb ünnepe volt a napközinek. A készülődés maga is lázas izgalom volt. Megbeszéltük a külső megjelenésünk formáját, felhívtam figyelmüket az ünnepélyes öltözetre. Aztán beszélünk a regényről, a cselekmény idejéről, Timeáról, Noémiről, Jókai romantikájáról. A színházbalépés maga is csodálatos élményt jelentett a gyermekeknek. A fényben úszó szép színházterem, a hatalmas bordó bársony függöny, a párnás ülőhelyek egészen elkápráztatták őket. Aztán az előadás! Kipirult arccal, csillogó szemmel figyelték a jók küzdelmét a rosszakkal és a felvonások után véget nem érő tapssal akarták kifejezni elragadtatásukat.

Az esztétikai nevelés eszközei között alkalmazom otthonomban a rádióon keresztül a zenei művek közös meghallgatását. A műsorból előre kiválasztom a meghallgatásra kerülő zenei alkotást. A gyerekeket közös beszélgetés keretében előkészítem a mű meghallgatására, ügyelek arra, hogy olyan zenét hallgassunk meg, amely művészi, világos, érzelmekkel telített, közérthető, és nem túlságosan hosszú.

Az esztétikai látás, ízlés és megértés képességeinek nevelésében felhasználom az otthon falára kifüggesztett művészi reprodukciókat, azok megbeszélését. Ezeket a reprodukciókat gyakori időközökben változtatom.

Gyakran fordul elő, hogy saját lakásom festménye függ hónapokig az otthon falán. A megbeszéléseknél tapasztaltam, hogy a gyermekek önálló esztétikai ítéletei nagyon gyengék. A festményt nem tekintik úgy, mint művészi alkotást. Nincsenek gondolataik sem a művészcélról, sem az ábrázolás technikájáról, vagy módjáról, sem az alkotás eszmei mondanivalójáról. Ítéletet csak az ábrázolt tárgyról mondanak.

A tanulók esztétikai nevelésének szolgálatába állítottam a sétákat is. Réteken, virágzó mezőn végzett séták, virágok szedése, erdőnek, völgynek, pataknak szemlélete ugyanannak a tájnak megváltozása évszakonként, a gyermekekből a szép iránti lelkesedést váltja ki.

Utolsónak a gyermekek ruházatának, külsejének csinosításáról is kell beszélnem. Főleg a kislányok öltözetéről. Szándékosan hagytam ezt utoljára, mert ez az a pont, ahol még nem tartunk ott, ahol szeretnénk, bár kétségtelen, hogy értünk el itt is eredményeket. Már majdnem minden kislánynak van munkaköpenye, aminek igen sok előnye van. El lehet takarni vele a viseltesebb, kopottabb ruhákat, vagy a túlságosan feltűnő, divatos öltözeteket. Iskolai öltözetnek nagyon megfelel, de napközi öltözetnek nem nagyon barátságos és ráneveli kislányaimat arra, hogy nem kell rá vigyázni, mert nem kényes. Van egy tervem, amit remélhetőleg hamarosan, talán még ez évben meg tudok valósítani, az a bizonyos fehér fodros kislánykötény, amelyet olyan jól ismerünk a szovjet iskoláslányok képeiről. Csak arra vártam, hogy valamely Szovjetuniót járt napközi otthon-vezető kartársam beszámol a Köznevelés hasábjain, hogy milyen szép esztétikus viselet és nem kicsinyített felnöttekké, hanem igazi kislányokká varázsolja a fehér kötény a gyerekeket.

Napközi otthonban ilyen módokon folyik az esztétikai nevelés. Lelkesedéssel tölt el az a kicsinek látszó eredmény, ami szocializmust építő népünk nagy létesítményei között a mi napközink fejlődésében is végbe ment. Tudom, hogy sokan vannak, akik nagyobb eredményről számolhattak volna be, azonban úgy érzem, hosszabb útról csak nagyon kevesen.

AUTH ANDRÁS:

A községi művelődésügy egységes irányításáról

A művelődésügy egységes irányítása, a művelődéspolitikai célok megvalósítása megkívánja a községekben is a művelődésügyi szakigazgatás egységének megteremtését. Ma már ott tartunk, hogy az általános iskola igazgatója a művelődésügyi feladatok végrehajtásának felelős irányítója, azaz felelős az iskolán kívüli oktató-nevelőmunkáért is. Ez kétségtelenül újabb komoly feladatot jelent minden általános iskolai igazgató számára, de remélhető, hogy ezzel a népművelési munka erőteljesebb fejlődésnek indul.

A község művelődésügyéért felelősséget érzők közös érdeke, hogy a falu művelődési otthonának legyen jó gazdája, legyenek vendégei, sőt: állandó „lakói”. Az „állandó lakók” alatt az ifjúságot értem. Sok szó esik ma az ifjúságról. Igaz: nincs minden a legnagyobb rendben fiataljaink magatartása, szórakozása és nevelődése körül. A KISZ nem mindig tudja megszervezni az ifjúság szabad idejét, nem tud kellő tartalmat adni foglalkozásainak. De nem lehetetlen az ifjúság tartalmas nevelése, ha az iskola, a művelődési otthon, valamint az ifjúság legjobbjai komolyan veszik a népművelési szervek és a KISZ együttműködését. De ugyanez a helyzet a többi tömegszervezet esetében is. A megfelelő céltudatos és helyes együttműködés kialakításában, a községi kulturális munka megtervezésében, végrehajtásában és irányításában, a helyi népművelési szakigazgatási szerv ellenőrzésében nagyon sokat tehet az általános iskola igazgatója.

Törődni kell az ifjúság dolgaival, gondozni minden apró ügyét-baját. Ez szívós, türelmes munkát igényel. Kezdjük a nemesebb szórakozás lehetőségein: sakk, ping-pong, kuglizás, folytassuk rádióval, lemezjátszóval, énekkarral, színjátszókörrel, táncsoporttal, és majd fokozatosan elérjük, hogy az ismeretterjesztő előadásokra is szívesen jár az ifjúság. (Természetesen nem úgy értem az egyes fokozatokat, hogy kizárólagosak. Az első időszakban is kell az ismeretterjesztés, csupán a fokozatosság elve megvalósításának fontosságára utalok.) Egy jó igazgató tapasztalata, türelme, szerető és hozzáértő gondossága igen sokat segíthet az ifjúság problémáinak megoldásában. Az iskolán kívül végzett népművelési tevékenysége igen nagy hatású még iskolai munkájának eredményességére is. Ezt a munkát nagymértékben támogathatják a fiatal nevelők is, de szükséges, hogy a nevelőtestület minden tagja megtalálja az érdeklődési körének leginkább megfelelő munkaterületet a népművelésben is. Sajnos, több pedagógus ezt

még nem ismerte fel. Pedig aki nemcsak szakmának, hanem hivatásnak érzi munkáját, annak el kell jutnia ideig.

Népművelési tevékenységet minden községben lehet kifejteni, bár megfelelő helyiségre szükség van. Községünkben, Szentlászlón 10 évvel ezelőtt még az 1839-ben épült régi iskolában történt az ismeretterjesztés, a színdarabróba, stb. A világhosszút esténként akkor még a falon lógó pislogó petróleumlámpa nyújtotta. Azóta már lényeges változás történt. A falu lakossága társadalmi munkával egy istálló és pajta átalakításával kultúrtermet létesített színpaddal. Ez azonban komolyabb együttesek vendégszeplésére nem alkalmas. 1952-ben községünk villanyt kapott és ezzel egyidejűleg állandó mozi is, mely a kultúrterembe költözött. Ekkor egy filmet még szombaton és vasárnap vetítettek, ma már csak vasárnap. Sajnos télen a lelkes mozilátogatók nem érezhetik jól magukat kultúrtermünkben, mert aránylag mélyen fekszik, a falak alul vizek és ezáltal hideg, bármennyire fűtünk. Ez riasztotta vissza azokat is, akik az ismeretterjesztő estéken egyébként szívesen hallgatták volna még az előadásokat.

1958-ban a község kulturális életében lényeges változás történt: egy teljesen modern emeletes iskola épült vízvezetékekkel, gázzal, kísérleti előkészítővel, tágas folyosókkal, előterekkel, egy 6x12 méter alapterületű előadóteremmel és több tanteremmel, egyéb helyiséggel. Azóta több népművelési tevékenység az iskolában történik. Az 50 tagú felnőtt énekkar itt tartja próbáit. Az egyes szolamok külön-külön egy-egy tanteremben gyakorolnak, de az összpróba az előadóteremben folyik, ahol az egész kórus kényelmesen elfér. Itt tartjuk az ismeretterjesztő előadásokat is. Ezeket egyre többen látogatják, mégis befér a hallgatóság, bár örülnék, ha a terem fokozatosan kicsinek bizonyulna. Az iskolának van saját filmvetítő gépe. Filmek vetítésével tesszük vonzóbbá az előadásokat. Erre szintén alkalmas az előadóterem. Ha előadás közben kísérletezésre van szükség, ott van a vegyi fülke vízzel és gázzal. Hát nem lenne vétek a kissé rideg és télen ráadásul hideg teremben megtartani az előbb említett rendezvényeket, amikor rendelkezésre áll egy új, modern épület megfelelő helyiségekkel? Nem jönnek-e az emberek szívesebben az új épületbe, mint a régibe? De igen. Véleményem szerint nem az a lényeg, hogy hol történik az emberek művelődése, hanem az a fontos, hogy legyen ilyen falun is. Ettől függetlenül nyugodtan szerepelhetnek az egyes események a népművelési statisztikában ugyanúgy, mintha a kultúrotthonban zajlottak volna le.

Az iskola felhasználása takarékosági szempontból is előnyös. Minden teremben cserépkályha van, s így délután is meleg van még, sőt este is legtöbbször van még olyan hőmérséklet, hogy újból nem válik szükségessé a begyújtás. Ide tervezzük a közeli napokban megvásárlásra kerülő televíziós készüléket is. A művelődési otthon vásárolja és az iskolában nyer elhelyezést. Ez sem lehet baj, hiszen mindkettő a művelődésügyet szolgálja.

A községi énekkar már több oklevelet, emléklapot és emléktárgyat kapott szereplései alkalmával. Azelőtt e tárgyak a művelődési otthon szekrényében, tehát zárt helyen voltak. Az új iskolának van 11 beépített vitrinje és ugyanannyi falra akasztható ki szemléltető szekrénye. Az énekkar emléktárgyai egy ilyen vitrinben nyertek elhelyezést, ahol mindenki láthatja. E vitrinek és kis szekrények annyira alkalmasak, hogy különböző múzeális tárgyakat is el lehetne helyezni bennük. A Janus Pannonius Mú-

zeum segítségét kérve a közeljövőben megrendezzük iskolai múzeumi kiállításunkat is.

A művelődési otthonban hetenként egy nap filmvetítés folyik. Ez az egy film azonban sok mozilátogatót nem elégít ki. Őket kárpótolja majd a televízió, amely az iskola előadótermében mindenkor rendelkezésre áll. A művelődési otthonban tartjuk meg a színelőadásokat is. A művelődési otthonnak van még két szobája, melyek közül az egyik könyvtárszoba, a másik pedig klubszoba rádióval, lemezjátszóval. Ez utóbbiban a KISZ-ifjúság tartja összejöveteleit. Itt tartjuk a színdarabpróbákat is. Minden egyéb összejövetel (ismeretterejtés, énekkar, stb.) az iskolában van, amely a legvonzóbb hely a faluban.

A múltban csak az iskolában művelődhetett a felnőtt lakosság, szórakozást pedig csak a kocsmá nyújtott. Ma korra és nemre való tekintet nélkül mindenki talál művelődési és szórakozási lehetőséget a művelődési otthonban és az iskolában is. Legyen szoros az egység minden községben a művelődési otthon és az iskola között! Ez egyébként az általános iskolai igazgató vezetése mellett biztosítottnak látszik. Egy a célunk: emberek nevelése, átnevelése. Az iskola és a művelődési otthon egyeséges irányítás mellett képes lesz e nehéz, de nemes feladat megvalósítására.

FEKETE SÁNDOR:

A népművelési munka lehetőségei a termelőszövetkezeti községekben

Sokat vitatott kérdés, hogy a parasztság nagyüzembe történő átszervezése után, de az átszervezés ideje alatt is, a népművelési munka miként fog alakulni. A termelőszövetkezeti mozgalom rohamos előrehaladása ezt a kérdést fokozottan helyezi előtérbe. Ezért már most fel kell mérni azokat a lehetőségeket, feladatokat, melyek az új helyzettel fognak kialakulni.

A termelőszövetkezetbe való belépés még nem oldja meg a belépők tudatának átformálását, bár új lehetőségeket teremt ehhez. Az emberek különösen az első időszakban majdnem ugyanúgy élnek, gondolkodnak, mint előzőleg. A munka nagyüzemi szervezése, a munka közös végzése, a munkához való új szocialista viszony menetközben alakul ki. Az emberek tudatában az „enyém” és a „mienk” minőségi különbsége nem oldódik fel egyszerre a termelőszövetkezetbe való belépéssel.

Az átmenet hosszabb, vagy rövidebb ideig tartó folyamat. Ez attól függ, hogy milyen vezetőt tudnak a termelőszövetkezet élére állítani, az első években milyen eredményekkel gazdálkodnak, és nem utolsósorban attól, hogy az emberek közösségi gondolkodása milyen ütemben alakul ki.

A munka jó megszervezésével, a gépek fokozottabb igénybevételével megváltozik az emberek munkakörülménye. Ha jó az üzem szervezése, rövid idő alatt jelentős szabad időhöz jutnak a dolgozók. A népművelés szempontjából ennek a szabad időnek a felhasználása fontos kérdés.

A népművelés feladata, hogy felkeltse az emberek kulturális érdeklődését, feltárja azokat a hiányosságokat, melyek a parasztság szakmai és általános műveltségére önhibájukon kívül jellemzők. A népművelés feladata segíteni, hogy a falusi dolgozók is felismerjék a fejlődés irányát, követelményeit, ütemét és maguk is lépést tartsanak evvel a fejlődéssel.

A népművelési munkának a szocializmus építéséhez elengedhetetlenül szükséges szocialista tudat-átalakítást kell minden területen segíteni. Mindenki előtt ismert, hogy a szocializmus építésében ez a leglassúbb, legtovábbtartó folyamat. Hosszú nevelő, felvilágosító munkára van szükség és ezt a munkát egy pillanatra sem lehet abahagyni, még akkor sem, ha az előrehaladást rajtunk kívül álló tényezők akadályozzák átmenetileg.

A mezőgazdaság átszervezésének előrehaladása a gazdasági eredmények felismerése mellett a tudat átalakulásából is következik. Az eddig elért eredményeket nem lehet egészében a népművelés javára írni, de a tudat átalakulását, így az elért eredményeket nagyban segítették a különböző ismeretterjesztő előadások és népművelési rendezvények. A sok ismeretterjesztő előadás hozzájárult ahhoz, hogy a dolgozók gondolkodásmódja megfelelő módon alakult. A népművelési munka érdeme, hogy ezt a munkát, a tudat átfarmálását fokozatosan, állandóan végezte.

Ismeretes, hogy a termelőszövetkezeti mozgalom 1958/59-ben fejlődött rohamosan. Az azóta elmúlt időszak rövid volt ahhoz, hogy termelőszövetkezeti községeink népművelésében nagy eredményeket érjünk el, de elég volt arra, hogy felmérjük azokat a lehetőségeket és feladatokat, melyeket az új helyzet teremtett meg. Mielőtt a népművelési munka új lehetőségeit és feladatait ismertetném, szükségesnek tartom, hogy a sellyei járás néhány jellemző adatát előzőleg megemlítsen.

A sellyei járásban 49 község van. A községek általában kis települések. Csak két község lakossága haladja meg a 2500 főt; 20 község lakossága nem éri el a 350-et. Községeink általában közel vannak egymáshoz.

A járás mezőgazdasági jellegű. A lakosság közel 80%-a dolgozik a mezőgazdaságban.

A felszabadulás előtt a földnek 48%-a volt a nagybirtokosok kezén. A földosztás alkalmával ezt a földet 2600 család kapta meg, illetve ezen alakultak az állami és erdőgazdaságok. Jelentős ipara járásunknak nem volt és jelenleg is csak a kezdeti lépéseknél tartunk.

1956 októberéig járásunkban 32 termelőszövetkezet működött. Ezekben 861 család 1050 tagja dolgozott 9782 kh. földön. Az októberi ellenforradalmi események következtében 2 termelőszövetkezet maradt meg, de ezek is jelentősen meggyengültek.

1958 őszén és 1959 tavaszán járásunkban is erőteljes fejlődésnek indult a tsz-mozgalom. Viszonylag rövid idő alatt 48 termelőszövetkezet alakult. Új jelenség volt, hogy egész községek választották a nagyüzemi gazdálkodás útját. Jelenleg 32 393 kh-n gazdálkodik 2369 család, a tagok száma pedig 3862. Járásunkban 28 termelőszövetkezeti község van.

A termelőszövetkezetek első és legfontosabb feladata a gazdaság megerősítése, a nagyüzemi munkaszervezés kialakítása volt. A népművelési munkára, különösen a községek kulturális munkájával való foglalkozásra eddig a termelőszövetkezetek erejéből nemigen futotta. Mégis azt kell megállapítanunk, hogy a népművelési munka új feltételei teremtődtek meg az új helyzettel, s e kedvezőbb feltételek egyre inkább éreztetni fogják hatásukat.

Milyen új lehetőségek nyílnak a népművelési munka számára a termelőszövetkezeti községekben?

A közös munka az emberek szervezettségét vonja maga után. A szervezettségben rejlő erőt fel lehet használni a tsz-tagok mozgósítására, a népművelési munkába való bevonására is. Az emberek szervezettségéből következik, hogy a felvetődő igényeket jobban meg lehet ismerni és ki lehet elégíteni. Az érdeklődés felkeltését, szélesítésének lehetőségét is megteremti az új gazdálkodási forma.

A munka jó megszervezése, a gépek fokozottabb igénybevétele folytán jelentős szabad időhöz jutnak a dolgozók és ezt világnézeti nevelé-

sükre, általános és szakmai műveltségük emelésére és szórakozásra fordíthatják.

A szakmai képzést is elősegíti a nagyüzemi szervezettség. Egy-egy brigád tagjainak szakmai képzése nem ütközik különösebb nehézségekbe. Ugyancsak a szakképzés elősegítése érdekében lehetőség nyílik arra, hogy termelőszövetkezetek a szakképzés tárgyi feltételeit is biztosítsák. (Pl.: mezőgazdasági szakköri felszerelés, szakkönyvek, szemléltető eszközök, kísérleti parcellák, stb.)

Lehetőség nyílik arra is, hogy iskolákra küldjék tagjaikat a termelőszövetkezetek. Ösztöndíjat is tudnak részükre biztosítani. Így szerveződött az elmúlt évben, s így szerveződik az idén is a bentlakásos alapítványi rendszerű népfőiskola Pécssett. Ugyancsak lehetővé válik, hogy tanfolyamokon képezhessék magukat egyes területek, brigádok vezetői. Az ezüstkalászos tanfolyamoknak a termelőszövetkezet jobb gazdája lehet, mint az egyénileg dolgozó parasztok.

A patronáló üzemekkel való kapcsolat jó kiépítése útján lehetséges lesz, hogy a tsz tagjai jobban megismerhessék egy üzem munkáját. A kölcsönös találkozások elősegíthetik a munkás-paraszt szövetség elmélyítését.

A tsz-községek öntevékeny művészeti csoportokat is könnyebben hozhatnak létre tagjaikból, és az öntevékeny művészeti munka kedvezőbb feltételeit teremthetik meg. Kedvező munkabeosztással, felszereléssel, szállítási lehetőséggel, stb. segítheti a tsz a műkedvelőket. Új lehetőség nyílik arra is, hogy termelőszövetkezeti községek állandó jellegű csoportokat hozzanak létre. Az azonos területen dolgozók aktívabban kapcsolódhatnak be a népművelési munkába, mert beosztásuk, munkájuk egyforma lehetőséget biztosít számukra.

A népművelés tárgyi feltételei is javulni fognak. A tsz-ek kulturális alapjai — ha erre a célra használják fel — felülműlják és kiegészítik az eddig nyújtott állami támogatást. A termelőszövetkezetek megerősödésével lehetővé válik új, korszerű művelődési otthonok létesítése. Ugyancsak nagyobb összeget fordíthat a tsz könyvtárak bővítésére, szakkörök létrehozására. Közös erővel kirándulásokat is szervezhetnek, s megteremthetik az állandó klubélet kedvező feltételeit.

Az elmondottakkal nem merítettük ki az új lehetőségeket, csupán utaltunk rájuk. E lehetőségekre való támaszkodás, a lehetőségek mielőbbi kialakítása jegyében kell megszerveznünk már most is népművelési munkánkat. Szükséges, hogy a népművelési tanácsokban termelőszövetkezeink kultúrfelelősei okvetlen részt vegyenek és kellő súllyal érvényesítsék a tsz igényeit. A helyi népművelési szakigazgatási szerv és a népművelési tanács a megoldandó feladatokat mindig a termelőszövetkezet érdekeinek és lehetőségeinek szem előtt tartásával állapítsa meg.

Mint már említettem: a népművelés egyik legfontosabb feladata az emberek szocialista tudatának kialakítása. Azzal, hogy a falusi dolgozók a termelőszövetkezet útjára léptek, tudatuk még nem lett szocialista. Az emberek tudatában tovább él a kistulajdonosi gondolkodásmód, a kistulajdonosi törekvés. A közös vagyon védelme, a közös vagyonért érzett felelősség tudata, a közös munkához való jó viszony, nem alakul ki azonnal az emberekben. Hosszú felvilágosító munkára van szükség ezen a területen is. A népművelés feladata, hogy már az előkészítés időszakában is, de az átmenet után is segítse át az embereket a kezdeti nehézségeken. A népmű-

velés állítsa ennek szolgálatába az ismeretterjesztést és a jól működő művészeti csoportok munkáját.

Fontos, hogy ebben a kezdeti időszakban sok szó essen azokról a lehetőségekről, melyeket a nagyüzemi gazdálkodás teremthet meg. Beszélni kell arról, hogy a falu általános és ezen belül kulturális felemelkedését csak úgy tudjuk elérni, ha a falusi lakosság a nagyüzemi szervezetségen keresztül megteremti ennek tárgyi és személyi feltételeit. A nagyüzemi szervezetség elősegíti a kulturális forradalom eredményeit falvainkban is. Beszélni kell arról, hogy ha a tsz-ben jól szervezik meg a munkát, jelentős szabad időhöz jutnak a dolgozók és ezt a szabad időt szakmai és általános műveltségük gyarapítására fordíthatják.

A kulturális igények máris jelentkeznek községeinkben. Gondoljunk csak arra, hogy a termelészövetkezeti községek egymásután kérnek óvodát, napközi otthont, de sok községben szervezik meg a dolgozók esti általános iskoláját is. (Felsőszentmárton, Zaláta, Vajszló.) Ezek az igények a jövőben még inkább fognak jelentkezni, már most fel kell készülni arra, hogy ezeket az igényeket az illetékes szervek ki is tudják elégíteni.

Az elmúlt év tapasztalatai alapján elmondhatjuk, hogy pl. az ezüstkalászos tanfolyamokon termelészövetkezeteink parasztsága alig vett részt. A múlt évben járásunkban 3 községben fejeződött be ez a tanfolyam, 85 hallgatóval. A tanfolyamot végzett tsz-tagok száma mindössze 3 volt. Hogy az egyénileg dolgozó parasztság miért vett részt ezeken a tanfolyamokon, azt nem kell bővebben magyarázni. Érezte, hogy az itt szerzett szaktudás termelésének növekedését fogja eredményezni.

Termelészövetkezeteink parasztságának egy része még nem látja eléggé azokat a lehetőségeket, melyeket egy ilyen tanfolyam számára biztosítani tud. A szakmai képzést elsősorban a vezetőknek tartják szükségesnek.

Járásunkban a mezőgazdasági osztály ennek helytelenségét felismerve, ez évben 5 termelészövetkezeti községben szervez tsz-tagok részére ezüstkalászos tanfolyamot. Ez még kevés ahhoz, hogy termelészövetkezeti parasztságunk szaktudásában döntő változás álljon be, szükséges, hogy az első lépést újabbak kövessék. A mi feladatunk az is, hogy az ezüstkalászos tanfolyamokon a szakmai képzettség mellett világnézeti nevelést is adjunk.

Külön probléma termelészövetkezeteinkben a fiatalok kérdése. Ismeretes, hogy a tsz-ek tagságát többségükben az idősebbek adják. A fiatalok igyekeznek különböző üzemekben elhelyezkedni. Ez részben szükségszerű is. A fejlődő ipar a mezőgazdasági munkásfőlösleget el tudja helyezni. A fiatalok elvágódásának aránya azonban már egészségtelen mérvű. Ez a kedvezőtlen jelenség részben abból is adódik, hogy községeinkben nem teremtettük meg azokat a kulturális lehetőségeket, melyek fiataljainkat a város felé csábítják. Nem ismertettük eléggé fiataljaink előtt azokat a lehetőségeket, melyek a mezőgazdaság átszervezése után községeinkben is létrejönnek, és a művelődési, szórakozási lehetőségek sem kielégítőek.

Feladatunk tehát az, hogy az iskolákban, a KISZ-szervezetekben több helyet kápjon az ifjúság ilyen irányú nevelése, s gyors ütemben fejlesszük a termelészövetkezetekre támaszkodva a művelődési lehetőségeket.

Fiataljainkkal meg kell ismertetni a mezőgazdasági gépeket, kísérletekbe kell bevonni őket és általában olyan kedvező oldaláról kell bemutatni a mezőgazdaságot és távlatait, mely eddig ismeretlen volt előttük.

A népművelés további feladata, hogy termelőszövetkezeteink művészeti munkáját magasabb fokra emelje. A művészeti munkába való bekapcsolódást megkönnyíti az, hogy viszonylag sokan dolgoznak azonos munkaterületeken, és ezzel lehetővé válik, hogy fokozottabb mértékben kapcsolódhassanak be a művészeti csoportok munkájába. Pl. Zalátán a tsz tagjaiból ilyen formán hoztak létre a közelmúltban egy énekkart.

Számolni kell azzal is, hogy növekedni fog a tagok kulturális igénye is. Többet és jobbat akarnak látni, mint eddig. Fontos ezért, hogy az állami népművelés fokozottan támogassa a kialakuló csoportokat, s gondoskodjék a termelőszövetkezeti közösségek jobb műsorellátásáról; másrészt szükséges a termelőszövetkezetek kirándulásainak támogatása a járási székhely tájékoztatásaira, vagy pl. a Pécsi Nemzeti Színházba. A nagyüzemi gazdálkodás ennek szervezeti és anyagi feltételeit megteremti.

A termelőszövetkezetek kulturális alapja jelentős összeget tesz ki. Ennek az összegnek a felhasználását ténylegesen kulturális célokra kell biztosítani. Eddig ezeket az összegeket csak ritkán fordították kulturális célokra. Néha vásároltak egy-két darab könyvet, de ez nem volt jelentős (Drávafok). Ezekből az összegekből lehetőség nyílik arra, hogy a már meglévő művelődési otthonokat bővítsék, szakköri helyiségeket hozzanak létre. De lehetőség nyílik arra is, hogy a művelődési otthonok felszerelését is bővítsék. A termelőszövetkezetekkel azért is fel kell vennünk a kapcsolatot, hogy ezeket az összegeket ilyen célokra használják fel.

A kulturális célokra biztosított összegek helyes felhasználására tanácsokat, javaslatokat adjunk a termelőszövetkezetek vezetőségeinek.

Sok és sokrétű munka áll a népművelési munkások előtt a termelőszövetkezeti közösségekben. Sok függ attól, hogy mennyi segítséget nyújtunk falvaink átalakulásához, hogyan segítjük elő a számunkra kedvező feltételek kialakítását, s miképp aknázzuk ki azokat. Minél inkább előrehaladunk az emberek tudatának szocialista átformálásában, annál erősebbek lesznek termelőszövetkezeteink, annál jobb lehetőségei lesznek munkánknak. Ezért szükséges és érdemes különös gonddal foglalkoznunk termelőszövetkezeti közösségeink kulturális helyzetével.

Ásatások, gyűjtések, kiállítások...

(A Janus Pannonius Múzeum munkájának eredményeiből)

A múzeum 1959. évi tevékenysége elsősorban a gyűjteményanyag gyarapítására irányult. Azon terveknek megfelelően történt ez, amelyek megyénk területén kisebb vidéki kulturális központok kialakítását irányozták elő. Ilyenek épülnének ki Siklóson, Pécsváradon, Szigetváron, Mohácson és Komlón. Siklóson, Pécsváradon és Szigetváron a várépület mint műemlék szolgáltatná a külső keretet. E helyeken a szűkebb vidék történetét, néprajzi sajátosságait és a mai népi élet jellegzetességeit bemutató múzeumi kiállítások kerülnek majd megrendezésre, amelyeket természetudományi és képzőművészeti anyaggal is gazdagítani kívánunk. A legfőbb cél természetesen az, hogy a kultúrát közelebb vigyük dolgozó népünk életének a színteréhez.

Ennek a törekvésnek megfelelően végeztünk a nyár és az őszy folyamán három és fél hónapig tartó ásatást a pécsvárad Aranyhegyen és a Diósbán. Az ásatás során számos kőkorbeli földkunyhót tártunk fel. Ebben az időben (i. e. 2500) még földbevéjt, mély gödrökben lakott az ember, s fölélük a szélekre támaszkodó, csúcsos tetőt szerkesztett. Két földkunyhó mellett megtaláltuk az élelem és a különféle anyagok tárolására szolgáló ugyancsak földbevéjt pincéket is, amelyekbe a löszbe vágott lépcsőkön lehetett bejutni. Ezeket vízszintesen fedték be. A megfigyelések szerint egymástól 40—60 m távolságra kis házcsoportok voltak a lakótelepek. Háromhat földkunyhó volt mindegyikben, szorosan egymás mellé építve. Ez a megfigyelés tette lehetővé a társadalmi szerkezet meghatározását: a földkunyhókban vérrokon páros családok éltek, a házcsoportokban pedig vérrokon páros családok nagyobb családi együttesben, élet-, vagyon- és munkaközösségben. Kézzelfogható bizonyítéka ennek az, hogy a lakótelepnek nem volt külön temetője, hanem az egy-egy házcsoportban lakó nagyobb családi közösségek mindegyike külön-külön a maga lakóhelye mellé temetkezett. Az egyik házcsoporthoz tartozó temetkezési helyet meg is találtuk.

Az Aranyhegyen is feltártunk a zengővárkonyihoz hasonló, nagyméretű (24 m hosszú, 7 m széles) favázás épületet. Az építészet fejlődésével ezekbe helyeződött át a nagyobb családi közösség életének a színhelye. A földkunyhóknak itt a lakóhelyiségek felelnek meg.

A tárgyi leletek közül legjelentősebb egy férfit ábrázoló edényrelief, amely ebből a korból az első ismert, önálló férfiábrázolás. A földkunyhókból számos kő- és csonteszköz került ki, köztük jókivitelű csont- és agancs-

kapák is, amelyek szerint ennek a kornak az embere földművelő volt. A telepen talált sok állatcsont szerint az élelemszerzésben nagy szerepet játszott a vadászat, de voltak háziállataik is (marha, juh, kecske, kutya, disznó).

Helyenként a kőrézkori földkunyhók fölött rézkori települési maradványokat találtunk, sőt a kőrézkori kunyhók között rézkoriakat is tártunk fel. Ezek főleg abban különböztek a kőrézkoriaktól, hogy sekélyebbek, tehát a felépítményük volt magasabb. Réztárgyakat is találtunk bennük. Egyelőre hiányoznak még a pontosabb kormeghatározáshoz szükséges leletek, mégis a zóki kultúrára gondolunk, amelynek az emlékanyagát még nem ismerjük eléggé. Ha sejtésünk helyesnek bizonyul, bronzkori kultúránk kialakulásához nyerünk itt támpontokat.

Kiderült a vizsgáladások során az is, hogy a koravaskori település az Aranyhegy déli, alsó teraszán volt és kelet-nyugati irányban húzódott. Ez a megállapítás lényegesen megkönnyíti majd a további kutatást és ásatást, mivel betekintést enged a település rendszerébe. Az illyrek lakótelepéről van most szó, akik i. e. 900 táján észak felől nyomultak be területünkre. Ez az a nép, amely a pécsi Jakabhegyen levő nagy földvárát építette, a kelet felől előnyomuló lovasnomád kimmeriek ellen. Összesen mintegy tizenöt tőlük származó gazdasági épületet tártunk fel, amelyekből gazdag leletanyag került birtokunkba. Ezek egy része még az 1942-ben feltárt favázás házakhoz tartozott. Más részük arra mutat, hogy közelükben újabb lakóházak várhatók, amelyekhez tartoztak.

Ez volt az Aranyhegyen az első nagyobb szabású ásatás, kutatás. Az a szándékunk, hogy az ásatásokat még éveken át folyamatosan és rendszeresen folytatjuk. Hisszük, hogy rövidesen be is tudjuk mutatni Pécsvárad és környéke dolgozó népének az ásatások eredményeit, hogy öntudatot és erőt merítsen belőle életéhez és mindennapi munkájához. Abban is biztosak vagyunk, hogy ez által Pécsvárad idegenforgalma is jelentős mértékben emelkedni fog, mert természeti szépségei, ennek a nagy történelmi múltnak az emlékeivel együtt, valóban nagy vonzóerőt jelentenek az érdeklődők számára.

A pécsváradai ásatásokon kívül a múzeum számos más helyen is végzett az esztendő során rendszeres ásatásokat. Így került sor *Nagyharsány* belterületén egy avarkori temető feltárására. E nagyobbterjedelműnek látszó temető eddig feltárt 42 sírjában talált tárgyak azt igazolják, hogy az egykor hatalmas avar birodalom hanyatlásának időszakában (VIII. sz.) élt itt az ide temetkező avar lakosság; egyes férfisírok azonban még a harcok élet emlékeit, így pl. szépformájú fokosokat, háromélű nyílhegyeket őriznek. A sírontúli életről vallott hitükről adnak számot az elhunytak mellé helyezett edények, kések, tűzszerszámok, egyéb használati tárgyak és ékszerek.

Nagyharsány határában, a „Szántóváros”-nak nevezett helyen, még egy, a jelek szerint igen jelentősnek ígérkező kutatást végzett az idei nyáron a Janus Pannonius Múzeum. A szájhagyomány szerint hajdan ott, a községtől keletre állott „város”-t a török pusztította el. A múzeum kutatói azonban megállapították, hogy ezen a helyen egy nem jelentéktelen kiterjedésű római város létezett, amelyet minden bizonnyal a népvándorlás viharai tüntettek el a föld színéről, mint, egyebek közt, a nála jóval nagyobb és jelentősebb Sopianaet. De míg ez utóbbi a mai Pécs alatt örökre

eltemetve fekszik, amannak romjai fölött szántóföldek, kistrészen szőlők terülnek el, tehát feltárásuknak leküzdhetetlen akadályai nincsenek.

Az idei nyáron itt végzett, néhány napos próbaásatás csupán egy kőből, téglából épített, több helyiségből álló épület alapfalait hozta felszínre, de ugyanakkor, a felszíni nyomok alapján, megállapították a hajdani város terjedelmét is.

E római városnak csak részleges feltárása is, természetesen, sok esztendő munkát ró a múzeum, illetve a hazai régészet dolgozóira.

A múzeum, szakítva a hazai régészet régebbi magatartásával, különös kötelességének tartja a középkori, illetve a török hódoltság alatt elpusztult magyar faluknak, településhelyeknek rendszeres kutatását és feltárását.

Az idei ásatások rendjén a múzeum, Mohács város tanácsa áldozatkész-ségével, megkezdte a mohácsi síkon a török hódoltság első felében elpusztult *Lajmér* község településhelyének kutatását. Rábukkantak az egykori falu legrégebb, kora Árpád-kori temetőjére, ennek egy részét feltárták, megállapították az alapjaiban is elpusztult templom helyét, amely körül most már, a következő ásatások során, a hajdan volt település körvonalai is kirajzolódnak.

Ugyanebbe a programkörbe tartozik a mai Erdősmecke keleti határ-résznél fennállott *Érsekapáti* klostrosos helyének, és jobbágytelepülésének, a Szebény határában feküdt *Fehéregyházának* feltárása. Az előbbinek romterületét a közelében lévő hajdani *Szentiván* hasonlóképpen felkutatásra váró romterületével együtt a múzeum ideiglenesen védetté nyilvánította, hogy azok további pusztulását megakadályozza. Fehéregyházán pedig kisebb mérvű próbaásatást végeztek, amikor is paraszti épület-, kemence-maradványok, ezek alatt még korábbi, középkori temető sírjai kerültek elő.

Ugyanezen szűkebb feladatkörben keresték és járták be a múzeum dolgozói a hódoltság alatt elpusztult *Bogdácsa, Bácsfa, Jenő*, stb. községek településhelyeit s végeztek egyes helyeken kisméretű próbakutatást.

A régészeti leletmentések sorozatában Szentlőrinc, Cserkút, Babarc, Harkány, Olasz, Sellye neve szerepel római, vegyes népvándorlaskori, közép- és újabbkori leletekkel, épületmaradványokkal s eléggé gyakran Pécs városa, különösen az ott állandóan folyó gáz-, víz-, stb. csőlefektetési munkálatok alkalmával felszínre került, főként római és középkori, szórványos emlékekkel.

A folyó esztendőben önálló ásatást végzett a megyei múzeumigazgatóság irányítása alá tartozó szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum is, a hősi ki-rohanás közelgő 400 éves évfordulója megünneplésének előkészületében.

Ez az ásatás részben a vár udvarán folyik s a vár történetére vonatkozó eredménnyel járt, részben pedig a váron kívül, a nép által „Katonatemető”-nek nevezett területen, ahol XVI—XVII. sz.-i sírokat tártak fel.

A pécsi múzeum, a művészettörténet keretébe vágó működési körén belül, az év folyamán megszerezte Martyn Ferenc „Vázlatok a kuruc korról” c. olajfestménysorozatát. A 35 darabból álló képsorozat Rákóczi Ferenc dicsőséges szabadságharcából örökít meg jeleneteket, harcoló és táborozó kurucokat, hírvivőket, vágató lovasokat és elfáradt harcosokat, életük igaz valóságában, mozgalmasságában és fáradt nyugalomban. A siklói vármúzeumban már kiállításra is került művek eszmei tartalma és

művészi megoldása méltán állítja a sorozatot a magyar képzőművészet legkiválóbb festményeivel egysorba.

Megvásárolta a múzeum Tamás Henriknek, a Tamás Galéria egykori tulajdonosának államilag védett, nemzeti érdekűnek nyilvánított magángyűjteményét is.

A 70 db festményből és néhány szoborból álló gyűjtemény közt Rudnay Gyula 27 kiváló alkotása, Mednyánszky László, Koszta József, Szőnyi István, Barsay Jenő és számos más, elsőrangú magyar művész szerepel, s ekként e nagyszerű gyűjtemény kiváló kiegészítője lesz a múzeumnak már birtokában lévő, Gegesi Kiss Pál által adományozott modern magyar anyagnak.

A pécsi múzeum néprajzi vonatkozású működési körében főfeladatának a fokozott tárgygyűjtést, a rohamosan pusztuló néprajzi értékek megmentését tekinti.

E gyűjtési tevékenység során a néprajzi osztály munkatársai Mohácson, a tavaszi busójáráskor, összegyűjtötték a busó-szokás teljes tárgyi anyagát. Ugyanitt gyarapították a múzeum gyűjteményét egy sokác szoba teljes, festett bútorberendezésével és változatos szépségű délszláv viseleti és szőttes anyaggal.

A húsvét táján megyeszerte indított hímestojás-gyűjtésnek eredménye 110 db, régies motívumokkal díszített húsvéti tojás volt, amely gyűjtési munkában a pedagógusok és társadalmi gyűjtők is hathatósan segédkeztek.

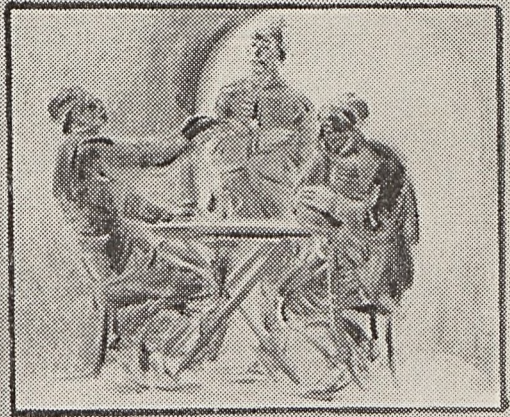
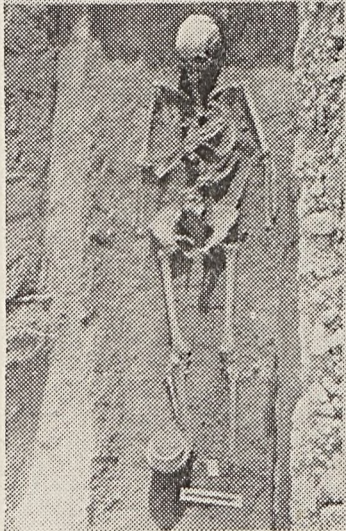
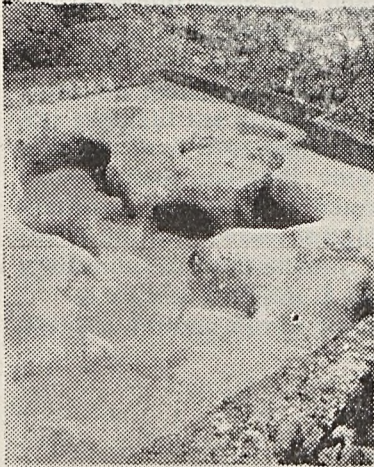
A múzeum az elmúlt évben Németiben egy régi típusú, népművészeti szempontból is igen értékes hombárt vásárolt, amely a régebbi paraszti gazdasági berendezésnek utolsó darabjai közül való. A hombárt egyelőre, amíg a pécsi szabadtéri néprajzi múzeum gondolata meg nem valósul, a néprajzi osztály udvarán állították fel.

Huzamosabb ideig tartó gyűjtést végeztek a néprajzi osztály dolgozói Siklós környékén, részben abból a célból, hogy a siklói várban rendezett kiállítás néprajzi anyagát az e vidékről származó tárgyakból állítsák össze. Nagyharsányban és a szomszédos községekben így több száz tárgyat, viseleti darabokat, szőtteseket, gazdasági felszerelési tárgyakat sikerült összegyűjteniök.

A múzeum ethnográfusai kiállítás rendezéséhez készítik elő az Ormánságban a közelmúltban társadalmi úton összegyűjtött néprajzi tárgyakat. A tárgyi gyűjtés és tudományos feldolgozás munkáján túlmenően a népi építkezés és gazdálkodás keretében gyűjtő és tudományos feldolgozó munkát végeznek.

Az osztály tudományos dolgozóinak létszáma az év folyamán gyarapodván, a fokozott mérvű néprajzi gyűjtés mellett sor került a régóta hiányolt munkaszorgalmi anyaggyűjtésre, az iskolák és más szervek által felkutatott tanácsköztársasági emléktárgyak egybegyűjtésére és feldolgozására, egyes iskolákban a legújabbkori történelem és munkásmozgalom dokumentumait gyűjtő iskolai szakkörök szervezésére.

A Janus Pannonius Múzeum dolgozóira hárult a már említett program keretében az év folyamán a siklói várban augusztus hó 20-án megnyitott új kiállítás megrendezése is. A siklói vármúzeum anyagát korábban a budapesti közgyűjtemények szolgáltatták, ideiglenes létét formájában. Bármily értékes is volt ez az anyag, nem bírt helyi vonatkozásokkal s így in-

1. Pécsvárad, kőzskori földkunyhó fenékrésze. 2. Nagyharsány, római ház romjai.
3. Nagyharsány, avar nő sirja. 4. Martyn Ferenc: Pihenő kurucok.

dokolt volt megfelelőbb, a környékről származó anyaggal való kicserélésének kívánalma.

Az ily szempontok szerint végzett, már említett gyűjtés eredményéből régi nagyharsányi viseleti anyag és textília, drávamenti horvát női viseleti darabok kerültek ezúttal kiállításra és új, méltóbb elrendezést kapott néhai Gerencsér Sebestyén siklósi fazekas népművész kerámiai hagyatéka is.

A kiállításnak egy nagyobb termében — remélhetőleg rövidesen bővítésre kerülő kezdetként — régészeti és történeti anyagot mutattak be. A látogatók elé kerültek Villánykövesd kő-réz kori telephelyének legjellegzetesebb leletei, kultikus és használati edényei, szerszámai, kultikus célokat szolgáló kis agyagszobrocskái, a siklósi téglagyár helyén élt bronzkori nép emlékei. Más csoportban XVI—XIX. sz.-i várképeket, a vár törökkori ostromainak idejéből való ágyúgolyókat, a XVI—XVII. sz. mindennapi életének és gazdasági használati tárgyait mutatták be, további csoportban pedig az 1686. évben lezajló nagyharsányi csatát ábrázoló, egykorú, nagyobb méretű metszeteket.

A siklósi kiállítás 3 termében került kiállításra, az említettek szerint, Martyn Ferenc kuruc festménysorozata.

Levél Bácskából

Kedves Barátom!

Augusztus 20-án nálunk voltál látogatóban, s együtt vettünk részt alkotmányunk 10 éves évfordulójának megünneplésében. Te is részesülhetél Jánoshalma: e poros, de mégis barátságos és nekünk oly kedves bácskai község népének örömeiben. Az ünnepi beszédet követő táncbemutató nemcsak azért tetszett Neked, mert szép leányok, szép ruhában, szépen táncoltak, hanem azért is, mert megtudtad, hogy táncuk jelentős része jánoshalmi motívumokból van összeállítva. Láttam, meglepődtél, s még inkább, amikor közöltem Veled, hogy a községben széleskörű gyűjtőmunkát folytatunk. Kérdezted, hogy a gyűjtött anyagot hogyan tudjuk a község kulturális életében gyümölcsoztatni? Az ünnepélyen mindent nem mondhatam el, ezért ígértém meg, hogy le fogom írni. Lásd tehát!

A jánoshalmi általános leányiskolának több nevelője és szakköre évről évre rendszeresen foglalkozik helytörténeti és néprajzi gyűjtőmunkával. Sőt e munkát természeti és gazdaságföldrajzi vonatkozásokkal is kiegészítjük. Nincs messze az az idő, amikor népünknek átadhatjuk a község teljes monográfiáját. De amíg ez megtörténik, a szerzett adatokat, szokásokat, hagyományanyagot addig is fel tudjuk használni. Természetesen kellő selektálás után. Hogyan? Ez az a kérdés, amelyre részletesen szeretnék felelni és némely vonatkozásban talán újszerűnek is hat. Vegyük csak sorra területenként.

A község történetének anyaggyűjtését még nem fejeztük be, de máris sok, felhasználható anyagra tettünk szert. Harmadik osztályban lakóhelyismereti órán még csak községünk történetének vázlatát tanítjuk, hiszen oly kicsinyek még leánykánk. De már a hatodik és a hetedik osztályokban dédapáink történetéről is több szó esik. Például a tatárjárás utáni újjászervezés tanítása közben mulasztjuk el megemlíteni, hogy községünk elődje: Csőszapa, maga is kun telep volt, s a Bíró Béla utcában járva megilletődve gondolnak tanítványaink arra, hogy lábuk alatt a régészeti szakör által megtalált kun elődök csontjai porladnak. Hetedik osztályban, amikor a törökök által megszállt Alföld népének nyomorúságos helyzetéről, s a három felé történő adózásról beszélünk, szinte megelevenedik őseink sanyarú helyzete, mikor helyi szemelvényként felolvassuk Musztafa, szegedi dizdár 1684-ben kelt menlevelét: Jankovác (Jánoshalma) városi szegény alattvalók hátramaradt adójukat Szabadkára behozzák, ennél fogva azok ne bántassanak. Ezzel együtt azt is hallják, hogy Eszterházi

Miklós nádor a községet magyar földesuraknak adományozta, akik szintén a jobbágyok sanyargatásában mutattak csak fel különös vitézséget. S mennyivel jobban átélük később a szabadságharc célkitűzéseit, eredményeit, eseményeit, ha megtudják, hogy községünk népe is 400 nemzetőrrel vett részt abban, köztük ma is élő családok ükapjai! S mily büszkén kutattak az 1919-es forradalom helyi emlékei után, s mily lelkesen ünnepelték az általuk felfedezett veteránokat!

De nemcsak történelmet gyűjtünk. A földrajzi anyagot lakóhelyismereti és ötödikes földrajzi órákon is jól fel tudjuk használni. Különösen a síkság, a dombvidék, s a kontinentális éghajlat fogalmának kialakításában. S mennyivel könnyebb a dolgunk, amikor az embernek a természet felett aratott győzelmeit beszéljük meg! Hiszen előttünk a példa! Sívár, homokbuckás, futóhomokos tájunk apáink verejtéke nyomán alakult át az Alföld egyik legszebb vidékévé, ahol katonás sorokban ültetett szőlők, s virágzó, vagy zamatos gyümölcsöt érlelő fák ezrei dicsérik az emberi munkát és várják mostani tanulóink mindegyre erősödő, szorgos kezét. Osztályfői órákon a nagyüzemek fejlődése és előnyei a helyi tsz-ek gazdaságföldrajzi adatainak keresztül válnak még szemléletesebbé. Ezeket az adatokat is össze kell gyűjtenünk.

Szóljak a népi szokásokról, népdalokról, mesékről is? Vagy helyi táncmotívumainkról? Ezek közt is rendkívül sok, még ma is a kultúra szolgálatába állítható anyag akad. A májusfa-állítás vagy a farsangi felvonulás szokásának tudatos felújítása — bár a forma a régi hagyományt követi — új tartalmat nyert: a munka ünnepének öröme, illetve a felszabadult fiatalos szórakozás kapcsolódik hozzájuk. Az aratási koszorúk és ünnepségek sem a szolgálai hála jelei többé, hanem az új kenyér, a mindennapi élés magasztos szimbólumai. Népdalaink is feléledtek. Az öregektől gyűjtött dallamok üdén, vidáman csendülnek fel az iskolai énekórákon és az énekkari tanulók ajkain, de szívesen dalol egy-egy helyi dalcsoport a község országos hírű földművelésszövetkezeti énekkara is, s némely szép népdalunk divattá, „slágerré” vált. Népi kultúránkért aggódó és dolgozó nevelőink szép jutalma, ha vasárnap este a kocsmából, bálból hazatérő legények szelvében hosszában dalolják a nemrég elfelejtett dalt: Megy a nap lefelé... Még az sem rontja örömlőnk; ha néha kissé hamis, vagy túllontúl hangos. Vagy milyen öröm az is, ha a kocsmában az ejmambók helyett az énekkartól többször is hallott dalt húzatják. Jánoshalmi dobogós híd alatt... A meghatódás, az emlékezés és a szépség élvezése csal könnyeket közönségünk szemébe, amikor egy-egy iskolai előadáson, vagy a felnőtt táncscsoport bemutatóján végignézik a megjátszott régi balladákat, amikor ismét találkoznak e balladák hőseivel: Szedri báró lányát szerető tragikus sorsú juhással, vagy a szegény legénnyel, aki a bíró hűtlen lányát: Sági Mariskát halálra táncoltatja. Színpadon megelevenedett népmeséink sikerei is azt bizonyítják, hogy érdemes a népmeséket is gyűjteni, mert a gyermek és a szülő egyaránt örömet lel benne.

Kedves Barátom! Sok mindent kellene még elmondanom, hiszen a gyűjtőmunka és eredményeinek felhasználása annyi lehetőséget ad népünk kultúrájának és hazaszeretetének növelésére, s oly lelkesedést a gyűjtésbe bekapcsolt fiataloknak, vagy az adatközlő idősebbeknek, hogy azt nehéz találó szavakba önteni. Azt látni és érezni kell. Feledhetetlen élmény, amikor tanulóink a közmondások és időjárás hírdelmek százait gyűjtik

magyar órára és tucatjával a tájszavakat, ami még a tananyag begyakorlását is elősegíti, vagy látni, mily buzgón tanulják a nagymamáktól a régi dalos gyermekjátékokat, s az iskola udvarán tanítgatják ezekre a kisebbeket is. Mondom, sok mindent kellene még leírnom, hogy lásd, mik azok az apró dolgok, amelyek nem rendítik ugyan meg a világot, a község életét sem alakítják át máról holnapra, de életünket mégis örömtelibbé, szebbé és hasznosabbá teszik. De nem akarok most többről beszélni, hiszen kóstolónak, vagy hogy komolyabban hangozzék, tájékoztatónak ennyi is elég.

Nálatok: Baranyában a helyi hagyományoknak még gazdagabb forrásai buzognak, s bizonyára vannak arra is nevelők és népművelési dolgozók — talán még többen, mint felénk —, akik ott állnak e forrás kútfejénél, s az arra haladó szomjas, néha elfáradt népet ezzel az erőt adó vízzel: népi kultúránk és történelmünk gazdagságával szívesen és eredményesen felüldítik.

Munkátokhoz sok sikert kívánva, üdvözöl jánoshalmi barátod:

Karsai Ferenc
nevelő

LIPPENSZKY ISTVÁN

Faluról falura

(A művelődési autó szerepéről)

Régen vajdó problémát igyekezett megoldani a Művelődésügyi Minisztérium, midőn 1959. április 22-én megyénknek művelődési autót juttatott. A közlekedési eszközök hiánya mindig erősen gátolta a megye községeinek rendszeres látogatását, azoknak ismeretterjesztő előadókkal, könyvekkel, filmekkel, általában a kultúra eszközeivel történő ellátását. Ezeknek a kérdéseknek a megoldásában jelentős előrelépést jelentett a gépkocsi üzembeállítása, bár mindenki előtt világos volt az a tény is, hogy egyetlen gépkocsi átütő sikere még nem képes, nem tudja a felmerülő összes problémát megoldani.

Mégis, ha a népművelés egyes ágaiban végzett eddigi tevékenységét vizsgáljuk, örömmel állapíthatjuk meg, hogy nagyrészt beváltotta a hozzáfűzött reményeket.

Ez elsősorban könyvtári vonatkozásban mérhető le. Nagyobb lehetőséget adott a letéti könyvtárak munkájának irányításához, propaganda tevékenységük szélesítéséhez és nem utolsó sorban a könyvanyag tervszerű mozgatásához, frissítéséhez.

Megyénkben eddig megoldatlan probléma volt a 317 községi könyvtár irányítása és ellenőrzése. Tudott dolog, hogy a könyvcserék is ötletszerűen történtek a könyvtárosok leleményességétől függően. Előfordult, hogy egy-egy eldugott kis községbe egy-két év leforgása alatt sem jutott csereanyag, friss irodalom, ami viszont az olvasók lemorzsolódásához vezetett. Megoldást csak az állomány gyors és tervszerű cseréje jelenthetett. Ebben a munkában jelentős eredményt ért el a gépkocsi azáltal, hogy az üzembeállításától eltelt 3 hónap alatt 276 községben, tehát a megye községeinek 84 %-ában végzett könyvcserét. Hozzávetőleg 6500 kötetet szállított ki és 8000 kötetet hozott vissza, így a megye teljes könyvállományának mintegy 5%-át mozgatta meg. Csak érdekességként említem, hogy a behozott könyvekből kb. 2000 kötetet elavulás miatt a forgalomból teljesen ki kellett vonni s ugyanannyinak újrakötéséről kellett gondoskodni.

A járási könyvtárak instruktorainak és könyvtárosainak is módjukban állt a múltnál sokkal többször felkeresni letéti könyvtáraikat, hogy ott a szükséges gyakorlati segítséget megadhassák.

Az ünnepi könyvhét alkalmával a könyvcserékkel összehangoltan sok-

helyütt tartottak a gépkocsival kiutazó előadók könyvismertetéseket. Pécsváradon, Hidason és Garéban minden bizonnyal még sokáig emlékezetesek maradnak ezek az ankétok, melyeken egyes kiemelt szépirodalmi műveken kívül ismertetést adtak a közhasznú mezőgazdasági és egészségügyi szakkönyvekről is.

Jelentős segítséget nyújtott a gépkocsi az ismeretterjesztő munkához is. A Művelődésügyi Osztály 36 tsz. és munkáslakta községben szervezett októbertől kezdődően, egyenkint 12 előadásból álló mintaelőadás sorozatot. Míg a múltban a távoli, vagy nehezen megközelíthető községekben helyi, és sok esetben nem teljesen szakképzett előadókkal kellett az előadások kérdését megoldani, addig most a gépkocsi segítségével lehetővé vált, hogy ezekre az előadásokra a legjobb pécsi szakemberek utazhassanak ki. S emellett megoldódott az előadásokhoz szükséges szemléltető eszközök kiszállítása is.

Megszokott képpé vált már az, midőn minden hét szerdai és csütörtöki napján délután 5 órakor a TIT székháza elől előadókkal megrakottan gördül ki az autó vidéki ismeretterjesztő körútjára. S a községekben, ahová kiérkezik, mint régi barátot fogadják; pusztá megjelenésével is aktivizál.

A kulturális szempontból fehér foltok felszámolásában is szerepet kapott a gépkocsi. Ha sokrétű feladata miatt ezt teljes mértékben nem is képes ellátni, annyiban mégis hozzájárult a kérdés megoldásához, hogy több olyan községben, ahol hosszú hónapok óta nem folyt semmiféle ismeretterjesztés, rendszeresen szállít ki előadókat.

A Megyei Könyvtár augusztusban diafilmek kísérleti vetítését vezette be a művelődési autó segítségével. Három szociális otthon öregei előtt tartott előadás sikere alapján most már a könyvcserékkel összekötve, rendszeresen tartanak diavetítéseket a községek dolgozói előtt.

A mozhálózat gépkocsival történő szélesítésének terve nem valósulhatott meg. Júniusban két alkalommal ugyan vetítettek a kiszállított keskenyfilm vetítógéppel játékfilmet. A tervbeiktatott későbbi vetítések azonban elmaradtak, mivel közben az érintett helyeken a villamoshálózatba való bekapcsolódás következtében mozik létesültek.

A vázoltakon kívül még sokféle lehetőség, több komoly feladat megvalósítása vár a művelődési autóra. A téli időszakra vonatkozó tervek szerint a gépkocsi munkájának gerincét változatlanul a könyvállomány cseréje fogja képezni. Ezt egészíti majd ki a propaganda munka filmvetítésekkel, könyvankétokkal, irodalmi estekkel és kiállításokkal. A művelődési házakban és napközi otthonokban tartandó gyermekfoglalkoztatások segítésére is komoly lehetőséget nyújt. A Megyei Könyvtár havonta egy alkalommal irodalmi estet szervez, melyen a gépkocsival kiutazó baranyai írók mutatják be legértékesebb műveiket.

A Művelődésügyi Osztály tervbevette, hogy a könyvcserékkel párhuzamosan könyv és képzőművészeti kiállítási anyagot is szállíttat majd a községekbe. A kiállítások programjában olyan tematikus könyvtári kiállítások is szerepelnek, melyek egy-egy nagy író életével, munkásságával kapcsolatosak. Minden egyes ilyen kiállítást könyvvásárlással kapcsolnak össze. És sorolhatnók tovább a terveket és eredményeket...

A legdöntőbb, hogy a gyakorlati tapasztalatok alapján már kialakultak azok a módszerek és formák, melyekkel a gépkocsi legeredményesebben szolgálhatja a népművelést s ennek a feladatának igyekszik is eleget tenni.

LEMLE GÉZA:

Félfüllel hallottuk...

„Objektív nehézségek”

Néhány népművelési előadóból csak úgy áradt a panasz: „Értsétek meg, elvtársak! Nem lehet ilyenkor falun semmit sem csinálni. Török, fosztják a kukoricát, mossák a hordókat, szüretelnek, szántanak az ősziak alá, szorgalmasan vetnek, folyik még a betakarítás is.” Csak sorolták, sorolták végeérhetetlenül, miért nem megy falun a népművelési munka. Az egyiknek éppen a megállapított nap nem volt megfelelő, a másiknak meg a kijelölt időpont volt vagy nagyon korai, vagy nagyon késői. Persze mindez akkor derült ki, amikor már megjelent az előadó, és az előadást meg kellett volna kezdeni.

Az őszi mezőgazdasági munkák kis enciklopédiáját minden különösebb nehézség nélkül összeállíthattuk volna a sirámokból.

Megértettük. Mert mit is tehet az ember, ha félpercenként két „objektív nehézséggel” győzik meg. Valóban fennálló nehézségekkel, melyekkel okvetlenül számolnunk kell.

Csak azt nem értettük, hogy a somberek mi művelődési otthon igazgatója miért így mentegetőzött: „Sok még a munka. Ne haragudjatok, hogy csak százan jöttek össze”.

Hiába! Nem egyformák a baranyai falvak. 24-ben lehetett valamit csinálni, feleannyiban nem. Mert ugye, azok a lebírhatatlan „objektív nehézségek”!

Vagy talán a szervező munka...?

*

Jó előadás, kevés közönség

A pécsi kisipari szövetkezetek színjátszó csoportja Renato Nelli: Az éjszaka útjain c. színművét mutatta be. Nem nagyon szorongtunk a nézőtérén. Talán ha harmincan voltunk. Pedig a jó darab, a művészi játék telt házat érdemelt volna. Milyenek is az emberek, hogy nem nyomják szét ilyenkor a művelődési ház falát!

Valóban furcsák. Ha nem látnak plakátot, nem olvasnak a készülő bemutatóról, ha nem ismerik a darab értékeit, nem szervezik őket... —

egyszerűen tudomást sem vesznek arról, hogy mi készül a művelődési házban.

Pedig minden szülőnek, nagyobbacska diáknak érdemes lett volna megtekinteni az említett darabot. Állítólag egyes diákotthonokból el is indultak többen az előadásra. Magam is láttam néhányat a művelődési ház előcsarnokában. Jó néhányan azonban meggondolták magukat, s bizonyára úgy találták, hogy az „éjszaka útjairól” másutt is lehet tapasztalatokat szerezni, ha már kimenője van az embernek. A lelkük rajta... meg a nevelőtanároké, akiknek érdemes lett volna erre a darabra csoportos látogatást szervezni. No, meg a szövetkezetek vezetőségeié is a mozgósításon...

Ha a KPVDSZ a Teremtés koronájá-ra elővételben el tudott adni 600 jegyet, bizonyára a szövetkezeti dolgozók is vettek volna, ha beszélnek velük. Ha minden szövetkezeti csoportból csak 5—6 ember jött volna el az előadásra, jobban éreztük volna magunkat a nézőtéren.

De egy többszáz tagot számláló szövetségből összesen 5—6 ember — kicsit kevés.

*

Jó tanár, jó népművelő

Egyik központi előadónk jól sikerült előadást tartott egy faluban. A hallgatók között volt néhány pedagógus is. Egyikük az előadás után elismerő szavakat mondott az előadó alapos felkészüléséről, jó módszeréről, egyszerűval derekas nevelőmunkájáról. Majd sietve hozzátette:

— Aki ilyen jó előadó, annak tanárnak kellene lennie.

Lehet, hogy igaza volt.

De fordítsuk csak meg ezt az igazságot!

— Aki tanár és jó előadó is, annak népművelőnek kellene lennie.

Nem igazabb így?!

*

Csak magyarul

A hangoshíradó dicséretreméltó buzgósággal népszerűsítette az esti ismeretterjesztő előadást. Az előadás címét nem közölte ugyan a lakossággal, de ezt bőven pótolta azzal, hogy eme feltétlenül mozgósító mondatral ösztökélt az előadáson való részvételre:

— Mindenki ott legyen, *nívós* előadás lesz!

Erősen félreértették többen a hangoshíradó buzgalmát. Egy öreg termelőszövetkezeti tagot az utcán megkérdezett az előadó:

— Hallotta, hogy ma este előadás lesz a művelődési otthonban?

— Hogyne hallottam volna — büszkélkedett az öreg. — Valami *légós* előadás lesz — mondta olyan hangsúllyal, amelyből nem volt nehéz megállapítani szándékát.

Az előadást vagy húszan hallgatták meg.

Ha az előadást nemcsak *nívós*nak hirdetik, hanem megmondják, hogy Hazádnak rendületlenül... címmel központi előadó tartja — talán többen is meghallgatták volna.

*

Nem könnyű kórust szervezni, félszáz embert megnyerni a dalolás művészetének. A kórusvezető sok szép énekkari művel a hóna alatt kezdte meg munkáját. Hazafelémenet betértünk a kocsmába, megiszunk egy fröcsösöt — gondoltuk — míg jön a busz. Ott is a kórusról, az éneklésről beszélgettünk. Mások is bekapcsolódtak beszélgetésünkbe. A karvezető elővette kottáit, és eldudolgatta az alakuló énekkarnak javasolt műveket. Néhány szép magyar és egy orosz népdal, mozgalmi dalok, könnyű klasszikus művek és kánonok tanúskodtak a karvezető jó ízléséről, egészséges nevelőszándékáról.

— Más nem lesz? — mordult az egyik atyafi.

— Hát még mi legyen? — kérdeztük rosszat sejtve.

— Olyan szép magyar nóták — tódította a másik.

Erre soroltuk a magyar népdalokat: vidámakat, szomorúkat, régieket, újabbakat, baranyaiakat és más vidékekről valókat. Az atyafiak csak a fejüket rázták, és „igazi magyar” dalokat követeltek.

— De hát milyeneket? — puhatolóztunk gyanakodva.

Végül is kiderült, hogy amolyan „Gyere Bodri kutyám, szedd a sátorfádat” féle „remekműveket” tartják igazán magyaroknak és szépeknek. Nem lehetett meggyőzni őket, hogy nincs igazuk, mert szerény tudásukhoz roppant öntudat társult. Ahogy ez már lenni szokott.

— Minket ne tanítsanak arra, hogy mi a népi, meg mi a magyar! Hát mi csak tudjuk!

Úgy tettünk hát, mint a nótabeli Bodri kutya. Szedtük a sátorfánkat. S közben arra gondoltunk: milyen jó is annak, aki mindent tud.

Mert ők csak tudják!

Ebben a faluban igazán szép munkája lesz a karvezetőnek.

*

„Biztos módszer”

A gyanútlan nézők megtöltötték 7 órára a mozit, és várták, hogy megszólaljon a filmhíradó ismert kísérőzenéje. De nem szólalt meg. Mikrofonon bementék, hogy a film előtt egy órás ismeretterjesztő előadás lesz. A szelíd nézők türelmetlenebbjei csak azért is elmentek, hogy majd nyolcra visszajönnek; a türelmesebbek megadták magukat sorsuknak. A kötekezők füttyögtek, morogtak, kiáltoztak — de végül ők is beletörődtek a közönségszervezés nem éppen példás megoldásába.

Az ügyvezető büszkén jelentette, hogy az előadást 120-an hallgatták meg. A moziüzemvezető meg lógatta az orrát, amikor a legközelebbi előadáson erősen megcsappant a nézők száma.

Miért kell becsapni az embereket?

Moziba azért mennek az emberek, hogy filmet nézzenek. Aki előadást akar hallgatni, felkeresi a művelődési otthont. Hogy az utóbbiak kevesebben vannak? Nem baj az! Majd többen lesznek, ha meggyőződnek arról, hogy érdemes előadásokra járni. Ezért vetítsünk ismeretterjesztő filmeket, ügyeljünk előadásaink színvonalára, és végezzünk jó közönségszervező munkát! Az embereket csak egyszer lehet becsapni!

NÁDOR TAMÁS:

Jegyzetek a Pécsi Rádió műsoráról

1.

Ha közelebről megvizsgáljuk a vidéki stúdiók — jelen esetben a Baranya, Somogy, Tolna megyék területére sugárzó pécsi adó műveltséget fejlesztő, ismereteket terjesztő, illetve szórakoztató műsorait, mindjárt bevezetőben meg kell mondanunk, hogy az ilyen jellegű műsorok mennyisége és minősége erősen függ a vidéki stúdiók szűkre szabott műsoridejétől, anyagi lehetőségeitől éppúgy, mint a működési területén lévő városok, megyék művészi adottságaitól. Nyíregyházán pl. nincs színház, nincs szimfonikus zenekar: ilyen műsorok tehát ott nem is várhatók. Viszont Győr, Miskolc vagy Pécs esetében lehetetlen elképzelni a rádióműsort egy-egy színházi- vagy hangversenyközvetítés nélkül.

A ténylegesen fennálló objektív nehézségek ellenére örvendetes igyekezet és dicsérendő eredmény tapasztalható valamennyi vidéki stúdió működésében. Minden lokálpatriotizmustól mentesen megállapíthatjuk, hogy az elsőséget nehéz lenne elvitatni a pécsi stúdiótól, melynek leghosszabb műsorideje, valamint a város színvonalas kulturális, művészi, tudományos élete a legtöbb lehetőséget nyújtja.

A pécsi stúdió műsorszerkesztősége igen helyesen, a tájjeleg kidomborítására törekszik a kulturális műsorokban is. Baranya, Somogy és Tolna néprajzi, történelmi hagyományokban rendkívül gazdag. E kihalófélben lévő népi kultúrát (mondák, dalok, mesék, stb.) próbálja megmenteni és közkinccsé tenni a „Három megye krónikája” c. műsor, melyet a Pedagógiai Főiskola Hagyománykutató Munkacsoportja állít össze. E műsor rádiószerű, művészi eszközökkel, néhol dramatizált formában eleveníti fel a három megye hagyománykincseit.

Ehhez hasonló, de tematikájában és külső formájában is más eszközökkel dolgozó műsor a havonta egyszer, 60 perces időtartamban megszólaló „Déldunántúli Tükör”, mely inkább hangos újság jelleggel, sok, rövid, színes anyagban kommentálja az elmúlt hónap kulturális, művészi eseményeit, elvi cikkeivel időszerű kérdésekről tájékoztat, teret enged a megye íróinak, költőinek, zeneművészeinek, képzőművészeinek. Ebben a műsorban tehát riportok, rövid glosszák, jegyzetek, színes híryanag, körinterjúk és zene váltogatják egymást, hű tükröt igyekezvén adni arról, amit a műsor címe is mond: Dél-Dunántúl életéről.

A rádióműsor nélkülözhetetlen, legrádiószerűbb műsorformája: a hangjáték. A pécsi stúdió műsorában is gyakran hallhatunk hangjátékot, annak ellenére, hogy az itt élő írók még csak most ismerkednek e rádiós műfaj sajátosságaival. Kiemelkedően jól sikerült próbálkozás volt Lemle Géza: Túl a demarkációs vonalon c. 1919-es témájú eseményjátéka, Péter Lajos: Rendkívüli küldetés c. Hiroshimáról szóló dokumentum-drámája, Debitzky István néhány rövidebb lélegzetű műve, a már említett Hagyománykutató Munkaközösség „Egy számolócsoda különös élete” című nagyon izgalmas és színes rádiójátéka, valamint néhány dramatizálás, melyek közül kiemelkedtek a már rutinos Székely Júlia munkái. E vázlatos felsorolásból is érezhető, hogy a rádiójátékok egy része rendszerint valamilyen eseményhez kapcsolódva íródott (pl. 1919-es történet), és valóban lezajlott történetet dolgoz fel. Ez azt is jelenti, hogy ezek a művek inkább dokumentum-játék jellegűek, mint valódi rádiodramák. Ezt nem hiánysággként említjük, inkább annak igazolására, hogy még ebben a műfajban is elsősorban a tájjelleg dominál.

A rádiójátékok mellett az irodalmi jellegű adások hasonlóképp a táji adottságokból merítik témájukat. A magyar-, illetve világirodalom és költészet nagyjainak alkalmoszerű bemutatása mellett döntő többségében a három megye legkiválóbb költői, írói kapnak mikrofont. (Csupán néhány név a legutóbbi hetek műsoraiból: Bárdosi Németh János, Csorba Győző, Pákolitz István; Takács Gyula Kaposvárról, Csányi László Szekszárdról, a bajai írócsoport tagjai, stb.) A „Jelenkor” című irodalmi folyóiratból is gyakran hangzanak el szemelvények. Jelentős volt a „Tollal a forradalomért” című irodalmi műsor-sorozat, melyet a Megyei Könyvtár rendezett a pécsi rádióval karöltve.

2.

A Pécsi Rádió egyik rendszeresen visszatérő, és a hallgatóság körében igen népszerű műsorzáma a színházi közvetítés. Alig van a Pécsi Nemzeti Színháznak olyan bemutatója, melyet a rádió ne közvetítene. Rendkívül nagy nevelő hatása van ezeknek a színházi közvetítéseknek, azon túlmenően, hogy igényes szórakozást is nyújtanak. Nevelőhatásuk megnyilvánul egyrészt abban, hogy jó darabokat, művészi színvonalú előadásban (mint pl. az Anna Frank naplója) a legszélesebb körben tesznek hallhatóvá. Olyan kis falvakba is eljut a művészet, a színházkultúra, ahová a színházi tájelőadások sem jutnak el. Ugyanakkor növeli a színházlátogatók, a színház iránt érdeklődők számát. Egy-egy színházi rádióközvetítés meghallgatása igen sok emberben kelti fel a személyes, közvetlen élmény vágyát: a rádióban hallott darabot személyesen is meg akarja nézni. Statisztikákkal bizonyítható egy-egy rádióközvetítés után a színházi látogatottság emelkedése.

A színházi előadások közvetítéséhez hasonlóan közvetíti a pécsi rádió a városban megrendezett komoly- vagy könnyűzenei hangversenyeket is. A pécsi szimfonikus zenekar estjei éppúgy, mint a városunkban megrendezett országos munkásdalos-találkozók vagy tánczenei műsorok szerepeltek és a jövőben is szerepelni fognak a műsoron. E hangversenyek közvetítésénél jelentősebbek, időben és mennyiségben is nagyobbak a pécsi művészek stúdiófelvételei.

A zenei műsorokat vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a vidéki stúdióknak — helyi felvételek tekintetében — leggazdagabb lehetőségei a népzenei felvételek terén vannak. Jó cigányzenekar csaknem mindenütt található. Mégpedig olyan kitűnő is, mint a győri Pádár Lajos, vagy a hortobágyi Burai Zsiga zenekara. Pécssett is ez a helyzet. A három megye gazdag népdalkincsét a pécsi rádió zenei archívumában hol az eredeti, népi előadók hangján örökítették meg (pl. a szebényi, dióspusztai, hosszúhetényi, bogádi, hetesi, hidasi, hedrehelyi népi együttesek stb.), hol pedig népdalfeldolgozás formájában (a Pécssett működő Mecsek Művészegettes, a Somogy megyei Népiegettes műsorai). Helyet kapnak a műsorban a régi és ma is élő dalköltők művészi színvonalat elérő dalai is.

Minőségi és mennyiségi sorrendben másodiknak a kórusfelvételeket kell megemlítenünk. Pécssett és a megyében is, több, jó képességű kórus működik. Gyakran szerepelnek a műsorban a pécsi Liszt Ferenc Kórus, a Zeneművészeti Szakiskola Leánykara éppúgy, mint a különböző üzemi (Közlekedési Vállalat, Építőipari Vállalat, stb.) iskolai (Egyetem utcai, Belvárosi Leány-, Ágoston téri, Mátyás király úti, Szabadság úti, stb.) és vidéki (pl. mágocsi) kórusok.

A komoly zenét a pécsi szimfonikus zenekar és az előbb említett kórusok szereplésén kívül elsősorban a városunkban élő művészek szolgáltatják. Van felvétele a pécsi stúdióknak a nagyon lelkes mohácsi városi zenekar műsorából, hiányzik viszont az ugyancsak gazdag zenei életű Komló megszólaltatása. Egészséges kapcsolat áll fenn a stúdió és a Zeneművészeti Szakiskola, illetve Zeneiskola között. Ezek művésztanárai, kiválóbb növendékei gyakran szerepelnek a műsorban, megszólaltatva pécsi előadók tolmácsolásában a zeneirodalom legszebb alkotásait. (Ismét csak néhány név a legutóbbi felvételek szereplői közül: Sassy Iringó, Özörényi Olga, Bánky József, Dobai Jenő, Kováts András és felesége, az orvostudományi egyetem KISZ-szervezetének művészfiataljai, a nagyszerű Figaro-előadás szereplői, stb.) E művészek rendszerint a „Pécsi Rádió Hangversenydobogóján” című műsorban lépnek mikrofon elé, gyakran megfelelő ismertetőszöveggel, mely a zenei műveltséget van hivatva fejleszteni. A pécsi operaelőadások megkezdésével tovább gazdagodik a pécsi rádió zenei műsora.

Nagyobb nehézségek mutatkoznak az operett- és tánczene terén. Igényes, jó könnyű műzsika felvételére Pécssett kevés a megfelelő előadógárda és együttes. A rádió ideiglenes megoldásokkal, csak a felvétel idejére szervezett együttesekkel próbálkozik, hogy a hallgatóság ilyen igényeit is kielégítse. A színház operett-énekesivel és zenekarával legutóbb készített felvétel igen jól sikerült és nagy mértékben gazdagította a könnyű-zenei archívumot. Főleg anyagi kérdés, hogy újabb felvételek készüljenek.

Jelentős zenei anyaga van a szerb-horvát és a német szekcióknak is. A felvételek változatosak és meglehetősen jó színvonalúak.

A szerb-horvát műsorokban csaknem kizárólag helyi együttesek és énekesek felvételei szerepelnek (mohácsi Sokadia tamburazenekar, felső-

szentmártoniak, stb.). A szekció vezetője rendkívüli agilitással és hozzáértéssel karolja fel a megye sokác népi együtteseinek ügyét, bőséges helyet és időt engedve nekik a rádiószereplésre.

A német szekció zenei anyaga elsősorban a környéken működő fúvószenekarok (hássági, mányoki, stb.), illetve népi együttesek (Herold-duo, Kretzer—Moser-duo, stb.) műsorából tevődik össze.

5.

Nem hiányoznak a pécsi rádió műsorából az ismeretterjesztő, tudományos előadások sem. Pécs egyetemi város, így a lehetőségek szinte korlátlanok. Egészségügyi problémákat tárgyaló műsorok, a Dunántúli Tudományos Intézet kutatásainak eredményeit, a város és megye történelmét, földrajzát, geológiáját stb. ismertető, közérdekű jogi problémákkal foglalkozó előadások váltakoznak az ifjúságnak szóló adásokkal („Fiatalok klubja”). Jó segítője és propagálója a rádió a művelődési otthonok munkájának. Az ismeretterjesztés munkájában résztvesz a TIT helyi csoportja is.

6.

Ekként vált az elmúlt évek során a pécsi rádió a megye kulturális élete egyik jelentős tényezőjévé. Hangja eljut a megye legkisebb falvaiba, ahová még a tájszínház sem jár, sőt a művelődési autó is csak ritkán. De a rádió tájékoztatásaival, szórakoztató, nevelő műsoraival e kis falvak lakóit is bekapcsolja a megye vérkeringésébe. A rádió az a fórum, melynek segítségével megismerik a megye különböző, egymástól távol fekvő községei is egymás értékeit, kórusait, együtteseit. Ez jelentős segítséget nyújt a működő népi együtteseknek, ugyanakkor serkentő hatást is gyakorol rájuk. Nemrég hangzott el pl. a pécsi rádióban (és a budapesti rádióban is) a nagy sikert aratott „Leányvásár Pécsváradon” c. zenés összeállítás, melynek példájára jelenleg egy hasonló műsor készül Széchenyi községben. De bizonyára jelentkezni fognak a megye más területeiről is hasonló műsorlehetőséggel. Vagy egy másik példa: a legutóbbi hallgató-ankétón felszólalt egy pedagógus-résztevő és elmondotta, hogy mióta növendékeivel hallgatják a „Három megye krónikája” c. műsort, a gyerekek is kedvet kaptak a hagyományok, népmesék, népdalok gyűjtésére, mondák és regék megörökítésére. Igen hasznos volna, ha megvalósulna a rádió műsorában a tervezett „Olvasómozgalmi”-adás és még számtalan olyan jó ötlet, amely még kedveltebbé és hasznosabbá tenné a pécsi rádió adásait.

A PÉCS-BARANYAI NÉPMŰVELÉSI MÓDSZERTANI TANÁCSADÓ TÁJÉKOZTATÓJA

CSABA KÁROLY:

Megkezdte munkáját a „Pécs-Baranyai Népművelési Módszertani Tanácsadó“

Megyénk és városunk a felszabadulás óta rohamosan fejlődött a gazdasági élet minden területén és igen jelentős utat tett meg kulturális fejlődésében is. A népművelési munka minden területén felmérhető komoly eredményeink tanúsítják, hogy megyénk népművelő munkásai megállják helyüket. Lelkes, sokszor önzetlen munkájuk nyomán virágzó, új szocialista kultúra van születőben városban és falun egyaránt. Jól tudjuk, hogy ezen eredmények mögött igen sokszor mérhetetlen nagy erőfeszítések húzódnak meg, és tisztában vagyunk azzal is, hogy igen sokszor kellett vállalnunk a kezdeményezéssel járó kockázatot a siker, vagy a sikertelenség útvesztőiben. Irányító eszméket és elveket bizony nem könnyű a mindennapi élet gyakorlatában aprópénzre váltani! Az emberek tudatának átformálására vállalkozni nemcsak mély hivatástudattól való átfűtöttséget, de hozzáértést, a helyzeteknek alapos ismeretét, a módszerek és eljárások színes és sokrétű alkalmazni tudását is megkívánja azoktól, akik erre vállalkoznak. Pártunk mindig segített ebben a munkában. Az általa kitűzött művelődéspolitikai irányelvek minden időben jól eligazítottak bennünket. A megjelölt célok perspektívát adtak a munkához, a lefektetett alapelvek pedig konkretizálták a feladatokat. A „miért?” általában világos volt előttünk, a „mit?” és a „hogyan?”-ban inkább volt tapasztalható bizonytalankodás. És ez érthető is. A szocialista kultúra, közelebbről a népművelési munka tartalmát, módszereit magunknak kellett a gyakorlat során kimunkálnunk, hiszen kevés olyan hagyatékunk volt, ami felhasználható lett volna. Ma úgy véljük, — minden önelégültség nélkül elmondhatjuk — már van szilárd bázisunk. Jól működő művelődési otthonaink, a színvonalas ismeretterjesztési munka, öntevékeny művészeti csoportjaink — igazolják, hogy ma már a „mit” és a „hogyan” kérdésében is előbbre vagyunk. Természetesen azt állítani, hogy mindenhol minden a legnagyobb rendben van, — túlzás lenne. S a tapasztalatok azt igazolják, hogy a fogyatékoságok oka a legtöbb esetben nem is a lelkesedés és ügybuzgalom hiányában keresendők, — inkább a tapasztalatlanság, a hozzá nem értés következményei.

A Művelődésügyi Minisztérium Közművelődési Főosztálya a jó tapasztalatok és kezdeményezések terjesztése céljából a Megyei és Városi Tanácsok Művelődésügyi Osztályainak irányításával, a Szakszervezetek Megyei Tanácsával való szoros együttműködés jegyében megyénkben létrehozta a „Pécs — Baranyai Népművelési Módszertani Tanácsadót”. E tanácsadó szerv a megye és a város legjobb és legtapasztaltabb népművelő szakembereinek bevonásával ez évben megkezdte munkáját. E rövid tájékoztató elsősorban azt tűzte ki célul, hogy ismertesse a tanácsadó célját, feladatait, terveit, munkamódszereit; de az is célunk, hogy felhívással forduljunk mindazokhoz, akik megyénkben a népművelési munka bármely területén működnek: keressenek meg bennünket, forduljanak bizalommal hozzánk akár szóban, akár írásban, ha segítségre vagy tanácsra van szükségük. De közöljenek velünk minden olyan jó tapasztalatot is, melyek hasznos általánosításával hasznára lehetnek a szocialista kultúra ügyének.

Főbb vonásaiban a tanácsadó a következőkben határozta meg céljait és feladatait:

„Elvi és főleg módszertani segítséget kíván nyújtani a népművelési feladatok megoldásához. Tanulmányozza a járási és üzemi művelődési otthonok munkáját, elsősorban tapasztalatcserek szervezésével, de más módon is, hogy segítséget nyújtson ezzel a művelődési otthonok munkájához. Elemző tapasztalatcsereket rendez a népművelési munka egyes részterületein, elsősorban az ismeretterjesztés, az öntevékeny művészeti mozgalom, és a művelődési otthon területein azzal a céllal, hogy az itt folyó munka megjavításához segítséget nyújtson és a jó tapasztalatokat általánosítsa. Folyamatosan és menetközben is tanácsadást végez közvetlenül is és levelezés kiépítésével a megye és Pécs népművelő munkásai számára.”

Mint e célkitűzésből is kitűnik, a Módszertani Tanácsadó három fő területre irányítja a figyelmét: a művelődésotthoni munkára, az ismeretterjesztésre, és az öntevékeny művészeti mozgalom egyes területeire. Az egyes részterületeken jelentkező feladatok megoldása érdekében a tanácsadón belül három alcsoport működik: Művelődési Otthoni Csoport; Ismeretterjesztési Csoport; Öntevékeny Művészeti Csoport.

Legfőbb célkitűzésünk a közvetlen segíteni akarás. Segíteni viszont csak ott tudunk, ahol ezt igénylik. Mégis úgy véljük nem lesz haszontalan és felesleges néhány elképzelésünket itt is felvázolni, elsősorban tájékoztató céllal. Ha megyénk népművelési munkásai megismerik terveinket, úgy véljük: remélhetjük azt, hogy a munkájuk során felvetődő problémák és feladatok jobb megoldása érdekében majd megkeresnek bennünket. Természetesen a mindennapi munka végzése során sokkal több probléma jelentkezik. Olyanok is, amelyekre mi nem gondolhattunk előre. Erőnközl telhetően mi ezeket is meg kívánjuk oldani. Ennek viszont az a feltétele, hogy ezekről kellő időben tudomást szerezzünk.

A továbbiakban az egyes munkaterületekre vonatkozó néhány elképzelésünket azért jelezzük, hogy az érdekeltek megismerkedjenek a lehetőségekkel, tudják, hogy mire számíthatnak.

Jól tudjuk pl. azt, hogy a népművelési munka során mennyi gondot és problémát jelent a „bejárómunkások”, az ún. „kétlakiak” helyzete. Vizsgálódásokat kívánunk végezni ezen a területen, a szerzett tapasztalatok feldolgozásával segítséget kívánunk adni mindazoknak, akik ilyen munkaterületen dolgoznak. Hasonló terveink vannak a szálláshelyi, valamint a

mezőgazdaság szocialista szektoraiban dolgozók kulturális helyzetét illetően is. — Tapasztalatszerzés céljából megvizsgáljuk néhány művelődési otthon tanácsának működését. Úgy gondoljuk, hogy a tapasztalt jó módszerek és eljárások ismertetésével és általánosításával feltétlenül hozzájárulunk ahhoz, hogy a művelődési otthonok politikai és kulturális nevelőmunkájának színvonalát növeljük. Művelődési Otthoni Csoportunk munkatervi javaslatokat juttatott el a különböző típusú művelődési otthonoknak. Vizsgálódásokat kívánunk végezni abból a célból, hogy a falusi klub-munka sajátosságainak néhány lényeges vonását, lehetőségeit és formáit megismerve ilyen vonatkozásban is segítséget tudjunk adni. Munkamódszerünk egyik legmegfelelőbb formájának gondoljuk a tapasztalatcseréket. Éppen ezért a művelődési otthoni és klub-munka területén többféle típusú és jellegű tapasztalatcserét tervezünk. Így: járásokonként a járás legjobb művelődési otthonában azzal a céllal, hogy megismertessük a művelődési otthon tartalmi és gazdasági munkáját, adottságait, lehetőségeit, eredményeit. A gyermekek szocialista szellemben való nevelésének, szórakoztatásának tanulmányozására is hívunk össze tapasztalatcseréket néhány jól működő művelődési házban.

Az elmúlt rövid munkaidőszakban éppen a tapasztalatcserék vonalán már néhány eredményről is beszámolhatunk. Ilyen pl. a Pécsi Uránércbánya Vállalat Dózsa Munkásszállásán megrendezett tapasztalatcsere, melyen részt vettek az üzemi és területi művelődési otthonok vezetői, — sok hasznos tapasztalattal zárult. E tapasztalatcsere célja volt, hogy az érdekeltek megismerjék a munkásszállás kulturális nevelőmunkáját és annak elemzésével, megtárgyalásával segítsék azt. A művelődési otthon vezetője beszámolt a valóságos tényekről, eredményekről és kudarcokról is. Elmondotta, hogy mit-hogyan, milyen módszerekkel és milyen segítséggel, összefogással végeztek. A részvevő művelődési otthon vezetők hozzászólásaikban párhuzamot vontak saját munkájukkal és az a tanulság bontakozott ki, hogy sokat tanulhatnak a többi művelődési otthon munkájának megismerésével, egy-egy bevált módszer átvételével.

Ugyancsak eredményes volt a járási művelődési házak igazgatóinak tapasztalatcseréje Pécs Város Művelődési Házában, ahol megismerkedtek a művelődési ház munkájával, munkatervével és annak elkészítési módjával. Ugyancsak betekintést nyertek a gazdasági ügyvitel és adminisztrációs munkába is. — E tapasztalatok azt igazolják, hogy ez a csoportunk jó úton halad, reméljük sikerül a továbbiak során is hasznos és eredményes munkát végeznie.

Néhány közvetlen, segítő jellegű feladatot is megoldottak. Istenkút új művelődési otthonának vezetősége segítséget kért a munka beindításához. Csoportunk vezetője részt vett a művelődési ház vezetőségi ülésén, ahol jó tapasztalatainak átadásával is, valamint a szükséges tudnivalók ismertetésével segítette a beinduló munkát. A Ligeti Művelődési Otthon vezetőjének kérésére a művészeti szakbizottság műsorfüzetet és javaslatot küldött iskolai és felnőtt színjátszó csoportjuk részére, valamint a megyei színjátszó szakelőadó külön szaktanáccsal is szolgált.

Néhány, az ismeretterjesztő munka területére vonatkozó terv és elképzelés:

A Megyei Tanács Népművelési Csoportja és a tömegszervezetek által elkészített mintaelőadás-sorozat egyik témáját „Csodák a tudomány fényé-

ben” megfelelő szakemberek bevonásával megjavítjuk. Az előadás vitája után az előadást eljuttatjuk a járási és körzeti előadói munkaközösségekhez módszertani útmutató mellékelésével, amelyben közöljük az előadás rövid értékelését, irodalomjegyzékét és az előadás megtartásához szükséges módszertani tanácsokat.

Úgy gondoljuk, jó segítséget tudunk adni az előadói munkaközösségeknek, ha az MSZMP VII. kongresszusának anyagát ismeretterjesztési célra 3—4 tagú csoporttal feldolgoztatjuk, hogy a kongresszust követő időben a kongresszus anyagát terjeszthessék. Tervünk rövid előadások készítése, az előadások tartalmi és módszertani vonatkozásainak ismertetése, irodalomjegyzék stb. összeállítása. Előadássorozatok, tanfolyamok és egyes előadások szervezéséhez és megtartásához útmutatást nyújtó módszertani levelelünket valamennyi előadói munkaközösség vezetőjének megküldjük. Tapasztalatcserét rendezünk a mezőgazdasági szakkörök vezetőinek egyik jól működő mezőgazdasági szakkörben. Ugyancsak tapasztalatcsere egybehívásával kívánjuk segíteni az 1959/60-ban meginduló szakkörök vezetőinek munkáját. A kis községekben folyó ismeretterjesztő tevékenység megjavítása érdekében a sásdi járásban minta körzeti előadói munkaközösséget alakítunk ki. Néhány fontosabb téma irodalomjegyzékének összeállításával és megküldésével igyekszünk hozzájárulni az ismeretterjesztési előadók munkájának sikeréhez. Az ismeretterjesztő munka hatékonyságát célzó vizsgálódásokat kívánunk végezni a következő kérdésekkel kapcsolatban: Milyen módszerekkel lehet a bejáró munkások közötti ismeretterjesztést megoldani? Milyen a bejáró munkások világnézete, műveltségi állapota, érdeklődése? Az üzemi előadói munkaközösségek hogyan segíthetik a bejáró munkások közötti ismeretterjesztő munkát? A tanácsok és üzemek milyen segítséget nyújthatnak e munkához, az anyagi és tárgyi feltételek biztosításában?

Az öntevékeny művészeti munka területén:

A színjátszó rendező munkája műsorpolitikai, esztétikai és technikai segítése céljából járásonként bemutatóval egybekötött tapasztalatcsereket rendezünk. Bibliográfiát állítunk össze a vidéki színjátszó csoportok részére előadásra javasolt és a megyei színműtárból kölcsönözhető színművekről. Ezt rövid időn belül számukra megküldjük. Arra törekszünk, hogy nagy ünnepeink, megmozdulásainkkal kapcsolatos megemlékezések eszmeipolitikai mondanivalóinak, nevelő hatásának fokozását segítő, — rendszeres műsortanácsadással szolgáljunk az öntevékeny művészeti csoportoknak. Rövidesen megjelentetünk a műsortervezés segítése és megkönnyítése céljából egy verses antológiát a különböző ünnepélyeken elmondásra alkalmas versekből. Ezt az antológiát megküldjük a vidéki öntevékeny művészeti csoportoknak. Ezen a munkaterületen is egy-két módszertani levél megjelentetésével, megküldésével igyekszünk előbbrevinni a munka sikerét. Így: „Helyes műsorpolitika a falusi művelődési otthonokban.” „Gyakorlati tanácsok a kisszínpad-építés és technikai berendezés köréből.” „Irodalmi színpadok és műsorszolgáltató brigádok a kis községek kulturális el látásának szolgálatában.” „Egy népi együttes (Hosszúhetény) egy évi munkája” — címmel. — Néhány tapasztalatcsere is szervezésre kerül: Az irodalmi színpadok vezetői és a megye bábjaftszó csoport vezetői részére Pécsset; a megye színjátszó csoportjainak vezetői részére pedig az egyes járásokban szakköri jellegű foglalkozásokra épülő munka népszerűsítése cél-

jából rendezünk megbeszéléseket. Szakköröket vezető vagy beindítani kívánó munkatársaink részére tapasztalatcsere lehetőséget biztosítunk a Pécs Városi Művelődési Ház művészeti szakköreinek megtekintésével. Hosszúhetényben és a pécsi Mecsek Művészeti Együttesnél tapasztalatcseréket rendezünk a népi tánc-oktatók és a népi együttesek vezetői részére. Az általános iskolai és úttörő táncsoportok munkájának megsegítése céljából a Pécsi Úttörőház táncsoportját vendégszerezepeltetjük vidéken; a táncsoport vezetője helyszíni szakmai tanácsadással is segíti a vidéki együtteseket. A baranyai ünnepi hetek keretében a felnőtt kórusok és zenekarok, valamint az általános iskolai énekkarok megyei találkozóját a kórusvezetők részére szervezett tapasztalatcserével kötjük össze. Negyedévenként egybe hívjuk a népi táncsoport-vezető és karvezetők klubját.

Segítséget kívánunk nyújtani a Felszabadulási Kulturális Szemle munkájához és az annak eredményeit dokumentáló kiállítás előkészítéséhez és megrendezéséhez. Előkészítjük az 1960 szeptemberében megrendezendő „Népművelési Módszertani Kiállítást”.

A Módszertani Tanácsadó munkáját a Pécs Városi Művelődési Házra építve végzi. E művelődési ház a tanácsadó bázisa, kísérletező helye és bemutató intézménye. A Módszertani Tanácsadó tevékenysége szervesen épül a művelődési ház munkájába. Kérjük az érdeklődőket, hogy írásbeli vagy szóbeli kérésekkel a Pécs Városi Művelődési Ház igazgatójához (Déryné utca 18.) forduljanak. Az egyes csoportok vezetői alkalmasszerűen is, de a hét minden péntekjén délután 5 órától fogadó órákat tartanak a városi művelődési házban, amikor a szóban hozzájuk fordulók problémáit oldják meg. Az érkező levelekre igyekszünk a lehetőségekhez mérten mielőbb választ adni.

Kérjük az Elvtársakat, keressenek fel bennünket, forduljanak hozzánk bizalommal! Mi minden törekvésünkkel azon leszünk, hogy hazánk egyik nagy ügyét, a szocialista magyar kultúra ügyét szolgáljuk és előbbre vigyük.

PÉCZELY LÁSZLÓ:

Irodalmi nevelés a színjátszócsoportokban

Az első pillanatban talán feleslegesnek tűnik, hogy erről a témáról írunk. Irodalmi nevelés a színjátszócsoportokban? Hát nem egyik igen jelentős irodalmi műfaj az, amellyel állandóan élnek? Mi szükség itt még külön irodalmi nevelésről beszélni? Az a néhány drámai mű, amelyet az őszi és a téli hónapokban megtanul és előad a csoport, nagyon jól betölti az irodalmi nevelés funkcióját, kár erre még külön is vesztegetni a szót. Így gondolkodik és beszél az a színjátszócsoport-vezető és színjátzó, aki egy-egy drámai mű előadásának és a vele járó anyagi haszonnak békaperspektíváján nem tud túltekinteni. Kíséreljük meg ezt a horizontot kissé kiszélesíteni!

Nagy dolog a talán legmagasabbrendű irodalmi műfajnak, egy drámának alkotó részesévé lenni. Ha ugyanis minden irodalmi alkotásról elmondhatjuk, hogy kicsiben az élet teljességét zárja magában, ez a drámára fokozott mértékben érvényes, mert a színházban nem kell elképzelnünk az életet, hanem az a maga eleveenségében jelenik meg a színpadon. Ezért van az, hogy a dráma valamennyi irodalmi műfajnál nagyobb hatást tesz a nézőre. Mindenfajta művészi hatás felfogásánál nagy szerepet játszik a beleélés, de talán egyiknél sem olyan mértékben és oly sikerrel, mint a drámában. Nagy szerepe van ebben annak a körülménynek, hogy az elsötétített nézőtérén a színész vagy műkedvelők művészi tevékenysége folytán maga az élet játszódik le szemünk előtt, és indít könnyekre vagy nevetésre. Csakhogy nem könnyű dolog ezt a hatást elérni, ehhez olyan színésznek vagy műkedvelőnek kell lenni, amilyent Shakespeare jellemez a Hamlet egyik színészjelenetében:

„...lám, e színész,
Csak költeményben, álom-indulatban,
Egy eszményképhez úgy hozzátöri
Lelkét, hogy arca elsápad belé,
Könny ül szemében, rémület vonásin,
A hangja megtörik s egész valója
Kíséri képzetét...”

Igen ám, de hosszú az út odáig, hogy a színpadi szerep megtestesítője — akár hivatásos színész, akár műkedvelő — képes legyen hallgatói érzelmét felkorbácsolni, tudatát formálni, s magatartását irányítani. A hivatásos színész 4—5 évig tanulja e hatás „titkait” színművészeti főiskolákon, majd a gyakorlatban, művelt rendezők irányítása mellett. Nehezen volna hihető, hogy a műkedvelő minden előzmény nélkül — még ha oly tehetséges is — felléphet a színpadra, s játszhat olyan szerepeket, amelyek megvalósítása előtt még nagy színészek is esetleg hónapokig tartó tanulmányokat szottak folytatni. (A párhuzam ne tévessen meg, semmiképpen sem akarjuk a műkedvelő tevékenységét a színészé mellé állítani, nagy különbségek vannak a kettő között; éppen elégszer mutattak rá ezekre.) A műkedvelő színjátszásnak is — színjátszótevékenysége előtt vagy legalábbis azzal párhuzamosan — többek között irodalmi műveltségre kell szert tennie.

Irodalmi műveltség? Hát ennek megadása nem az irodalmi színpadok feladata elsősorban? — vetődhet fel egy újabb kérdés. Igen, de talán nem járunk messze az igazságtól, amikor azt mondjuk: bizonyos idő múlva minden színjátszócsoporthoz át kell alakulnia irodalmi színpaddá. Természetesen nem történik meg ez máról-holnapra. Addig is hozzá kell látnunk színjátszócsoporthozaink „irodalmibbá” tételéhez, tagjainak irodalmi kiműveléséhez. Eredményes színjátszótevékenységük elengedhetetlen feltétele ez. Ehhez szeretne ez a kis tanulmány néhány tanácsot adni. Ezt megelőzőleg azonban konkrétan és közelebbről is meg kell vizsgálnunk azokat a célokat, amelyeket a színjátszócsoporthozokban folyó irodalmi nevelés szem előtt tart.

A színjátszónak többet kell tudnia irodalomról, mint a közönségnek. Elképzelhető-e, hogy valaki beleéléssel és meggyőző tudással játssza el egy költő, egy művész vagy tudós szerepét, ha maga műveletlen? Ilyen esetben, azt hiszem, a legügyesebb és legképzettebb rendező sem tud meggyőző figurát alkotni színjátszócsoporthoz tagjából. Nélkülözhetetlen tehát a heti kétszer két órából elvett egy óra, amely mint szakköri munka megadja a műkedvelő színjátszó életében elengedhetetlen irodalmi műveltséget. Mit jelent ez az irodalmi műveltség és mit akarunk vele elérni? Elsősorban is bizonyos irodalmi ismeretek megszerzését. Nem gondolunk olyan rendszerességű és teljességű irodalomtörténet-tanításra, mint ami a középiskolákban folyik, de azért a régebbi és újabb magyar és világirodalom legnagyobbjairól tudniok kell a csoport tagjainak, még akkor is, ha azok történetesen nem drámaírók, hanem lírikusok vagy regényírók. A jó színjátszó munka és az irodalmi műveltség feltételezi bizonyos irodalomelméleti fogalmak ismeretét. Joga van-e például egy drámai jambusban írt műben szerepet vállalni annak, aki nincs tisztában a jambus fogalmával? Vagy egyáltalában játszhat-e drámai szerepet az, aki a drámai műfajnak legalább elemi fogalmait nem ismeri? Ismételjük, nem iskolás irodalomtörténet tanítására gondolunk, inkább az irodalmi ismereteknek szórakozás formájában, kedvtelésből való megszerzésére, amelynek eredményeképp azonban a színjátszó tudja, hogyan kell egy verset elolvasni és megérteni. El kell juttatnunk odáig, hogy kifejléssük benne az elemző készséget, hogy eleinte egy-egy egyszerű kis verset, novellát, később pedig egy drámát is értelmesen, az alkotó művészetére gondolva tudjon elolvasni. És még sok

mindenre meg kell tanítanunk: az értelmes, szép és ép beszédre, a helyes versmondásra, mindarra, ami képessé teszi a szerep *értelmes* eljátszására.

És mindezen túl ott van a végső cél: a közönség tudatának formálása, izlésének fejlesztése. Őt is el kell vezetnünk odáig, hogy meg tudja különböztetni a drágakövet a hamis üvegutántattól, az igazi művészetet a giccs-től. Ennek a nagyon felemelő, nagyon szép hivatásnak, a közönségnevelésnek a színjátszó csak úgy tud eleget tenni, ha megfelelő irodalmi műveltséggel rendelkezik. Mielőtt ennek fejlesztésére irányuló néhány gyakorlati tanáccsal szolgálánk, egy-két fontos *módszertani* elvet kell lerögzítenünk.

A színjátszócsoport vezetője e munkája megkezdése előtt mérje fel alaposan a helyzetet: milyen műveltséggel rendelkeznek a csoport tagjai, milyen iskolai végzettségük van, s ennek megfelelően hol kezdje el a munkát, és meddig mehet el? Ahogy helytelen volna a színjátszó munkát Shakespeare-darabbal indítani, úgy pl. a világirodalom nagy lírikusainak ismertetését sem lehet kezdeni Rimbaudon vagy Apollinairon. Nagyon lényeges tehát a fokozatosság elvének szem előtt tartása. A heti egy óras megbeszélések induljanak el egy-egy jól ismert versnek vagy novellának a megbeszélésével. Petőfi *Nemzeti daláról* minden színjátszó tudja, hogy híres vers, nagy vers; annyiszor hallotta, hogy szinte már a könyökén jön ki. Ha bármelyiket is megkérdeznők azonban, hogy mi ebben a versben a szép, valószínűleg bizonytalan, zavaros választ adna. Mutassa meg a színjátszócsoport vezetője vagy valaki más, aki ért hozzá, milyen művészi értékek rejlenek ebben a sokat hallott költeményben, és legközelebbi meghallgatáskor bizonyára nem hat majd „agyonsépepltnék”. (Nagyon jól felhasználható Makkai Gusztáv verselemzéseket tartalmazó könyve: *Édes hazám, fogadj szívedbe*. Szépirod. Kk. Bp. 1959.) Második lépésül azután már kevésbé ismert, de klasszikusan szép és világos költői remekműveket lehet elővenni. A *Himnusz*, a *Szózat*, a *Nemzeti dal*, az *Új Versek Előhangja*, a *Mama* stb. után következhetnek olyanok, mint Berzsenyi: *A közelítő tél*, Petőfi: *Forradalom*, *Sári néni*, Ady: *Havasok és Riviera*, József A.: *Áradat* — hogy csak taláломra említsünk néhányat. Így mehetünk lassan és fokozatosan mind bonyolultabb szépségek felé. Az eredményes munka feltétele még az is, hogy e heti egy óras „szakköri munka” (nevezzük csak így!) vezetője készítse el az irodalmi nevelés több éves perspektivikus és egy éves részletes tervét. Ugyanakkor arra is gondoljon, ha maga nem képes erre, milyen hozzáértő embereket (általános vagy középiskolai tanárokat) vonhat bele e munkába.

Midőn az irodalmi nevelés *anyagán és lehetőségein* gondolatban áttekintettünk, két alapvető feladat rajzolódott ki előttünk: 1. Mit csináljon a színjátszócsoport a heti egy óras szakköri foglalkozáson, hogyan töltheti ki a legökonomikusabban az időt? 2. Hogyan használhatná azt, amit egyénileg megszerzett, szélesebb körökben? Milyen alkalmakkor vihetné a közönség elé és állíthatná az ő nevelésének is szolgálatába?

Az irodalmi műveltségnek ma már sajnos nem szükséges velejárója a művek élőszóbeli, hangos, szép előadása. Pedig valamikor az irodalommal élés elterjedt, sőt bizonyos korokban kizárólagos formája volt a meghallgatás, a közönség előtt történő vagy magányos hangos felolvasás. Voltak korok és műfajok — a népköltészet ma is így él! — amelyeknek életformájához még az énekes előadás, illetőleg ennek meghallgatása tartozott hozzá. Ma már nem igen szoktunk verset hangosan olvasni, és nem él énekszóban

(bár jól megzenésített formában szívesen meghallgatjuk). Nem is szükséges a hangos olvasás, hiszen van belső hallásunk és ritmusérzékünk, amellyel némán olvasva is fel tudjuk fogni a vers ritmusát és akusztikai szépségeit. Nem egyszer, főképpen finom fülű, muzikális vers- vagy széppróza-olvasóknak azonban nem elég a magányos olvasás. Ahogy a partitúrában rejtőző zeneművet olvasva is felfogja és belső hallásával élvezi a zeneértő, de igazán hatásos és színes valósággá mégis akkor lesz, amikor az a zenekar sokszínű hangszerein megszólal, ugyanúgy válnak egy irodalmi mű akusztikai szépségei is igazán csak akkor eleven valósággá, ha hangosan megszólaltatjuk őket. A színjászok meg éppen olyan műfajjal élnek, amelynek szinte a lényegéhez tartozik az előszóban való előadás. Ezért kell az irodalmi nevelés eszközeinek felsorolását is a szép versmondáson vagy a szépprózai szöveg helyes, kifejező felmondásán kezdenünk. Ennek érdekében pedig sokat kell — a próbákon kívül is — foglalkoznunk a helyes beszédtechnika kialakításával. Meg kell tanítani színjászainkat a helyes lélegzetvételtre (nemcsak énekeseknél fontos ez!), a helyes, tiszta artikulációra, a hangsúly, a szünetek, a beszédtempó és a hangszínárnyalás lehetőségeire és ezek kifejező, ábrázoló szerepére. Sajátítsák el a szép magyar ejtést! Nem hiába rendeznek országsszerte egyetemeken, közép- és általános iskolákban jó magyar ejtési versenyt. Nyelvünk hangzási elemeinek épsegeire éppúgy ügyelnünk kell, mint a grammatikai nyelvhelyességre. Kik képviseljék ezt a mozgalmat, ha nem azok, akik sokakhoz szólnak, s szép beszédükkel példát szolgáltathatnak, egy-egy ejtési hibájukkal viszont széles körökben fejthetnek ki romboló hatást? Rendezzenek ezért időszakonként színjászó csoportjaink is szép ejtési versenyt! Nem akarunk ezekkel a problémákkal most behatóbban foglalkozni, vannak jó kézikönyvek, amelyek útbaigazítanak (pl. Fischer: *Beszédtechnika* (Csupán egyetlenre, a szünetek problémájára utalok, hogy lássuk, színjátszás szempontjából is milyen lényeges kérdésről van itt szó! A szünet nagy szerepet játszik a mindennapi és a költői beszédben egyaránt. A hangsúly mellett ez tagolja beszédünket. Nélküle összefolyó, értelmetlen volna. Mily visszatetsző a hadarás, amelynek oka a beszédtempó gyorsasága és az artikuláció felületessége mellett a szünetek elhanyagolása! S kifejező funkciója is mily jelentős lehet a szünetnek! Az elhallgatás vagy hallgatás gyakran többet fejez ki, mint száz szó. Régi latin mondás: Cum tacent, clamant (= Azáltal, hogy hallgatnak, véleményt nyilvánítanak). Fontos szerepet játszik a szünet a verselésben is. Van metrikusunk, aki a verses beszéd ritmusos tagolását nem a hangnyomatékoknak, hanem a szüneteknek tulajdonítja. Mily jól fejezik ki pl. a bágyadt szívdobogást a sorok közepén és végén elhelyezkedő ritmikái szünetek Berzsenyinek az egyetemes elmúlást sirató gyönyörű elégiájában, *A közelítő télben*:

Oh, a szárnyas idő — hirtelen elrepül —
 S minden míve tűnő — szárnya körül lebeg —
 Minden csak jelenés: — minden az ég alatt . . .

Arról talán felesleges is külön szólnunk, mily jelentős szerepet tölt be a szünet a zenében. Csajkovszkij pl. VI. szimfóniája végén a haldoklást, a szívverés gyengülését, a dinamika és tempó mérséklése mellett a mind sűrűbben fellépő szünetekkel érzékelteti. S hogy legalább egyetlen példá-

val utaljunk a drámában betöltött szerepére is, gondoljunk a Bánk Bán IV. felvonásában annak a nagy jelenetnek a végére, amelyben Bánk megöli a királynét. A szerzői utasításban ez olvasható: „*merően áll, reszketve egyenesíti ki ujjait — a tör kiesik kezéből, melynek zördülésére feljeds . . .*” Az a néhány másodpercnyi szünet, amely a királyné megölése és a tör zördülése között eltelt, mélyebben fejezi ki Bánk tragikumát minden szónál. Ha ennyire fontos a szünet mindennapi, verses, és drámai beszédben egyaránt, nem kell sajnálni a fáradságot megtartásának gyakorlására. Rendezünk pl. egy alkalommal olyan versmondást, ahol a különböző időtartamú szünetek kifejező funkciójára, majd megtartásának gyakorlására hívjuk fel a figyelmet.

A beszédtechnika fejlesztésének következménye azután a szép versmondás, s mindeme fáradozásunk koronája: az értelmes, szép, hatásos szövegmondás a színpadon. Ennek érdekében hallgassák meg a színjátszó csoport tagjai közösen a rádió drámaelőadásait. Itt különösen jól megfigyelhetik a helyes, szép és kifejező színpadi beszéd jelentőségét, hisz a művészi hatásnak szinte egyetlen eszköze, képzeletünk reprodukáló munkájának egyetlen mozgásbahozója ez.

A szép beszédtechnikájú értelmes szövegmondás feltételezi a vers vagy szépprózai mű értését. Ennek pedig sok feltétele van. Elsősorban is bizonyos irodalomelméleti alapfogalmakkal kell megismerkednie színjátszóinknak. Egy-egy vers, novella megbeszélése, a bemutatásra kerülő mű előzetes elemzése közben, számos esetben nyílik alkalom olyan fogalmak megismertetésére, amelyek nélkül nem beszélhetünk irodalmi műveltségről. A főbb műfajokkal, a verstan néhány elemével, a stílus fogalmával, változataival, funkciójával és eszközeivel, a szerkezet néhány alapvető fogalmával, a tragikum és komikum lényegével, a tartalom és a forma fogalmával és kettejük egymáshoz való viszonyával stb. idővel minden színjátszónak meg kell ismerkednie. Nem irodalomelméleti ismeretrendszer előadására gondolunk, csupán e fogalmak felmerülésekor történő megmagyarázására.

Mindezekre az ismeretekre elengedhetetlenül szüksége van a műelemzésnek. Versek, novellák, drámai művek elemzésére való készség: ez az irodalmi műveltség egyik fő ismertetőjegye: ennek bizonyos fokára kell minden színjátszónak egyszer eljutnia — ha évek szívós munkája árán is. A világot sem gondolunk arra, hogy szakemberként elemezzon egy verset, csupán azt kell elérnie, hogy elolvasása vagy meghallgatása rezonanciát ébresszen benne, s néhány egyszerű szóval okát is tudja adni tetszésének. Azokat a drámákat, amelyek bemutatásra kerülnek, először feltétlenül elemezni kell a színjátszócsoportokban. (igen jó gyakorlati tanácsokkal szolgál Kresz Frigyes tanulmánya: *Módszertani levél az öntvékeny színjátszómozgalom feladatairól*. Baranyai Művelődés, 1958. dec.). Drámai művek elemzése komoly feladat, erre fel kell készülni egyszerű versek és novellák elemzésével.

A műelemzés folyamata szorosan összefügg a magyar és világirodalom megismerésének kérdéseivel, hisz miközben műveket elemzünk, meg is ismerjük őket, szerzőjüket, korukat és keletkezésük körülményeit. A műelemzés gyakorlatának elsajátítása és irodalomelméleti alapfogalmak megtanulása mellett ez az irodalmi műveltség harmadik alkotóeleme. Színjátszóinknak évek során meg kell ismerkedniök a magyar és világirodalom legnagyobb alakjaival. Eme ismeretek megszerzését nem bízhatjuk a vélet-

lenre. De amellett hogy tervszerűen intézzük, arra kell törekednünk, hogy színessé, érdekessé tegyük az irodalmi ismeretszerzésnek ezt az útját. Az irodalomban járatos, a különböző kiadványokat ismerő rendező vagy szakörvezető ki sem fogyhat az ötletekből.

A következőkben csupán néhány tárgykört jelölök meg, amelyek műelemző óráinknak tartalmat adhatnak, ugyanakkor egységüket is biztosítják:

Nagy költőink halhatatlan szerelmei. Ezzel az anyaggal a közönség elé is lehet lépni. Az összekötő szövegek érdekesen világítanak rá a versek mögött álló élményre.

Évszakok a költészetben. (anyaga a „Világirodalom gyöngyszemei” sorozatban.)

Parasztábrázolás a drámában (Szemelvények régebbi és újabb drámairodalmunkból. Összekötő szöveggel igen alkalmas a közönség elé vitelre).

Régi és új parasztsors novellairodalmunkban (Legszebb ilyen tárgyú novelláink feldolgozása).

Legszebb munkásverseink (A magyar proletárlíra remekműveinek elemzése. Összekötőszöveggel szintén alkalmas arra, hogy a nyilvánosság elé vigyék).

Jó anyagul szolgálhat az egy órás szakköri foglalkozások számára: egy-egy költő vagy kor legszebb verseinek ismertetése és megvitatása. Jó szolgálatot tehetnek a válogatást illetőleg immár nagy számban megjelenő antológiáink. Csak néhányat említek: *A tihanyi ekhóhoz.* Versek és rajzok a Balatonról (Szépirod. Kk.), *Vajda János válogatott versei* („A magyar irodalom gyöngyszemei” sorozatban), *Csokonai válogatott versei* (u. o.), *Keszthelyi Z.: Mindenki énekel* (Műfordítások a világirodalomból, Szépirod. Kk.), *Nyekraszov válogatott versei*, („A világirodalom gyöngyszemei” sorozatban.) *Francia költők antológiája* (u. o.), stb.

Több évre szóló feladatot adhatunk nagyobb antológiák, mint pl. *Hét évszázad magyar versei*, Szabó Lőrinc: *Örök barátaink* (Versfordítások. Szépirod. Kk.), *Homér és Oszján* (kétkötetes világirodalmi antológia) stb.

Faluhelyen szép feladat lehet egy-egy tszcs névadójának megismerése. A Petőfi- vagy Ady-tszcs színjátszócsoportja szinte tartsa kötelességének, hogy a nagy névadó életével és munkásságával megismerkedjék.

A feldolgozott anyag ne maradjon a próbahelyiség négy fala között, hanem vigye a színjátszócsoport a közönség elé! Nem elég csak színdarabokat megtanulni és bemutatni: verses vagy vegyes műsorral is lépjenek fel színjátszócsoportjaink! Az ilyen műsorok igen alkalmasak más művészeti ágakkal való kombinálásra. Egy Petőfi, vagy József Attila est szinten sokat nyer, ha néhány mezenésítést, egy-egy népdalcsoportot is felveszünk a műsorba. Ha pl. az est műsorának témaköre: Baranya az irodalomban, akár egy-két Tinódi dallam, akár Baranya megyei népdalok (pl. mulatós nóták, szerelmes dalok csokra) alkalmas a műsor változatossá tételére.

A többi művészeti csoporttal karöltve feladata a színjátszó csoportnak műsoranyaggal ellátni az ünnepélyeket. Egy-egy nagyobb hazafias ünnep előtt rendezzen házi szavalóversenyt, s a győztesek külön jutalma legyen a közönség előtt való fellépés. Egy-egy jobb csoport vigye el a környező falvakba is műsorát, s szolgáljon vele ösztönző például.

Természetesen nem merítettük ki e rövid szemlével azokat a lehetőségeket és módszerbeli eljárásokat, amelyekkel a színjátszócsoportokban

az irodalmi nevelést szolgálhatjuk. Fejlettebb fokon megkísérelhetjük bevezetni a színjátszókat a különböző stílustörténeti irányzatokba, s e téren segítségül hívhatjuk a képzőművészeteket (epidiaszkópvetítés) és a zenét is (megfelelő hanglemezek beszerzése). Szólni lehetne még arról, hogy az irodalmi műveltség nem nélkülözheti a nagyobb városok színházi vagy operaelőadásainak látogatását, a múzeumlátogatást, irodalmi folyóiratok olvasását, a rádió irodalmi előadásainak és kiváló szakemberek élőszóbeli előadásainak meghallgatását.

Nem folytatom a felsorolást, hátha lehetetlennek tűnik fel e sokrétű feladat megvalósítása. Lehetetlen? A minap a mágocsi földművesszövetkezet énekkarát hallgattam a pécsi TIT előadótermében. A kar tagjai között szépszámmal voltak kétkezi munkások is. Bachot, Händelt, Bárdost, Kodályt — és Haydn-oratóriumrészleteket énekeltek. Ki mert volna húsz évvel ezelőtt erre gondolni? Kulturális forradalmunk dicsősége, hogy a Baranya megyei falu énekkarának pécsi műsora nem maradt álom. S kulturális forradalmunk azt is lehetővé teszi, hogy falusi színjátszó csoportjaink is eljussanak az irodalmi műveltségnek arra a fokára, amelynek körvonalai e tanulmány lapjain talán kibontakoztak. Csupán komolyan és szószerint kell venni az „öntevékeny” jelzöt, amellyel művészeti csoportjainkat illetjük.

LEMLE GÉZA:

Tanuljunk egymástól!

(Tallózás a községi népművelési tervekben.)

Októberben elkészültek a népművelési munkatervek. Az egyik jobban sikerült, ötletekben gazdag, a másik szegényebb. Ahol figyelembevették a nyári népművelési tanfolyamok, az őszi járási népművelési értekezletek útmutatásait és jól dolgozik a népművelési (művelődési otthoni) tanács, ott figyelemreméltó kezdeményezések segítik a lakosság nevelését, kulturális igényeinek kielégítését.

Csokorba szedtem néhány életrevaló tervet, amelyek jórésze már meg is valósult, vagy hamarosan sor kerül megvalósításukra. Tudom, hogy ezek az elgondolások nem újak, s nemcsak az említett községekben jutottak a népművelési dolgozók eszébe, de még nem általánosak annyira, hogy ne volna érdemes ismertetni őket. Tanulhatunk belőlük!

A fehér foltok eltüntetéséért

Az elmúlt évben akadtak olyan községek, amelyekben alig volt érdemleges népművelés. Legtöbbször azért, mert ezekben az apró községekben nem voltak meg a hatékonyabb munka feltételei. Több helyen éppen ezért összefogtak a szomszédos községek, néhol a járás községei, hogy közös szervezéssel, közös munkával segítsenek egymáson.

A berkesdi körzet négy községe együtt készítette munkatervét is. Az egyes előadók a körzet mind a négy községében megtartják előadásait. Minden község színjátszói megtanulnak egy-egy nevelőhatású színdarabot és azt a körzet négy községében bemutatják. *Szentlászló, Mozsgó, Ibafa, Nagypeterd, és Almamellék* hasonló közös színjátszási tervet dolgozott ki, s nemcsak egymást, hanem a *szigetvári járás* más községeit is felkeresik műsorokkal. A mohácsi járás 4 előadói munkaközössége: a *bezedeki, borjádi, dunaszekcsői és hímesházai* 14 községben gondoskodnak színvonalas ismeretterjesztő előadásokról. A *magyarmecskői* körzeti előadói munkaközösség tagjai már az elmúlt évben is eredményesen dolgoztak székhelyükön, *Gilvánfán, Gyöngyfán és Magyarteleken*. Előadásait rendszeresen filmvetítéssel kötötték össze. Érdemes követni az említett községek példamutató összefogását.

Járási tanácsok a népművelésért

A Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya 36 községben szervezett központi előadókkal előadássorozatot. E kezdeményezést támogatták a tömegszervezetek, elsősorban a TIT, a Hazafias Népfront, a MEDOSZ és a földművesszövetkezetek. A művelődési autó, a Moziüzemi Vállalat, a Hazafias Népfront és MEDOSZ gépkocsija szállította eddig az előadókat. Néha más szervek is segítségünkre siettek, pl. a megyei pártbizottság és a vizügyi igazgatóság is bocsátott már rendelkezésünkre gépkocsit.

A *sásdi járásban* hasonlóan látnak el 8 községet a járási előadói munkaközösség tagjai előadásokkal. A *gépkocsit rendszeresen a járási tanács vb. biztosítja*. A *sásdiak* példája nyomán a *sellyei járási tanács vb.* Vejtiben megtartott ülésén határozatot hozott az ismeretterjesztő munka fejlesztéséről. A határozat értelmében a *sellyei tanács vb.* is biztosít gépkocsit a járási előadói munkaközösség számára. E határozat nyomán a *sellyei járásban* is 6 községet látnak el rendszeresen jó előadásokkal.

Az ilyen segítség rendkívül értékes.

Hogyan szereztek televíziót a bodolyabérik?

A televízió iránt falvainkban nagy az érdeklődés. Nem egy községünkben a televíziós adások rendszeres megtekintése vált a klubélet kialakításának alapjává. Ezért határozták el a *bodolyabérik* is, hogy televíziót vásárolnak. Tervüket a következőképpen oldották meg:

A népművelési tanács úgy döntött, hogy a község lakosságának érdeklődésére, igényére és áldozatvállalására támaszkodva kell a televíziót megvásárolni, mégpedig részletre. A község lelkes pedagógusa a maga nevére meg is vásárolta a televíziót. Az első részletet egy színdarab jövedelméből fizették ki. A további részleteket a televíziós adások közönsége hozzájárulásából törlesztik, s ebből fizetik az előfizetési díjat is.

A *bodolyabéri* kezdeményezés nyomán Mekényesen, Tékesen is foglalkoznak a televízió megszervezésének gondolatával.

Halló! Halló! Itt a községi művelődési otthon híradója!

Sombereken így jelentkezik minden vasárnap délelőtt a művelődési otthon a községi hangos híradóban. A heti adásban a művelődési otthon munkáját népszerűsítik, rendezvényeit propagálják a „stúdió” munkatársai, s egyben más kulturális feladatokat is megoldanak. A „stúdió”-ban 2—3 riporter dolgozik, s olyan félórás műsort „sugároznak”, amelyet szívesen meghallgatnak a község lakosai, elmondják véleményüket a műsorról.

De nézzünk meg egy műsort! A művelődési otthon terveit ismertették szeptemberben. Milyen előadások lesznek, kiknek szólnak? Milyen szakörök indulnak? Milyen klubnapokat rendeznek? stb. Ez volt a műsor első száma. A második szám: Beszélgetés Szentés Lázárral, a község agrónomusával az ezüstkalászos tanfolyam második évfolyamáról. Majd „Hírek egy mondatban” c. tájékoztatójában hírt adott a művelődési otthon arról, hogy milyen új könyvek érkeztek a boltba, a rendezendő bálról, az úttörő-avatásról, a háztartási szakkör teadélutánjáról. Ajándékműsor is szerepelt

az adásban. Az úttörőket, a katonának bevonuló ifjakat, az ezüstkalászos tanfolyam hallgatóit és a jól dolgozó tanácstagokat köszöntötték a lemezek. Az úttörő furulyazenekar is adott már műsort a művelődési otthon híradójában, és „kérdéss-felelek” estek műsorát is közvetítették.

Nagy lehetőség van a községi hangos híradóban! Használjuk ki!

Ismerd meg megyédet, hazádat!

Szép jelszó! A művelődési otthonok sokat tehetnek megvalósításáért. Széchenyi kirándulást szerveznek a klubtagok részére, a színjátszókat kétszer beviszik Pécsre a Nemzeti Színház előadására. A mohácsi járás termelészövetkezeti községei Szajk, Versend, Babarc, Bezedek és Lippó Pécsre, Komlóra és Sztálinvárosba terveznek tanulmányi kirándulást. A kismagyarok minden tájelőadást megtekintenek Sásdon, s év végén országos körutat tesznek hazánk legszebb vidékein az Ibusszal. A katódfaiak művelődési tervezetében évről-évre visszatérnek a nagy népszerűségnek örvendő pécsi és harkányi kirándulások üzemlátogatással, színházi előadás megtekintésével. A somberek motoros szakkör tavasszal rendszeresen kirándul előre meghatározott terv szerint. A sellyei ifjúsági akadémia 50 hallgatója azt tervezi, hogy a részvételi díjából tanulmányi kirándulást szervez Siklóra. Itt tartják meg utolsó foglalkozásukat is, a Jelenkor irodalmi estet. A záróünnepséget tea-délutánnal kötik össze.

A kirándulások bizonyára sok hasznos ismeretet és kellemes szórakozást nyújtanak részvevőiknek.

Erősödik a szakköri mozgalom

A jól működő szakköröket megkedvelték a művelődési otthonok látogatói. A szakköri mozgalom azonban még sok kiaknázatlan lehetőséget rejt magában. Ezt egyre inkább felismerik a népművelés dolgozói. Az idej népművelési időszakban több községben pl. Sellyén, Nagydobszán, Szigetváron, Sásdon, Ófaluban, Kővágótötösön stb. szerveztek rádiós új szakkört. E szakköröket az MHSZ látja el anyaggal. Helyes kezdeményezés a komlóiak könyvkötő szakköre, mely a technikai ismereteken túl a könyvek szeretetére nevel. Ugyancsak a komlóiak 80 nő részvételével magyar perzsa szövegszövő szakkört szerveztek. A szakkör háziipari szövetkezetté alakul majd. A felsőszentmártoni asszonyok népművészeti szakkörön sajátítják el a szöttek készítésének hagyományos módszereit. A somberekiek motoros szakköre ugyancsak jó szolgálatot tesz a kezdő motorosoknak.

A filmek felhasználásáról

A Megyei Filmtár gazdag anyagára is építette Apátvarasd község népművelési tervét. 8 ismeretterjesztő filmelőadást iktattak programjukba, melyek elsősorban mezőgazdasági szakismereteket terjesztenek, mint pl. A szántás-vetés minőségellenőrzése, Az istállótrágya felhasználása és a Silózás c. filmek. De a szocialista nagyüzemi gazdálkodás népszerűsítése sem maradt ki a tervből. A 600 hold gazdája, a Nyitva a kiskapu és a Saját erőnkől c. filmek ezt a célt szolgálják.

Példamutató a földművelészetek kezdeményezése. A földművelészetek járási központjai 14 filmből álló diásorozatot szereztek be,

s járásonként 3 termelőszövetkezeti községben a filmekre építve szakemberek gépismereti előadássorozatot tartanak. Az előadások a mezőgazdasági gépeket ismertetik a termelőszövetkezeti parasztsággal a traktor-ekéktől a legmodernebb kombájnokig és takarmányelőkészítő gépekig. A filmeket a bábcsoportot már meghívta vendégszereplésre a felsőszentmártoni, vajszlói TIT Uránia ismeretterjesztő boltjából vásárolták.

Helytörténeti gyűjtés, falumúzeum

Bogádon szép népművészeti gyűjteményben gyönyörködhetnek a látogatók. A gyűjtemény létrehozását évekig tartó gyűjtőmunka előzte meg. A jó munka eredményei gazdag néprajzi anyagban, dalokban, mesékben, szokásokban és tárgyi emlékekben jelentkeznek, s a fotószaakkör képei egészítik ki az értékes anyagot.

Bólyban történelmi emlékekből rendeznek a közeljövőben helyi kiállítást; *Szentlászlón* hasonló tervek megvalósítását tűzték ki célul.

A helyi kiállítások megrendezésében a *Janus Pannonius Múzeum* ad módszertani segítséget, s kiállítási anyaggal is támogatja az egészséges kezdeményezéseket.

Gyermekek a művelődési otthonokban

A művelődési otthonok sokat tehetnek az iskoláskorú gyermekek szabadidejének hasznos eltöltéséért. A *komlói művelődési házban* zenés fejtörőkkel összekötött zenei ismeretterjesztő előadásokat tartanak. Az első előadáson többszáz általános iskolai tanuló vett részt. Egyre nagyobb népszerűségnek örvendenek újonnan szervezett bábcsoportjaink. A *sellyei* bábcsoportot már meghívta vendégszereplésre a felsőszentmártoni, vajszlói és *csányosrői művelődési ház*. A gyermekek megbecsülését tükrözi, hogy a *komlói művelődési ház* vidám karnevált szervez a gyermekeknek budapesti vendégművészek részvételével. A karneválon jutalomképpen vehetnek részt az iskolák legjobb tanulói.

E néhány példa buzdítson arra, hogy minél több művelődési és szórakozási lehetőséget biztosítsunk a gyermekeknek ifjúsági filmek vetítésével, bábjátékkal, társasjátékokkal, versenyekkel, diavetítéssel, mesedélutánokkal, s más módszerekkel is.

Népművelés és nemzetiségeink

A jó népművelő munka szolgálja nemzetiségeink hagyományainak ápolását és a nemzetiségek közötti együttműködés szellemét is. *Göröcsnyodobokán* magyar és német színjátszócsoporthoz és táncscoporthoz szerveznek. A csoportok tagjai közös műsorral nevelik és szórakoztatják községük vegyes anyanyelvű lakosságát. *Mágoacson* cigány népi együttes folytatja tovább eredményes munkáját. *Gilvánfán* jól sikerült előadást tartottak a cigányoknak. Az előadás sikere nyomán újabb előadók keresik majd fel a cigány anyanyelvű lakosságát.

A nemzetiségi községek kulturális igényeinek kielégítésével, különösen a cigány lakosság nevelésével sokat kell, s a példák igazolják: lehet is foglalkozni.

Fényképezőgéppel, magnetofonnal a népművelésért.

A sellyei járási művelődési ház magnetofont vásárolt. Az irodalmi színpad műsorát zenei betétekkel teszik hangulatosabbá. De törekednek arra is, hogy magnetofonnal színesítsék az ismeretterjesztő munkát, s gyűjtsék járásuk kulturális értékeit is.

Novemberben a fotoszakkör tagjai a járás termelőszövetkezeteinek életéből rendeztek kiállítást. A kiállítást vándoroltatják a járás területén.

Hivatásos művészek segítsége

A mozsgói művelődési ház kérésére a Jelenkor köré tömörült pécsi írók kis csoportja tartott jól sikerült irodalmi estet. A jól megszervezett, tartalmas est feledhetetlen élményt jelentett a hallgatóknak, s az írók is szeretettel emlékeznek vendégszereplésükre.

Komlón a Pécsi Nemzeti Színház művészei látogattak el munkásszállásokra, ahol műsort adtak a munkásszállás lakóinak, majd barátságos beszélgetéssel folytatódott a művészek és munkások találkozója.

Művészeink szívesen látogatnak el művelődési otthonainkba. Hívjuk meg őket!

Néhány példát mondtam el népművelőink terveiből. Nem volt céлом részletes tartalmi és módszertani elemzést adni. Az elemzést végezzék el az olvasók! A javaslatok, ötletek, elgondolások másutt is megvalósíthatók. Fontos, hogy minél gazdagabb tartalmú, minél változatosabb formájú legyen munkánk. Nincs olyan feladat, amelyet körültekintő munkával, a népművelésben tevékenykedő szervek összefogásával ne oldhatnánk meg. Amit egyik-másik községünkben jól végeztek el, bizonyára megvalósítható másutt is.

DÉRI ANTAL:

Egy falu és körzete ismeretterjesztéséért

Mindazok, akik a kultúra ügyét szívükön viselik, pedagógusok és nem pedagógusok egyaránt tapasztalhatták, hogy évek óta a felnőtt-oktatás terén komoly nehézségek vannak. A népművelési munka sem mennyiségileg, sem minőségileg nem nyújtott sok helyen olyan segítséget az emberek tudatának szocialista átformálásához, amint az szükséges és lehetséges lett volna.

Így volt ez Szentlőrincen is, különösen a parasztság esetében. A parasztság a népművelési szempontból értékes téli időszakban nem kapta meg azt a szükséges művelődési és világnézeti anyagot, melyre mint egyénnek és mint közösségi embernek is szüksége lett volna. Ez is egyik oka annak, hogy a parasztgazdák tudata még mindig nem fejlődött odáig, hogy megértse a szocialista mezőgazdálkodás jelentőségét és fontosságát. Számtalan gazdálkodóval beszélgettünk családlátogatások és egyéni beszélgetések folyamán, és megállapítottuk, hogy nem sokkal jobb a helyzet a világnézeti nevelés más területein sem. Mi, nevelők tudjuk legjobban, hogy a szülők vallásos nézete, állásfoglalása a modern tudományos világképpel kapcsolatban, és többeknek a nézete a Szovjetunióról és a proletárinternacionálizmusról, stb. még mindig elég távol áll a helyes állásponttól. Még olyan emberrel is találkoztam, aki a világraszóló és nemzetközileg is elismert tudományos szovjet sikereket: a szputnyikokat és lunyikokat, mesének vagy félrevezetésnek tartotta.

Ezek csak a főbb területek. De ezen felül egy sor apróbb kérdésről is vannak szomorú tapasztalataink. Véleményünk és tapasztalatunk az, hogy ezeknek a ferde, és gyakran ellenségesnek tűnő nézeteknek egyik alapja a műveltségbeli hiány. Ahhoz, hogy valaki megértse a szocialista mezőgazdaság fontosságát és jövőjét, hogy valaki belássa és megértse a Szovjetunió vezetőszerpét a békéért vívott harcban, a tudományok és művészetek terén, hogy ártérezze a nemzetközi munkásmozgalom jelent és jövőt formáló erejét, bizonyos fokú műveltség kell. És e műveltség terjesztésében, átadásában komoly hiányosságok voltak a múltban, és vannak még ma is.

Korántsem akarom azt állítani, hogy egyáltalán nem történt semmi ezen a területen. Szórványosan voltak előadások. Sajnos, gyakran felkészületlen előadókkal. Ezzel az előadásos propaganda hitelét rontottuk. Ezért a jó ismeretterjesztő munkához a bizalom légkörét meg kell teremteni. És ez sem könnyű feladat.

A másik fontos terület a szervezés kérdése. A régebbi kudarcok egyik oka a szervezés munkájának lebecsülése volt. Pedig enélkül nem megy az ismeretterjesztés, különösen ott, ahol a dolgozókat elidegenítették az előadásoktól.

Az elmúlt évben október elején a párt, a tanács, a nőtanács és az intézmények, valamint üzemek vezetői gyűlést hívtak össze a szentlőrinci kulturális helyzet megvizsgálása céljából, és hogy meghatározzák a teendőket. E gyűlésen felvetődött a TIT-szervezet megalakításának lehetősége is.

A gyűlésen elmondottam, hogy érdemes és szükséges volna Szentlőrincen megszervezni a TIT-et és megpróbálni segítségével a felnőttoktatást megvalósítani. A párt és tanács megbízott a szervezéssel: az intézmények és szervezetek pedig ígéretet tettek arra, hogy szervező munkámban támogatnak.

Ilyen körülmények között láttam neki a nem könnyűnek ígérkező munkának.

Szervező munkám három irányban haladt:

- a) Munkatársakat toboroztam magam mellé a nevelők közül, és az intézmények, valamint a szervezetek aktíváiból.
- b) Megfelelő számú hallgatóságot kellett biztosítanom a tanfolyamhoz. Ezzel párhuzamosan meg kellett indítanom a széleskörű propaganda munkát.
- d) Jó előadókat kellett keresnem, akik tudásukkal, felkészültségükkel biztosítékot nyújtanak a sikeres beinduláshoz, a tanfolyam végigviteléhez és befejezéséhez.

A munka eme szakaszában milyen nehézségek voltak?

Mindenek előtt az, hogy kiket szervezzünk be? Mert nem könnyű feladat embereket rábírn arra, hogy 12 előadásért 40 forintot fizessenek is. Mégis sikerült vagy 30 embert „megagítani”. Mire beindultunk, és a pénz beszédésére került a sor, 21-en maradtunk. Ez a 21 aztán végig kitartott.

Másik probléma: Hol tartjuk az előadásokat? Ugyanis a művelődési otthon akkor még düledező állapotban volt. A Vasutas Otthon kieső helyen van, a nép nem szokta meg az odajárást. Munkás Klub még nem volt. Maradt egy megoldás: a Gazdakör. Ez szerencsés volt abból a szempontból, hogy a parasztságot is beszervezzük. Mert a parasztság ide szívesen eljött, mert úgymond: „ez az övék”. Igen ám, de itt italt is mérnek. Ez pedig nem kívánatos a kultúra terjesztésénél. Megállapodtunk, hogy azon a napon, amikor az előadások vannak, a Gazdakör italmérése szünnapot tart. Így az italozás nehézségét is kiküszöböltük. Itt hozzá kell tennem, hogy azért az előadás után gyakran poharazgattunk, mert hiszen sok kérdést előadás után vitattunk egy-egy pohár bor és cigarettaszó mellett. Ezek a beszélgetések igen értékesek voltak. Azt azonban elértük, hogy előadás előtt és alatt nem volt „fröccsözés”.

A következő teendő a hirdetés és a propaganda. A tanács hangoshíradóján rendszeresen hirdettük az előadásokat. A földművelésszövetkezet — mivel patronálta a Népművelési Iskolát — papírt, a technikum pedig stencilpapírt adott. Így az egész műsort kb. 200 példányban lesokszorosítottuk. Ugyanakkor az általános iskola rajzszakos tanárával megbeszéltük a plakátkészítést. A kartárs igen ügyes plakátot tervezett és ezt a tananyagba beiktatva a VIII. osztályosokkal elkészíttette az iskolában. Így kb. 30 plakátot készítettünk nagy alakú színes kartonon. Mindegyik plakáton rajta

volt a teljes tematika. A plakátokat a község legforgalmasabb helyein, boltokban, üzemekben és a postán, de még a kocsmákban is kifüggesztettük. Ezen kívül minden előadás előtt a tanulók ellenőrző könyvén keresztül is értesítettük a szülőket az egyes előadásokról. Így elértük, hogy az egyes előadásokon a beíratkozottakon kívül mások is résztvettek.

Vissza volt még az előadók szervezése és megnyerése. Kész tervvel bementem Pécsre a TIT-be és kértem, hogy legyenek segítségemre az előadók beszerzésében. A TIT vezetősége beszélt is minden előadóval. Mivel a legtöbb előadó a Pedagógiai Főiskoláról személyes ismerősöm volt, magam is írtam nekik, vagy beszéltem velük. Nem is volt semmi fennakadás.

Adódott még számtalan apróbb nehézség, mint a fűtés és világítás, a takarítás és egyebek, de ezeket közös összefogással és a földművelőszövetkezet hathatós támogatásával megoldottuk.

A népművelési iskola 12 előadásból álló tanfolyamát 1959. március 12-én ünnepélyes keretek között baráti vacsorával befejeztük. A tanfolyam eredményeiről elmondható, hogy nem volt hiábavaló erőfeszítésünk. A jég megtört. Szentlőrincen eddig még nem sikerült ilyen jellegű megmozdulást létrehozni. Most sikerült. Eddig a parasztság távoltartotta magát minden hasonló megmozdulástól. Most a hallgatóság fele parasztember volt. Az előadások után igen értékes viták zajlottak le. Az emberek bizalommal voltak az előadók iránt, mert az előadók igen jó szakemberek voltak. Olyan kérdések hangzottak el, hogy gyakran az előadók is csodálkoztak. Nem egyszer az éjféltől nyúló órákig beszélgettünk. Ezek a beszélgetések gyakran igen érdekesek és értékesek voltak. A hangulat feloldódott és a hallgatók közvetlenségükkel szinte baráti közelségbe kerültek az előadóhoz. Az érdekes és élvezetes előadások, ha ma még nem is hoztak kézzelfogható eredményeket, de abban biztos vagyok, hogy nem voltak eredménytelenek. Már most a téli oktatási időszak kezdetén érdeklődnek a volt hallgatók a volt előadók iránt. Ez is nagy eredmény. Ez a tanfolyam alapja és biztosítéka az idejéig, már magasabb színvonalú tanfolyamnak.

Az elmúlt évi munka, a sikerei mellett, népművelési munkánk még egy problémájáról kell beszélni.

A kultúra térképén mutatkozó, az előadásos propaganda szempontjából fehér foltok közül még csak egyet számoltunk fel, a fehér terület közepét: Szentlőrincet. De vissza van még a nagy terület. Szentlőrinc környékén még 5 község van, ahol úgyszólván semminemű felnőtt-oktatás nem volt az elmúlt években. Ezek a községek: Cserdi, Keresztespuszta, Tarcsapuszta, Kacsóta és Csonkamindszent. Súlyosbítja a helyzetet az, hogy Keresztespusztán tsz, Tarcsapusztán állami, illetve tangazdaság van. Kacsótán tszcs, ugyanígy Cserdiben is. Hogy Kacsótán és Cserdiben csak tszcs van, hogy Csonkamindszentben egy megszervezett tsz a beindulás előtt felbomlott, ennek részben mi is okai vagyunk.

A hibából tanulva az idén széleskörű szervező munkával ezeket a községeket is bekapcsoljuk a téli oktató munkába.

Erre tervünk a következő:

Szentlőrincen az idén Népfőiskolát szervezünk igen jó pécsi és helybeli előadókkal. A Népfőiskolára elsősorban azokat a hallgatókat szervezzük be, akik az elmúlt télen elvégezték a Népművelési Iskolát. Ezen kívül

széleskörű propaganda munkával igyekszünk újabb hallgatóságot toborozni.

A külközségekbe az október elején létrehozott előadói munkaközösség adja az előadókat. E munkaközösség alakuló gyűlésén résztvettek a szentlőrinci általános iskola szakos nevelői, és itt a Népfőiskola tematikájához hasonlóan, a Megyei Művelődésügyi Osztály javaslata alapján egy 10 előadásból álló sorozatot állítottunk össze. Az előadásokat önkéntes vállalkozás alapján, az egyes szakos kartársaknak osztottuk ki. Mivel az előadások nagyjából azonosak a szentlőrinci Népfőiskola anyagával, úgy határoztunk, hogy az előadói munkaközösség előadói meghallgatják a szentlőrinci Népfőiskolán elhangzott előadásokat, és ezeket kellően átdolgozva, a körülményeknek megfelelően leegyszerűsítve, tovább adják a külközségekben.

Ugyanakkor a külközségek nevelőit, iskolavezetőit bevontuk a szervező munkába, mintegy ők a vezetői ezeknek a tanfolyamoknak. A tarcsai tangazdasággal szocialista szerződést kötünk. A tangazdaság kifizeti a 10 előadásért a 600 forintot. Ezt a pénzt csekken befizetik a TIT-nek és ezzel az anyagi rész elintéződött. A külközségek előadási díjainak fedezéséhez a járási népművelési felügyelő támogatását kérjük.

Az őszi-téli időszakot megfelelő módszerek alkalmazásával mindenütt sikerrel állíthatjuk az iskolán kívüli népművelés szolgálatába. Erre annál is inkább szükség van, mert az előttünk álló feladatok, a szocializmus építésének meggyorsítása, szocialista világnézetű, magasszínvonalú általános és szakmai műveltséggel rendelkező embereket kíván. Ennek kialakításához pedig sok segítséget adhat a jól szervezett ismeretterjesztés.

BUDZSÁKLIA MÁTYÁS:

Egy város tizenöt esztendeje

Mohács keletkezéséről hiteles adatok nincsenek, csak feltevések és néhány lelet tanúsága szerint következtetünk arra, hogy az ősember is lakta ezt a helyet.

Mohács régi város, hisz már 1400-ban vásártartási joga volt, s ha történelmét, természeti szépségeit sokan nem is nagyon ismerik, egyről mindenki ismeri: a „mohácsi vész”-ről.

A város birtokviszonyait tekintve a legrégebb adatainkban mindenhol a pécsi püspökkel találkozunk, mint kegyúrral. A lakosság zömének foglalkozása földművelés volt, s így mezőgazdasági érdekeiért a püspökkel, mint földesúrral szemben állandó és óriási küzdelmet, valóságos jogi harcot folytatott. A tizenkilencedik században alakultak ki, a városi és a szigeti oldalon is a nagygazdaságok.

A város mezőgazdasága mellett már a tizennyolcadik században jelentős volt az ipar. Ebből az időből származó adatainkban megtalálhatjuk a különböző iparosokat, melyek mind céhekbe tömörült kézművesek voltak. Igen nagy hírre emelkedett a korszós, illetőleg a fazekas ipar. E mesteremberekről elnevezett utca, még ma is a Korszós utca nevet viseli. Volt idő, amikor mintegy százharminc főnyi tagságot számlált a fazekas céh.

A gépek munkábaállítása kialakította a nagyobb üzemeket, gyárakat. A mai selyemszövőgyár is a kis iparból, az úgynevezett selymészetből alakult ki. Az első műhely a Kossuth Lajos utcában volt és csak később került a mai helyére.

A kapitalizmus fejlődésével mind több és nagyobb üzem létesült. Így beszélhetünk dobozgyárról, téglagyárról, gépgyárról, gőz- és vízimalmokról, bőrgyárról, sörgyárról, szappangyárról, villanytelepről és fűrésztelepről. Ezen üzemek közül azonban egyik sem foglalkoztatott ötven munkásnál többet, tehát kevés embernek nyújtott munkaalkalmat.

A múlt nyomorúságáról nemcsak az a 3 700 szegényparaszt tud beszélni Mohácson, aki egy, vagy legfeljebb két hold földből tengette életét, nemcsak az a 915 gazdasági cseléd, akiket látástól-vakulásig hajszolt a földesúr, vagy a kulák, hanem kénytelen volt elismerni, s megállapítani az akkori földbirtokos-kapitalista városvezetőség lapja is, a Mohácsi Hírlap. Az 1941. évi február hó 16-i szám arról ír, hogy a munkanélküliséget nem tudják leküzdeni, de a tömegnyomorért magát a munkásságot okolják, azt állítva, hogy „amely könnyen keresik, épp úgy el is költik azt a pénzt”; majd ugyanez a cikk folytatja: „a hatóságok és intézmények a jövőben figyelemmel kísérik a munkásság keresetét és azt, hogy mire költik a pénzt.”

Ugyan mire költhették volna? Mindannyian nagyon jól emlékezünk, hogy a szűkös kenyérre és a szegényes ruhára. Akadtak valóban, akik — hogy legalább ideiglenesen felejtsek kínzó nyomorukat — borral, pálinkával ködösítették gondoktól agyonhajszolt agyukat. A Mohácsi Hírlap — s az egész elsüllyedt világ — annak idején ezt általánosnak és főként a nyomor és a munkanélküliség okozójának szerette volna mindenáron betudni.

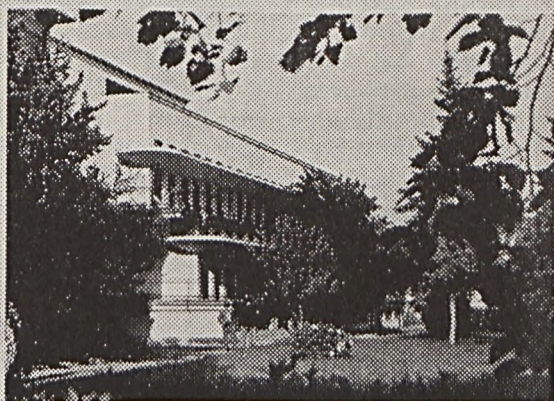
A tömegnyomor oka nem ez volt, hanem az, hogy Mohács dúsan termő földjének számottevő része a földbirtokosok és kulákok kezén volt, az üzemek és a bank a tőkéseket gyarapították. Egyedül a pécsi püspöki uradalomnak 3 736 katasztrális hold kitűnő minőségű föld volt tulajdonában. Ezenkívül háromszáznégy olyan kulák sorakozott még fel Mohácson, akik harminc-száz katasztrális hold jó minőségű földet birtokoltak, s tizenhárom olyan kulák, akiknek száz katasztrális holdnál nagyobb volt a birtoka. A sok közül csak néhányat: Gatti Mihály 186, dr. Róna Dezső 129, Heffner Antal 101, Varga Pál 100, Sauerborn Károly 530 holdas birtokai mellett húzódtak meg és sínylődtek a földjüket verejtékkel művelő kisparasztok százainak parcellái.

Tizenöt évvel ezelőtt hozta meg a felszabadulást a Szovjetunió győzelmes serege. Az azóta eltelt tizenöt esztendő alatt nagyot fordult a kerék. Hazánk az urak országából valóban a dolgozó nép hazája lett. Az elmúlt másfél évtized a város történetének is leglenyűgözőbb korszaka. A háborús pusztítást a városban is megtaláltuk. A rongálódást szenvedett épületek száma 1 696 volt. Eltömődött a kutak negyven százaléka, tönkrement az árkok és az utak negyvenöt százaléka. Teljesen elpusztult a közvilágítási hálózat és a városra borult nyomasztó sötétség az emberek szívét is megülte. Ötven százalékban elpusztult parkjainkból eltűnt a gyermekek kacagása. A fasiszták elhurcolták állatállományunk jelentős részét, tönkrementek a dunai átkelést biztosító kompok, nyugatra hurcolták a vontatóhajókat és a város értékeit. A fasiszta barbárság nyomait viselte magán Mohács.

De a romokból új élet épült.

A Magyar Kommunista Párt hívó és mozgósító szavára, a nép teremtő ereje, igen rövid idő alatt, nemcsak a háborús nyomokat tüntette el, de egy soha nem látott ütemű fejlődés vette kezdetét.

Alig vonult el a háború vihara a város felett, megjelentek a munkások és segítségükkel a dolgozó parasztság birtokbavette azt a földet, melyet eddig is az ő verejtéke öntözött, de melynek hasznát a földesúr látta, s így 6 713 katasztrális hold föld került azok kezébe, akik évszázadok óta mindig más földjén dolgoztak.

Mohácsi képek.

A földosztás megváltoztatta a város képét. Eltűntek a nagybirtokok, megszűntek a nagyobb kuláktanyák, s velük együtt fokozatosan eltűnt a parasztság nyomora.

Sok küzdelem, kemény munka, a párt szívós, de mindenkor győzelmes harca teremtette meg alapját tervszerű fejlődésünknek. A hároméves terv időszakában már kezdte a város visszanyerni régi arculatát. Helyreállítottuk a megrongált épületeket, az aknaszántotta, tönkrement utak, hidak a dolgozó nép kezenyomán ismét járhatóvá váltak. Rendbehoztuk a kutakat. A közvilágítási hálózat helyreállításával ismét kigyúlt a fény. Megindult az átkelés a Dunán, sőt arra is futotta erőnkől, hogy felépítsük a szigeti révházat, s megépítsük két és fél kilométer hosszúságban a homorúd-hercegszántói bekötőút első szakaszát és új járdákat építsünk sokezer forintos értékű beruházással.

Akkor még sokan nem értették meg mit jelent életünkben az a változás, melyet a felszabadító csapatok hoztak számunkra, de abból a körülményből, hogy a hároméves terv legelső teendői közé tartozott a belvárosi, a sárháti és a homorúdi iskolák helyreállítása, a dolgozók egészségvédelmében egy egészségház létesítése, a sportpálya rendbehozása, s új kerítéssel való ellátása, máris kibontakozni látták azt az új világot, mely az embert tekinti legfőbb értéknek, amelynek első gondjai közé tartozik, hogy erős, tanult, egészséges emberek éljenek ezen a földön. Ebben az időszakban épült és készült el az Árok-utcai csatorna, s épült újjá a súlyosan megrongálódott hősi emlékmű.

Több, mint másfélmillió forintos beruházással tudtuk helyreállítani a háborús rongálódásokat, s megvalósítani az új létesítményeket. Államunk további jelentős segítséget nyújtott ahhoz, hogy a város, már ebben az időszakban jelentős fejlődésnek indulhasson. A hároméves terv alatt épült meg a három és fél kilométer hosszú főgyűjtőcsatorna, közel hat és fél millió forintos költséggel, a műút mintegy négy és fél millió forintos beruházással és lakóépületek — több, mint tizenegy millió forintos költséggel — emelkedtek a mezőn új városrészt képezve, melyet ma Újvárosnak nevezünk. A gabonatróház befejezésére pedig további három millió forintot fordított államunk.

Az ötéves tervidőszak alatt a város különböző pontjain létesített gyermekjátékoterek a kicsinyek szórakozását szolgálják. A lakosság kulturális igényeinek kielégítéséről, a dűledező, életveszélyes nyári színház helyett, több százezer forintos költséggel létesítettük a modernül, jól felszerelt, tágas művelődési házat, mely a város kulturális életének központja lett. Mellette pedig berendeztük a könyvtárát. E létesítményeink hívják és várják a művelődni és szórakozni vágyó lakosságot, hogy szabadidejüket szórakozással, pihenéssel, tánccal, dallal, vidámsággal töltsék el. A közel száz ezer forintos költséggel létesített modern szabadtéri színpad kedvező időben mintegy háromezer ember részére teszi lehetővé, hogy például az Állami Népi Együttes vagy más fővárosi művészek játékában gyönyörködjenek.

A több, mint száz ezer forintos költséggel felújított sportpálya a sportolni vágyókat hívja és hozzájárul ahhoz, hogy városunk sportélete egyre szélesebbkörű, évről-évre színvonalasabb legyen. A lakosság jobb és gyorsabb tájékoztatása, de részben szórakoztatása céljából is, átépítettük és

bővítettük a hangoshíradó hálózatot. Ugyanezt tettük az árvíz után újjá-
épült Sárhátan is.

A szigeti részen létesített két és a Szőlőhegyen létesített egy orvosi
rendelő az egészségvédelmi szolgálatot viszi közelebb a külterületeken lakó
dolgozókhöz. Ugyanezt a célt szolgálja az 1955. évben megépített központi
orvosi rendelő, mely jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a lakosság könnye-
nyebben, gyorsabban juthasson gondos orvosi vizsgálatához és kezeléshez.

Gyermekeinknek tágasabb, egészségesebb, jobban felszerelt iskolákra
volt szükségük. E cél megvalósítását szolgálta a gimnázium bővítése, a
belvárosi leányiskola tatarozása, csatornázása és vízvezetékekkel való felsze-
relése. A legkisebbekről való szerető gondoskodásnak pedig egyik lépése
volt a Jókai utcai óvoda bővítése, az újvárosi óvoda létesítése.

A lakosság jobb ellátása érdekében valósult meg az iparmalom kor-
szerúsítése közel fél millió forintos költséggel. Közel két millió forintba
került 1955. év elején beinduló kenyérüzem létesítése, melynek feladata
korszerű gépekkel készített, kifogástalan minőségű kenyérral ellátni, nem-
csak a várost, hanem a járás lakosságát is.

Eletünk szebbé, könnyebbé válását segítette elő, a már felsoroltakon
kívül, a városban létesített félautomata távbeszélőközpont, a vezetékes rá-
dió, melynek mintegy ezer hallgatója kapja az olcsó rádióműsort.

A legfőbb értéknek, az embernek egészségéről való gondoskodás je-
gyében bővült a városi tanács kórháza az ötéves tervidőszak alatt, és azóta
is az új gégeszeti és szemészeti osztállyal.

Még az ötéves terv beindulása előtt birtokbavettük az ipari üzemeket,
s a nép állama nemcsak új üzemek létesítéséről, de a meglévők korszerűsíté-
séről, bővítéséről is gondoskodott, hogy minél gyorsabban, olcsóbban
tudjuk ellátni iparcikkekkel dolgozóinkat, egész népgazdaságunkat. Nem
mondhatjuk, hogy elértük, vagy akár csak meg is közelítettük kitűzött
céljainkat, de fejlődésünk mértékét lemérhetjük néhány létesítményen is.
Igy például a tőkés vezetése alatt nyolc-tíz dolgozóval működő kis gép-
gyár ma már százötvennél több dolgozót foglalkoztató, jelentős vasipari
üzemmé fejlődött. Bővült a gyár, a munkások részére korszerű fürdő és
öltöző épült, saját áramszolgáltató berendezés, új mintaraktár létesítésével
nemcsak az üzem nagyobodott, de a munka is kultúraltabbá vált. A néhány
munkást foglalkoztató volt Roheim-féle fűrésztelep helyén ma a megye
egyik legnagyobb fafeldolgozó üze me, a Mohácsi Bútorgyár működik, és
nagy mérvű továbbfejlődését a közel tíz millió forintos költséggel létesít-
endő új üzemi épület — melynek építése az új ötéves terv első évében
már megkezdődik — fogja biztosítani.

A felszabadulás óta eltelt másfél évtized alatt dolgozó parasztságunk
is rálépett a fejlett nagyüzemi gazdálkodás útjára. Az első termelészövet-
kezeti csoport 1949-ben alakult meg. A kicsiny szövetkezetből ma már
gazdag önálló termelészövetkezet lett, de mellette egymás után nőttek fel;
a Béke, az Újbarázda és az Újtavaszi termelészövetkezetek, a mai II. Rákóczi
Ferenc, Búzakalászi, Újbarázda, Új út termelészövetkezet elődei. Az egyre
fejlődő és tapasztaltabbá váló termelészövetkezeteink a város szántóterü-
letének jelentős részén gazdálkodnak már. Új istállók, sertésfiasztatók, gya-
pottárolók, süldőszállások, sertés hizlalók, baromfiólak, takarmánysilók, ön-
tözéses kertgazdálkodás, egyre javuló, bővülő állatállomány, gyümölcsstele-
pítés mutatják termelészövetkezeteink gazdagodását, fejlődő életét.

Gazdaságpolitikánk fejlődése még szélesebb lehetőségeket nyitott meg a város fejlődése előtt. Ha időbeli sorrendben nem is, de fontosságánál fogva elsőként kell megemlíteni azt, hogy a város ismét a járással egyenlő elbírálás alá eső, közvetlen a megyei tanács irányítása alá tartozó város lett. Gyorsabb ügyintézés, jobb áruellátás, szélesebb hatáskör, mindez a város további felemelkedését segítette elő.

A tanácsok megalakulása óta sorra alapítottuk vállalatainkat és így az elmúlt évek során tizenegy tanácsi vállalat bevételei biztosították az erőteljesebb fejlődést mindaddig, míg a felsőbb szervek sorra át nem vették a városi vállalatokat, úgy, hogy végül már csak négy helyi vállalat maradt a városi tanács irányítása alatt. A később megjelent rendeletek biztosították, hogy ezek a vállalatok visszakerüljenek a városi tanács irányítása alá és bevételeikkel több járda építését, több kút létesítését, több híd kijavítását, több kulturális és szociális beruházás megvalósítását segítsék elő.

Az elmúlt években erősen érezhető és súlyos hiányosság volt, hogy a lakosság a legegyszerűbb ipari szolgáltatásokat sem tudta megkapni. Néha nem tudtunk egy ablakot beüvegeztetni, mert nem volt, aki a munkát elvégezze. A vállalatok ilyen apró-cseprő munkákkal nem foglalkoztak. A lakosság ilyen irányú, jobb ellátását szolgálta a magánkisipar hálózatának némi bővítése és az, hogy helyiipari vállalataink a lakosság részére is elkezdtek dolgozni.

Ugyancsak a lakosság gyorsabb és jobb ellátása érdekében bővítettük a kereskedelmi hálózatot. Egymás után nyíltak meg az új boltok, a különböző szakosított üzletek, melyek mind azt mutatják, hogy a bolthálózat egészséges fejlesztésével is a dolgozók érdekeit helyeztük előtérbe.

Szomorú múltunk, sivár gyermekkorunk emlékei kísérik végig sokunk életét. Elhanyagolt falusi iskolákban, alacsony színvonalú oktatást tudott adni a múlt egyik legelhanyagoltabb rétege, a nemzet napszámosa — a tanító. Az örökre eltűnt rendszer urainak nem is volt céljuk a tanult, művelt emberek tömegének nevelése. Ennek a múltnak emlékei figyelmeztettek bennünket arra, hogy sokat törődjünk a jövőt jelentő ifjúság tanításával, nevelésével.

Pedagógusaink, nagy és értékes munkájuknak megfelelően, ma társadalmunk megbecsült dolgozói. A nép szeretete és bizalma segíti őket munkájukban: a kiművelt emberfők sokaságának megteremtésében. Az elmúlt években is arra törekedtünk, hogy sikeres munkájuk alapfeltételeit biztosítsuk. E cél elérését azzal is közelebb hoztuk, hogy az általános iskolai tantervek számát 1953-ban két tanteremmel bővítettük; bővítettük a sárháti általános iskolát, a szőlőhegyi általános iskolát, a belvárosi fiúiskola pedig tornatermet és napköziotthont kapott.

Sok dolgozó szülőnek okozott gondot az, hogy munkája miatt nem tudta kellő mértékben ellátni gyermekének felügyeletét, nem tudta segíteni a tanuláshoz. Ezen a helyzeten segített a három napköziotthon, melyekben közel háromszáz gyermek kap ebédet, nevelők felügyelete mellett töltik el szabadidejüket egy részét és készülnek a másnapi iskolai tanításra, foglalkozásra.

Fejlődés tapasztalható óvodásainknál is, mind az óvodák befogadóképességét, mind a bejáró gyermekek számát tekintve. Csak egy példát az

1943. évi kettőszáznegyven főről négyszáz főre emelkedett az óvodások száma 1955-re.

A nevelők részbeni tehermentesítését, a tanulmányi színvonal emelését segíti elő, de egyben iskolaügyünk fejlődését is mutatja az a körülmény, hogy ma már mintegy százötven főnyi tanerő oktatja, neveli a mohácsi gyermekeket.

A műveltség emelkedését szemléltetően bizonyítja az a tény, hogy az analfabéták száma lényegesen csökkent. Mohácson az 1931. évi adatok 2 266 analfabétáról adtak számot az 1955. évi 619 analfabétával szemben.

A dolgozók egyre növekvő kulturális igényeinek kielégítése érdekében a város területén, a központi művelődési ház mellett, több olvasóköri működik, és hogy nem dolgoznak hiába, azt az egyes olvasóköri látogatottsága is bizonyítja.

A város zenekultúrájának emelése érdekében fokozottan gondoskodunk a város zenekarairól, melyek közül a fúvószenekar országosan is első helyezést ért el. Hangszerek beszerzése, zenekar egyenruhájára és egyebekre több mint kettőszázezer forintot fordítottunk.

A sziget lakossága évtizedek óta tanyavilágban élt, a kultúrától elzárva. Életükben jelentős kulturális fellendülést eredményezett, még az árvíz előtt az, hogy bevezettük a rendszeres hangosfilmvetítést, melyet a lakosság örömmel fogadott, és a filmelőadások látogatóinak száma egyre növekedett.

A kulturális igények kielégítése érdekében végzett eredményes munkát bizonyítja a városi könyvtár fejlődése is. Míg 1945-ben a városi könyvtárban mindössze 4 521 db, nem kis részben selejtes minőségű kötet volt, addig ma mintegy tizenháromezer kötet könyv áll az olvasni vágyó lakosság rendelkezésére. Városunk dolgozóinak megváltozott felfogását, érdeklődési körének egészséges irányban való fejlődését mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az 1941. évi 183 fő beiratkozott könyvtári olvasóval szemben ma mintegy kétezer rendszeres olvasója van a könyvtárnak.

Visszatekintve az elmúlt évekre, megállapíthatjuk, hogy a város fejlődése a felszabadulás óta kielégítő ütemben és sokat haladt. A létrehozott intézmények, létesítmények, a megvalósított beruházások mind dolgozóink életének szebbé és könnyebbé válását segítették elő. Ezt a békés építő munkát szakította félbe az 1956-os jeges árvíz és még ugyanabban az évben az ellenforradalom.

A jeges árvíz nyomán rombadólt a szigeti lakosság hájlékát szolgáló tanyák java része. Tönkrement a termés, elpusztult a jószágállomány, nincstelenné vált a szigeti lakosság. Elsősorban a város lakossága, de az ország valamennyi becsületes dolgozója az árvíz sújtotta szigeti lakosság segítségére sietett. A pusztító áradat levezetése után megindult a rombadólt tanyák újjáépítése és megindult az élet, a munka újra a szigeten. Államunk messzemenő támogatással biztosította — a rombadólt házak helyett — az új épületek felépítését; kölcsönrel, építőanyaggal és szakemberekkel sietett a bajba került lakosság segítségére.

A régi szétszórt tanyavilág helyett tanyaközpontok alakultak ki, melyek kultúraltabbá tették a szigeti lakosság életkörülményeit. Így jött létre Újmohács, Sárhát és ezek szomszédságában Homorúd.

Az új településekkel egyidőben villanyt, új iskolát, egészségházat, postát, kultúrtermet kapott a sziget lakossága. Bár a sziget lakosságát nehéz volt meggyőzni arról, hogy mit jelent egy új településen, közösségben élni. Most mégis ott tartunk, hogy szinte minden lakóházban rádió és villanyvasaló jelzi a kulturáltabb életet. Amíg az új települések tervezése idején úgy nyilatkoztak, hogy jó volt eddig is a mécses és a petróleum-lámpa, s jó lesz ezután is, addig ma ott tartunk, hogy ha esetenként áramszünet van, felháborodva követelik az áramszünet megszüntetését. A kulturáltabb élet követelményeit kifejezésre juttatta a szigeti lakosság akkor is, amikor szinte minden új településről küldöttségek jelentek meg, s kérték a meglévő intézmények kibővítését.

Az állam nemcsak az építkezések során, hanem azóta is, messzemenően támogatta a bajba jutott szigeti lakosságot. Az árvizes építkezések összköltsége Mohács városban közel 21 millió forint volt, melyből segély címen csökkentették az építetők tartozását 7 589 500 Ft értékben. A fennálló tartozást pedig tizenöt éves, kamatmentes kölcsönrel kell törleszteniük az építetőknek. Azok az építetők pedig, akik időközben beállott kedvezőtlenebb gazdasági viszonyaik miatt a törlesztésre képtelenek, vagy csak részben képesek, további kedvezményeket kapnak, amennyiben az általuk felvett kölcsönt húsz, vagy huszonöt esztendő alatt kell visszafizetniük.

Támogatást kaptak az árvíz után azok is, akik nem mint tulajdonosok laktak a szigeten, hanem mint bérlők. Ezek is építhettek, most már saját részükre új épületet, állami támogatással. A különbség csak az volt, hogy a visszatérítéskor két százalékos kamatot kötelesek fizetni.

A közmondás is azt tartja, hogy nincs olyan kár, amely nem jár haszonnal. Ezt mondhatjuk a jeges árvízre gondolva, mert — bár minden szigeti lakos nagy kárt szenvedett — a régi nádas és földes tanyák helyett új, korszerű, két szobás lakóházak épültek fel, s azóta a szigeti lakosság közösségben, kulturáltabb körülmények között és jobban él.

Az árvíz utáni építőmunkát zavarta meg az ellenforradalom. A budapesti események hatására Mohács városban is felvonulás volt. Első alkalommal október 26-án vonult fel a tömeg a városi tanácsház elé. A felvonulók „éljen a független, szabad Magyarország”, „le az önkényuralommal”, „tűnjön el a Rákosi—Gerő-féle vezetés” jelszavakat hangoztatták és ilyen szövegű táblákat vittek. Az ellenforradalmárok célja Mohácson sem volt más, mint másutt az országban. Küldöttség a küldöttséget követte különböző követelményekkel. Megalakult a nemzeti tanács, s első tennivalója volt a szovjet hősi emlékmű megrongálása, a középületekről a csillagok eltávolítása, az iskolákba a feszület visszaállítása, a város nyugalmanak felborítása és nem utolsó sorban a kommunisták eltávolítása, nemcsak a vezetésből, hanem minden más munkahelyről.

Az a nagyszámú tömeg, mely az izgatók szervezése folytán annak idején tüntetett, és a szovjet emlékművet kezdte rombolni, ma már elítéli az akkori ellenforradalmi vezetőket. Valamennyien rájöttek arra, hogy a leplezett jelszavakkal tulajdonképpen mit is óhajtottak az ellenforradalmárok, mi volt a végcéljuk, s ezt a célt, magyarságukat meghazudtoló szövegükkel, a város dolgozói előtt be is bizonyították.

Átvészelve a jeges árvíz pusztítását és az ellenforradalom romboló hatását, 1957-ben új erővel kezdtünk városunk továbbfejlesztéséhez. Megerősödött a városi tanács és fokozott erővel látott hozzá a feladatok megvaló-

sítéséhez. Fejlődésünk fényes bizonyítékai az azóta készült községfejlesztési tervek, melyek alapján évenként több, mint két millió forintot fordítottunk a város fejlesztésére. Tervbe vettük a város csatornázását, s ennek látható jele a folyó munkálat. Korszerűsítettük a városi tanács irányítása alatt álló kórházat, több mint fél millió forintos költséggel bővítettük, új osztályokat létesítettünk. Bővítettük az árvízújtotta sziget lakosságának villanyhálózatát, elláttuk a szőlőhegy lakosságát — rég óhajtott kívánságunknak megfelelően — villanyhálózattal. Ugyancsak korszerűsítettük és bővítettük a városi közvilágítást, bevezettük a neonfényt a város főutcájára, kivilágítottuk a dunaparti sétányt. Növeltük a közutak számát, újabb járdákat építettünk, s ma már elmondhatjuk, hogy a városnak nincs egyetlen olyan utcája sem, amelynek legalább egyik oldalán ne lenne betongyalogjáró.

Bővítettük és fejlesztettük a városi tanács irányítása alá tartozó tanácsai vállalatokat. A húsipari vállalat és jéggyár korszerűsítésére mintegy félmillió forintot, a bútorgyár és a gépgyár fejlesztésére egyenként mintegy kettőszázezer forintot fordítottunk, s gondoltunk arra is, hogy a vendéglátó vállalat bővítését elősegítsük. Támogatásunkkal a vendéglátó vállalat korszerűsítette egységeit, szépen berendezett egységei várják a város dolgozóit.

A gimnáziumban támogatásunkkal megindult a politechnikai oktatás, s az oktatásban eddig elért eredmények azt igazolják, hogy nem volt hiábavaló fáradozásunk.

A most felsoroltakon kívül még számos más vonatkozásban is fejlődés tapasztalható városunkban, azonban az eddig felsoroltak is átfogó képet adnak városunk fejlődéséről.

Közös feladat: egységbe hívni a város minden dolgozóját pártállásra, foglalkozásra, korra, nemre, világnézetre való tekintet nélkül, mert dolgozó népünk ereje nagy alkotásokra képes.

MÁLIK LÁSZLÓ:

Bóly történetéből...*

Történeti visszapillantás

A gyászokimenetelű mohácsi csata előtt és után Bol-ban (Bólyban) tiszta magyar lakosság élt. A török adórajstromokban (defekterekben) ilyen nevű emberek szerepelnek: Vég János, Vörös György, Nemes, Mészáros, Márki. Boli, Kulacs, Hegedüs, Jankó, Tóth, Fákó, Szabó, Sós, stb. 1570-ben 20 adóköteles ház volt a községben és házanként 60—60 akcse adót fizettek a töröknek. 1579-ben az adóköteles házak száma 29-re emelkedett.

A XII. században a községben, amelyet akkor Boll-nak neveztek, rácok települtek. 1698-ban már túlsúlyban van a rác lakosság. Hova lettek a magyarok? Erről nincs pontos adatunk. Lehetséges, hogy a törökök hurcolták el őket rabszolgának, vagy nem bírták a nagy adóterheket fizetni és elmenekültek. 1714-től kezdve a korabeli okmányok a községet „Rác-Boll” néven emlegetik.

Bóly története szempontjából fontos név Batthyány Ádám neve. A II. mohácsi, vagy másnéven a nagyharsányi csata (1687. augusztus 12.) előtt Batthyány Ádám horvát bán Borjád és Bóly között táborozott 2000 harcosával. Innét indult el a nagyharsányi csatába. Akkor ismerte meg ezt a szép és gazdag területet. Megtetszett neki a vidék, és megfogadta, hogy megszerzi magának. A XVII. század végén birtokba is vette a területet, bár az erről szóló királyi adománylevél 1703. május 21-én kelt.

A községbe települt rácok a szántóföldek nagyrésztét rétté változtatták, fő terményük a kukorica volt, a háziállatok közül pedig a juhot és a kecskét tenyésztették.

Községünkbe a németek bevándorlása 1730-ban kezdődött meg. 1737-ben már 23 német család lakja a községet. A korabeli iratok ebben az időben Bolly, Bolya néven emlegetik. 1778-ban már 178 ház van a községben. A németek száma hétről hétre szaporodott. Közben az itt lakó rácok és németek között csendes harc indult meg. A harc a rácok Rácztöttösre való áttelepítésével végződött, amit az uraság hajtott végre.

1767-ben már 228 német család lakja Bólyt. Ebben az időben már a község lakosai egytől-egyik németek. 1783-ban „Bolly” mezőváros lett. A

* Részletek a szerző „A bólyi Kossuth Tsz története” c. tanulmányából.

község fellendüléséhez az is hozzájárult, hogy itt volt az uradalom székhelye. A környék jogi ügyeit itt intézték. Valóságos kerület volt, amely 20 helységet foglalt magában. Élet és halál felett is ítélkeztek itt.

1812-től kezdve nevezték a községet „Német-Bolly”-nak.

A bolyi németajkú lakosság nagy lelkesedéssel vett részt az 1848—49-es szabadságharcban. Nemzetőrséget alakítottak. A bolyi nemzetőrök dobja még ma is látható a mohácsi múzeumban. Kossuth verbunkja nem talált visszautasításra. Szép számmal álltak honvédek. A világosi fegyverletétel után községünkbe érkezett 16 bolyi illetőségű honvéd.

1703-tól a Batthyány grófok szerepeltek Bóly földesuraiként. A XVIII. század második felében benősülés folytán a birtok a Mantenuovo hercegi család tulajdonába került. Ez a család azután egészen 1944. november 26-ig, a község felszabadulásáig Bóly (Németbóly) legnagyobb birtokosa volt.

*

„Azé a föld, aki megműveli”

A Magyar Kommunista Párt földreformra vonatkozó rendelettervezését a minisztertanács 1945. március 17-én tartott ülése egyhangúlag elfogadta.

A megjelent rendeletről először az újságokból értesültek a bolyiak. Olyan lett a község, mint egy felbolygatott méhkas. Kibeszélhetetlen örömült az eddig kisemmizettek lelkére. „De lesz-e belőle valami?” — mondogatták a kételkedők. A nagygazdák szobáikba zárkózva csak hültek-haltak a történeteken. „Ilyen még nem volt!”

A március 18-át követő napokban megalakult a Földigénylő Bizottság. Föld volt elég. Montenuovo herceg 1000 holdas békási gazdasága várt kiosztásra egyrészt, másrészt az elmenekült volksbundisták földjeit kellett kiosztani.

A Földigénylő Bizottság az igényjogosultakból alakult meg. Az első időkből elnöke volt Pataki Gyula, jegyzője pedig Cseny Bernát. A bizottság 10 tagból állt. Az elnökön és a jegyzőn kívül 2 uradalmi cseléd, 2 napszámos, 2 törpebirtokos és 2 kisiparos alkották a bizottságot.

A földosztásról szóló rendelet 1945. március 25-én, vasárnap délelőtt olvastatott fel a község háza (mai tanácsház) ablakából. Akik eddig kételkedtek, azok is megbizonyosodtak felőle, hogy a parasztság évszázados álma most beteljesült. A következő napokban tömegesen jelentkeztek az igénylők. Ki írásban, ki szóban adta elő kérelmét. Igényjogosultság szempontjából elsők voltak a nincstelenek, a volt uradalmi cselédek és a napszámosok. Azután jöttek a törpebirtokosok, majd a kisiparosok. Az uradalmi cselédek és a napszámosok a földön kívül kaptak állatokat és gazdasági felszerelést az uradalomból és az elhagyott volksbund-javakból, a juttatott földterület arányában. A juttatott földterület nagysága a család népességétől függött. Kaptak 8, 10, 21 holdat is. Többen házat is igényeltek az üresen maradt volksbund-lakások közül. A cselédségnek az a része, akik házat kaptak, beköltöztek a faluba a békási rossz viszonyok közül. Többen a Békás-hoz közel eső Borjádön igényeltek házat és oda költöztek. 39 nincstelen család lett akkor a maga gazdája. A törpebirtokosok földterületét 8—10 kat. holdra egészítette ki a földigénylő bizottság. A kisiparosok is kaptak földet igénylésük alapján, de csak 1, esetleg 2 holdat. A földeket a föld-

igénylő bizottság tagjai mérték ki a községházán talált mérőlánccal. Mérnök csak Békás-pusztán dolgozott, mert a békásiak kérték.

Ez történt az első időkben. A kiosztott földterületek tulajdonosai a legjobb tudásuk szerint művelés alá fogták a földeket.

Az Árpád Tszcs megalakulása

1948 nyarán kezdődött nagyobb méretben a magyar mezőgazdaság szocialista átszervezése. A bólyi dolgozók a rádión és az újságokon keresztül értesültek erről. A felvetett gondolatot idegenkedve fogadták. Nem tudták elképzelni, milyen is lehet a szövetkezeti élet. Sokakban felvetődött a régi cselédidők emléke, mikor közösen dolgoztak az uradalomban az intézők parancsai szerint.

— Talán ez is olyan közös munka lesz, amelyet már megkóstoltunk az uradalomban? — Mi földet kaptunk, most pedig vissza akarják venni? — Vagy talán kolhoz akarnak? — De hát mi is az a kolhoz tulajdonképpen? Kétségek között hánykolódott a bólyi nép. Az ellenség a múlt hazug propagandájára építve ki is használta a dolgozó parasztság tájékozatlanságát. — Csak nem leszel újra cseléd, kolhoz-cseléd? Ilyen és ehhez hasonló szavakkal igyekezett eltántorítani azokat is, akik gondolkodóba estek... Nem csoda, hogy a kecskeméti beszéd elhangzása után mindjárt nem alakítottak tsz-t. Az ellenséges hangok — amelyeknek akkor még hittek — megzavarták őket abban, hogy alaposabb vizsgálat nélkül kövessék a jövő útját.

1948-ban még nem alakult itt meg a szövetkezet. Idő kellett ahhoz, hogy megtudja a dolgozó parasztság, hogy helyes az az út, amelyet a Magyar Dolgozók Pártja ajánl számára. A felvilágosító munka azonban folyt napról napra a helyi pártszervezet vezetésével.

1949 nyarán aztán — az ellenséges hangok ellenére — négy gazda elhatározta, hogy termelőszövetkezeti csoportot alakít. Az alapító tagok nevei a következők: Szabó András, Zsuró János, Dósa Pál és Bozsér István. Az első három Bihar megyéből jött telepes gazda. Ők idetelepítésük előtt, pontosabban a felszabadulás előtt, Biharban papi földeken, cselédsorban éltek. A negyedik — Bozsér István — bólyi őslakos, 1945 előtt Montenuoyo herceg békási uradalmának cselédje volt. Ők voltak Bólyban a tsz-mozgalom úttörői. 1949 szeptemberében ültek össze először. Ők aztán csatlakozásra hívták a község minden dolgozóját. Mikor híre ment a faluban az első tszcs megalakulásának, azok, akik csak kezdeményezésre vártak, siettek belépni a csoportba. Pár hét leforgása alatt 17 család 36 taggal lépett be a szövetkezetbe. Így alakult meg Bólyban az Árpád Termelőszövetkezeti Csoport.

A III. típusú Haladás Tszcs megalakulása és története

Az Árpád Tsz eredményein felbuzdulva, a községben egy másik csoport is alakult Haladás néven. Az alapító tagok 1950. február 2-án határozták el, hogy az Árpád mintájára alakítanak egy külön csoportot. Még a ta-

vaszi munkák megindulása előtt 14 család 18 taggal lépett be az újonnan alakult szövetkezetbe. A belépett tagok 108 kat. hold földdel rendelkeztek. Állatállomány tekintetében nem álltak valami jól. Hat lovat és hat szarvasmarhát hoztak csak a csoportba. Állataik nagyobb részét otthon tartották, és háztáji állatokként egyénileg nevelték és tenyésztették tovább. Sertése egyáltalán nem volt a csoportnak. Mezőgazdasági gépek tekintetében nem volt különösebb hiba. A megalakulás után hámarosan székházat is kaptak a községben. Ez az épület régebben egy nagygazda tulajdonában volt. A lakóházakon kívül egy tágas istálló is állt az udvarban. Így aztán a gazdasági felszerelések, és az állatállomány kényelmes helyet kapott.

A csoport tagsága túlnyomóan Biharból idetelepült és földhözjutott gazdákból verbuválódott. Földjeik a határban szétszórva feküdtek. A földek szétszórtsága később sok bajt okozott. A csoport tulajdonát képező szántóterületek gyenge táperőben voltak. A sok baj ellenére összefogott a kis csapat, és igyekezett rendes munkával eredményt elérni. A munkafegyelemben nem is volt különösebb hiba. A helyi gépállomás segített és így nem érezték meg azt, hogy a lóállomány a föld arányában, számszerűleg, alacsony volt. A gazdálkodásról könyveket, megfelelő könyvelő hiányában nem vezettek, ezért az évi eredményeket nem is lehetett pontosan megállapítani. A volt tagok szerint az első év jövedelme nem volt magas, annyit kaptak, hogy elég jól megéltek belőle.

A következő gazdasági évben, 1951 márciusában, annyi volt a belépő, hogy a tagok száma 52-re szaporodott. Az újonnan belépett tagok nagy része azok közül a német ajkúak közül került ki, akik a második kitelepítéskor szerepeltek a kitelepítendőek listáján, de visszaszökdöstek az országhatár felé haladó vonatról. Ezek a gazdák teljesen vagyontalanul léptek a csoportba, mert ingatlan vagyonukat a betelepített felvidékiek és bihariak kapták meg.

Áprilisban indult meg a község határának tagosítása. Több gazda leadta földjeit. Tehát volt föld elég. Annyi földet kapott a tszcs egy tagban, amennyit kért. A Megyei Földbirtokrendező Tanács a Haladás tagságának kérésére 392 kat. hold szántót és 49 hold rétet adott két tagban a csoportnak. Az állatállomány fejlesztése céljából pedig az állam 10 tehenet, 10 anyakocát és egy tenyészkant adott hitelbe 1951 augusztusában a szövetkezetnek. Ezenkívül kaptak az államtól még 6 másfél éves üszőborjút is azért, hogy megvessék a szövetkezet szarvasmarha-állományának alapját. 1951-ben ilyenformán az állatállomány 24 szarvasmarhára szaporodott a tavalyi szaporulatokkal együtt. Négy lovat is vettek, így a csikókkal együtt a lovak száma 14-re nőtt.

Az 1950/51-es gazdasági évben kertészetet létesített a tszcs. Ugyanis a tagosítással kaptak az ún. „Sziebert”-puszta mellett egy 32 kat. holdas földterületet, ahol folyik egy kis patak, amely egy természetes forrásból táplálkozik. A forrás értékes voltát a tagok meglátták, és elhatározták, hogy ott kertészetet létesítenek. Ki is szakítottak a 32 holdas táblából 10 holdat kertészetet céljaira. Hogy a vizet a patakából ki tudják emelni és a földre vezetni, vettek egy szivattyúval egybekötött motort és 80 méter hosszú csövet az öntözéshez. Jelentkezett hamarosan szakképzett kertész is Azonics Péter személyében, aki, amikor meghallotta, hogy a csoport kertészetet létesít, belépett a szövetkezetbe. Egy tag pedig elment „öntözési tan-

folyamra”, Szeghalomra, ahol elsajátította a kertészet szakszerű öntözésének mesterségét. Kertész brigád is alakult 12 taggal. A brigád tagjai állandóan a kertészetben dolgoztak. Leginkább paprikát, paradicsomot és dinya nyét termeltek. Az egyes kertészeti növények eladására szerződést kötöttek a MEZŐKER-rel, amely a terményeket Pécsre szállította. Azonkívül, hogy sok termény ment a városba, a helyi piacra is jutott bőven. A kertészet nagyon jól jövedelmezett, úgyannyira, hogy a tszcs pénzbeli jövedelmének 80%-át ez a létesítmény adta.

Miután a tszcs megerősödött, 1951. augusztus 20-án önálló tsz lett. A második esztendő jövedelme már jobb volt, mint az első. Minden tag megkapta búzából a 220 kg-os fejadagját, azonkívül munkaegységként 8 kg kukoricát és 2 kg árpát. Készpénzben pedig egy-egy munkaegységre 16 Ft jutott.

*

Az Árpád és a Haladás Tsz-ek egyesülése

A helyi pártszervezet javasolta azt, hogy a két tsz egyesüljön. Az egyesítésnek leglelkesebb harcosa Zsuró János függetlenített párttitkár volt. Szinte naponta felkereste a két tsz vezetőségét, felkereste a tagokat, és meggyőző erejű érveléseivel előkészítette a két tsz egyesülésének útját.

A két tsz vezetősége és tagsága először idegenkedett az egyesülés gondolatától. „Jó nekünk így is — mondogatták —, csak súrlódások lennének a tagok között; aztán megszoktuk már egymást, földjeinket, vezetőinket”. Ezenkívül bennük élt az is, hogy vetélkedtek egymással. Mind a két tsz tagsága büszke volt arra a tsz-re, melynek tagja volt. „Én Árpád-tag vagyok! Az én tsz-em a Haladás!” Ezekben a kijelentésekben benne volt az is, hogy: „az én tsz-emnél nincs különb a megyében”. „Most aztán azt akarják, hogy közösködjünk a másik tsz-szel? Mi közösködjünk velük, azokkal, akiknek sohasem volt olyan szép búzájuk, vagy kukoricájuk, mint nekünk?!”

Az egyesítés tervét először a két tsz vezetősége fogadta el hivatalosan 1952. szeptember 2-án. Az Árpád Tsz szeptember 2-án kelt jegyzőkönyve szerint az összegyülekezett tsz vezetőségi tagok egyhangúlag pártolták az egyesítés tervét. Másnap, 1952. szeptember 3-án ült össze a két szövetkezet vezetősége és tagsága, a két tsz életében fordulópontot jelentő összevont taggyűlésre, ahol meg is történt a két tsz egyesülése.

Feltűnő, hogy a gyűlésen a tagok közül csak egy ember szólalt fel. A szavazásnál minden tag, kivétel nélkül, az egyesítés mellett szavazott. Vajon őszinte volt-e ez az egyhangú szavazás? Több tsz-tagot megkérdeztem. A tagok véleménye szerint: voltak a két tsz tagjai között jónéhányan, akik nem helyeselték az egyesítést, szavazáskor azonban nem nyilvánították véleményüket. Ezért az egyesülés utáni években lazult a munkafegyelem. Később azonban, mikor már a tagok összeszoktak, a tsz eredményei bizonyították ennek a lépésnek helyességét.

*

A rohamos fejlődés útján (1954—55)

Az 1955 márciusi párthatározatok nagy súlyt helyeztek az ipar fejlesztése mellett a nagyüzemi mezőgazdaságok fejlesztésére is. A párthatározatok hatása meglátszott a tsz eredményein is. Az 1954—55-ös gazdasági év olyan jó volt, hogy eddig a tsz történetében nem volt rá példa.

A fenti gazdasági évben a tsz tagjainak száma 125 fő volt, 722 kat. hold szántóterülettel, 33 kat. hold réttel és 22 és fél hold kertészettel rendelkeztek. A szántóterület egy táblájára gyümölcsfákat telepítettek az elmúlt évben. Van 18 hold szilva és 7 és fél hold kajszli telepítésük. A fenti gazdasági évben még a fák nem fordultak termőre, így a fák közti részt szántóföldi műveléssel értékesítették.

Az 1954—55. gazdasági évben a munkafegyelem ellen nem lehetett panasz. A tagok napról napra jártak dolgozni, mert látták, hogy a munkájuk bőven gyümölcsözik. A növénytermesztésben egy brigád 60 taggal dolgozott. A helyi gépállomás is kivette a részét a talajmunkából, úgyszólván minden növény alá traktorral készítették el a vetőágyat. Az új vetési módszerek már természetessé váltak. Az egész búza-, árpa- és zabterületeket keresztSORosan vetették el a magasabb terméshozam érdekében. A kukoricát pedig négyzetesen vetették. A kapálásnál ez az eljárás nagy előnyt jelentett, mert rengeteg kézierőt takarítottak meg azzal, amikor keresztbehozzába kapálógépekkel végezték el a kukorica kapálását. A kukorica kapálását ebben az évben lófogatós kapákkal végezték el. Műtrágyát is kaptak a növények. Hogy milyen előnyös volt a műtrágya használata, az legjobban a magrépánál mutatkozott meg. A magrépa táblából csak 800 négyzetögl nem kapott pétisót, de ezen a területen a termés legalább 30%-kal kevesebb volt, mint a műtrágyával beszórt területen.

Annak ellenére, hogy az időjárás — a sok esőzés miatt — nem volt kedvező a gazdasági növényekre, mégis szép eredmények születtek a növénytermesztésben. Búzát a szövetkezet 298 kat. holdról aratott, a termésátlag 12 q volt holdanként, rozsból nem volt keresztSOROS vetés, így az átlagtermés 6,83 q lett. Őszi árpát 55 holdon termeltek, az árpa termésátlaga 21,63 q. Zabból 13,10 q, cukorborsóból 10,69 q, bíbormagból 6,6 termett átlagosan holdanként. A takarmánynövények is jól fizettek. Egy részét zöld állapotban állataikkal etették meg, más részét pedig szénának szárítottak ki. 110 holdon termeltek lucernát. Egy holdról 30 q lucernaszénát nyertek, amit télire elraktároztak. A szerződéses magtermesztésből is szép haszna volt a szövetkezetnek. A fenti gazdasági évben nagyban termelték a bíbor, a répa, a pannonbüköny és a napraforgó-magot. A felénk kevésbé ismert cikória nevű növényből is vetettek 3 holdat. A termés kielégítő volt. 115 q termett holdanként.

A növénytermesztés ebben a gazdasági évben szépen fizetett. Azonkívül, hogy tele voltak a magtárak és a pajták, szabadpiacra is jutott termés elég. Búzából pl. 527 q-t adtak el az államnak.

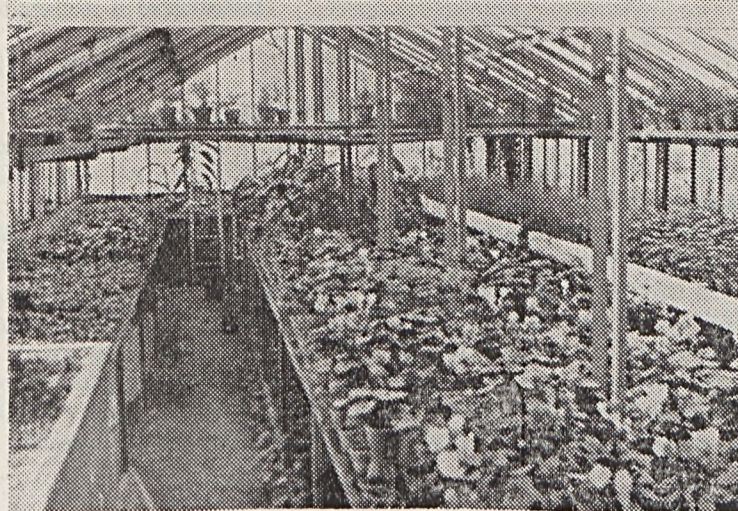
A pénzbeni jövedelmet nagyban gyarapította a magtermesztés, a kerítészet és az állattenyésztés.

*A tsz asszonyai
műtrágyát szórják
a káposztára a
külső kertészetben*

*Japán üvegház
korai hajtatások
részére*

*A virágház
belső része*

A kertészet.

A bólyi Kossuth Tsz.-nek két kertészete van: egy ún. belső és egy külső kertészet. Az előbbi 2 és fél kat. hold, az utóbbi 22 kat. hold területen fekszik. A belső kertészet a tsz. székháza mellett van. Itt az ún. primőr árukat termelik. Elengedhetetlen feltétel a koraiak termesztésénél az, hogy megfelelő üvegházak álljanak rendelkezésre, ahol a palántákat még a tél folyamán előnevelik. A kertészetben három ilyen üvegház van, egytől egyig kifogástalanul felszerelve. 1955 tavaszán 80 ezer különféle palánta került ki az üvegházakból a szabad földbe. Nagymennyiségű korai saláta, retek, zöldhagyma, paradicsom, paprika és korai uborka került a helyi piacra.

*

A kertben lévő gyümölcsfák is jól jövedelmeztek. A zöldség- és gyümölcsstermelésen kívül virágkertészettel is foglalkoznak. Az év bármely szakában lehet a kertészetben székfűt, muskátlit és még sok más virágot kapni. Télen a virágok az üvegházakban élnek, tavasszal pedig szabad földben kapnak helyet. A kertészeti munkákat két tag vezette: Pleskonics Antal szakképzett kertész és Bachesz József gyümölcs- és virágkertész. A belső kertészetben 4 tagú állandó brigád működött szakemberek vezetésével.

A külső kertészetben a szerződéses termelésen volt a hangsúly. A „MEZŐKER”-rel kötött szerződések alapján: dinnyét, paprikát, paradicsomot, káposztát, karalábot, kárfiolt, hagymát, egyszóval a főbb kertészeti növényeket termelték. Azonkívül, hogy a „MEZŐKER” útján rengeteg kertészeti termény jutott Pécs városába, a tagoknak és a helyi piacnak is jutott elég. A külső kertészet munkálatait a növénytermesztő brigád végezte el a belső kertészet szakembereinek vezetésével. A külső kertészetben szakszerű öntözés folyik. Az öntözés mikéntjéről már a „Haladás” történetével kapcsolatban szoltam. Itt csak annyit, hogy miután a kertészetet 22 kat. holdra bővítették, a vizet kiemelő motorok számát kettőre szaporították és az öntöző-csöveket is meghosszabbították.

A kertészet mindig meghálálta a tagok munkáját. Az előző gazdasági évben 87 170 forint forgalmat bonyolított le a kertészet. 1955-ben pedig 99 379 forint volt a forgalmuk. Így közel 15%-al nagyobb volt a kertészet forgalma a tavalyinál.

Állattenyésztés

A lovak száma az 1955. évben 30 volt. Az év folyamán 5 csikó született mesterséges megtermékenyítés folytán. A lovak két istállóban voltak elhelyezve. 15 kocsi gondozta a lovakat és dolgozott velük.

A szarvasmarha-állomány 60 tehénből, 2 tenyészbikából és 70 növendék állatból állt. A szarvasmarhák mellett egy brigádot alkotva 9 ember dolgozott. Ezek az emberek ápolták, fejték, legeltették a szarvasmarhákat. Az állomány teljes egészében az ún. „Sziebert”-tanyán lévő istállóban foglalt helyet. A szarvasmarhák kivétel nélkül magyar-tarkák voltak.

Az állomány hasznát legnagyobb részét a fejőstehenek adták. Az állatgondozók naponta háromszor fejték azokat a teheneket, melyek naponta 10 liter tejnél többet adtak. Ilyen tehen pedig volt állandóan 10—15, tehát a tehenállomány 20—25%-a. A többieket kétszer fejték. A tehenek között

voltak kiválóan tejelő egyedek is. Kiemelkedő tejhozamú a 198. sz. Rigó nevű tehén, amelyik már 1955-ben is naponta 20—21 liter tejet adott. Tejének zsírtartalma is jó volt: 3,7%. A 202. sz. Virág nevű tehén sem igen maradt el társától. Naponta 18—19 liter tej volt a hozama. Tejének zsírtartalma még jobb volt mint társáé: 3,9%.

Az elmúlt gazdasági évben a tsz. tehenészetének „istálló átlaga” (a kifejt tej mennyisége osztva az istállóban lévő tehenek számával) 6,7 liter, a „fejési átlag” (a kifejt tej összege osztva a tejelő tehenek számával) pedig 9,9 liter volt átlagosan naponta. Az 1955. évi nyilvántartások szerint az istálló átlag 10,1 literre, a fejési átlag pedig 11,5 literre nőtt. A fejlődés ezen a téren is szembetűnően jó.

A borjúnevelésben a tsz. a legújabb módszereket követte és követi. A borjúkat mesterségesen nevelik. 1952-ben vezették be ezt a hasznos eljárást, amit évről évre fejlesztenek. Azért alkalmazzák ezt a módszert, mert rendkívül előnyös. Előnyös volta a következőkben nyilvánult meg: Az ellés után a borjú csak 8 napig marad az anyja mellett. Köztudomású az is, hogy a tehén az ellés utáni három hónapban adja a legtöbb tejet. Ha pedig a borjú az „anya alatt” maradna hónapokig, a tehén csak annyi tejet termelne, amennyit borja táplálkozás céljából felhasznál. A borjú pedig csak testsúlya 7%-ának megfelelő mennyiségű tejet fogyaszt el naponta. Ez megfelel a közepes nagyságú, közepes idejű borjúnál napi 6 liternek. A tehén viszont 15—18 liter tej termelésére képes. Ha pedig a borjú ezt a mennyiséget nem tudja kiszopni, a tehén tejhozamát 6 literre leaszítja. Az sem megoldás, hogy az állatgondozó a szoptatás után próbáljon meg tejet nyerni fejéssel, mert ha a tehén megszokta, hogy mellette van a borja, egyszerűen nem adja le a tejet. Tehát a tejtermelés szempontjából nagyon előnyös a mesterséges borjúnevelés.

Az állatok 4 hetes korukig teljestejet kapnak, azután fölözött tejet. A fölözött tej adagolásával egyidőben tesznek már eljűk szénát és zabdarát. Így lassan rászoknak a száraz takarmányokra is, és minden kondícióromlás nélkül szokják meg azokat a takarmányokat, melyekkel nagyobb társaik élnek. Az elmúlt gazdasági évben 40 borjú, az 1955. gazdasági évben pedig 52 borjú részesült mesterséges nevelésben. Az új módszer ezen a téren is természetessé vált; a mesterségesen nevelt borjak külön istállóval és kifutóval rendelkeznek.

A szövetkezet szép sertésállománnyal is rendelkezik. 35 anyakoca és 3 tenyészkoca képezi az állománytörzset. 1955-ben a törzsállományon kívül 140 süldő, 104 szopós malac és 39 hízó tartozott az állományhoz. A sertések az ún. „Trischler”-tanyán voltak és vannak elhelyezve. Két tag foglalkozott állandóan a sertések gondozásával, etetésével, legeltetésével. Az egyik sertésgondozó, Hesz József, 1954. augusztus 20-án, jó munkájáért a „Kiváló Sz. tag” elnevezésű jelvényt kapta. Az 1955-ös gazdasági évben a malacozási átlag az anyakocáknál 9 volt. A Lajhár nevű koca a fenti gazdasági évben egyszeri ellés alkalmával 16 malacot hozott a világra. A sertésállományból a szobanforgó évben 100 süldőt értékesített a szövetkezet.

A tsz tejfeldolgozó „üzeme”

1955 júniusában létesítette a tsz. a tejfeldolgozó üzemét. Ezt az elhatározást a szövetkezet tehénállományának növekvő tejhozama szükségeltette. Minek vigyék a nagymennyiségű tejet a helyi csarnokba, amikor a tejfeldolgozás haszna a szövetkezeten belül maradhat? Amint előre kiszámították, ha saját hatáskörükben dolgozzák fel a tejet, minden literen, tisztán 50 fillért nyernek. Nagymennyiségű tej feldolgozása esetén pedig ez jelentős jövedelmet biztosít.

Az üzem a székház udvarában kapott helyett. Két tag dolgozott és dolgozik az üzemben. Az egyik vizsgázott vaj- és sajtmester. Tejfeldolgozó gépekkel is rendelkeznek. A különböző felszereléseken kívül van egy 110 literes „Alfa” szeparátoruk és egy vajköpülő gépük.

Naponta 450—500 liter tejet hoznak be a tehenészetből az üzembe. Ebből a mesterségesen nevelt borjúk — 1955-ben — kaptak 60 litert, a tagok pedig, akiknek nem volt „háztáji tehenük”, elvittek 90 litert. Így feldolgozásra naponta 300—350 liter tej jutott. A tejet lefölözték, a tejszínből vajat készítettek, amit a szövetkezet elárúsító bódéjában értékesítettek egyrészt a tagoknak, másrészt a község lakóinak. A vajkészítés melléktermékét, az ún. írórt a tagok vitték haza, és állataikkal etették meg. A fölözött tejből még kaptak a mesterségesen nevelt borjak 45 litert, a többiből pedig sajt és túró készült. Kétféle sajtot gyártottak az üzemben: az ún. „Rokfort”-ot és a „Bólyfort”-ot. Az utóbbi bólyi specialitás. Úgy készül, hogy a rokfort sajtba vaját és túró kevernek, ezáltal a tömény rokfort szelídebb ízűvé válik, és így sokak számára keresettebb cikk. Tízdekás csomagokban került forgalomba a szövetkezet tagjai és a község dolgozói között. A sajtgyártásnál kapott melléktermékeket a sertésstenyésztésben értékesítették. A sajtok érlelését a székház alatt lévő tágas pincében végezték.

A fentiekben a szövetkezet életét 1955-ig láttuk. Ezzel az évvel nem szűnt meg az élet a szövetkezetben, inkább elindult a rohamos fejlődés útján. Az 1956-os ellenforradalom sem ingatta meg a tagok hitét a közös gazdálkodás felsőbbrendűségében. Az ellenforradalom ideje alatt is dolgoztak a tagok, a mezőn lévő terményeiket takarították be. Nyugodtan megtartották 1956 végén a zárszámadásukat, amikor egy munkaegységre 41,05 Ft-ot kaptak terményben és pénzben. Az 1957-es gazdasági év még jobb volt mint az előbbi. Egy munkaegységre 41,69 forintot kaptak. 1958 novemberében történt zárszámadás adatai szerint a munkaegység értéke 40,43 Ft.

A bólyi szövetkezet országos viszonylatban a közepesen működő tsz-ek közé tartozik. Vannak hibái, de vannak szép eredményei is. A szövetkezet vezetősége most azon munkálkodik, hogy még belterjesebbé tegye gazdálkodását. Nagy súlyt helyez az állatállomány fejlesztésére, a kertészeti növények és az aprómagvak termesztésére. Így lesz aztán még jövedelmezőbb a szövetkezeti gazdálkodás. Az elmúlt években már felülmulta a szövetkezet az egyéni gazdaságok eredményeit. A tagok elégedettek. A gazdálkodás még eredményesebbé tétele érdekében mindig újabb és újabb tervek születnek, és hogy ezek a tervek meg is valósulnak, arra garancia a tagság összetartása és a jövőbe vetett törhetetlen hite.

NEMES ISTVAN:

Mohács emléke a magyar irodalomban

Nagy nemzeti katasztrófánk, Mohács emléke számos maradandó mű alkotására ösztönözte nagy íróinkat és költőinket.

Mégis, amikor a gazdag irodalmi hagyományban kutatunk, különös megállapításra kell jutnunk: Mohácsnak csak a XVII. századtól akadunk nyomára irodalmunkban. Zápolya öldöklő századából nem maradt róla költői termékünk, holott alig hihető, hogy a XVI. században sem krónikás, sem lírai visszhangja nem keletkezett. Hiszen ez a vérzivataros század nem a néma gyász százada. Szót kért a nemzet fölemelkedésének ösztöne, az erkölcsi megújulás vágya. Zrínyi nemzetmentő gondolata már ekkor elevenen élt: rajtunk áll, hogy homályba borult nemzetünket megmentjük.

Teljes joggal föltételezhetjük, hogy népdalok is keletkeztek a gyászos bukásról. Ezeknek töredékeit azonban csak később tudjuk nyomon követni. Jóval a vesztes csata után szerzett sirató énekben az egykorú népköltés sorait véljük hallani:

*Lajos, Lajos! hol vagy szép Iffiú Király?
Magyar csillag, ékes virágszál.*

Baksay Sándor baranyai származású költő parasztlányoktól hallotta a következő népdalt:

*Lajos király lefordult a lováról,
Belebukott Csele patak árkába,
Csele patak tele szederindával,
Oda van a Magyarország királya.*

Az egyszerű baranyai népdal szövege, a népköltészet megőrző ereje a termék korai keletkezését tanúsítja.

Jankovich Miklósnak a XVII. sz. végéről való kéziratos hagyatéka, a „Nemzeti dalok gyűjteménye” két ének tartalmaz Mohács emlékeről. A versekben kifejezésre jutó heves és friss fájdalom arra mutat, hogy az énekek elemei a korhoz közelálló eredetűek.

A XIX. sz. elejéig jelentős műköltészeti termék nem látott napvilágot Mohácsról. Ekkor a romantikus költői irány szenvedélyes témává avatta

a történelmi múltat, amelytől tanulságot várt a jövő formálásának feladatahoz. Így jelenik meg ösztönző példaként a mohácsi tragédia is az irodalomban. Az irodalmi művek hosszú sorának példamutató nyitánya Kisfaludy Károly 1824-ben megjelent „Mohács” c. elégiája. Szívet-lelket könnyeztető gyászének, mégsem a reménytelenség hangját sugározza. Nagyot lobban a költő rendíthetetlen optimizmusa: „El magyar, áll Buda még! a múlt csak példa legyen most.” A fölemelkedés vigasza Kisfaludy költeménye után múlhatatlan járuléka lett a reform kor valamennyi mohácsi témájú alkotásának.

Vörösmarty Mohácsról írt két költeményében magát a csatamezőt beszélteti. A nagy csapás miatt nem kell pironkodnia magyarnak, hisz nem szégyen mezeje az:

*„Kart és főríkebelt vive itt harcba a magyar nép,
Sorserejű számmal győzte az ozmán erő.”*

Erős demokratikus célzat jut kifejezésre Czuczor Gergely költeményében. A Dózsa-motívum is beleszendül a mohácsi témába, jól mutatva, hogy mennyire alkalmas a reakció-ellenes fölfogás megszólaltatására. Czuczor gondolata szerint a világbíró szörnyű ítélete a mohácsi vereség, mert

*„Isteni ostorként ült úr jobbágya nyakára,
S a pórnak kicsikart vére kiálta bosszút.”*

A 300. évforduló alkalmával napvilágot látott mohácsi vonatkozású sok-sok irodalmi kísérletezésre nem érdemes szót vesztegetnünk. Belőlük kiemelkedik azonban Kölcsey „Mohács” c. beszéde, amely valójában prózában írt lírai hangzású költemény. A mohácsi végzetes nap emlékéen merengő költő pesszimizmusán átragyog nemzetföltő gondja és bizakodó hite.

Különösen tette serkentő forrássá válik Mohács a XIX. sz. negyvenes éveiben. Tanító, okultató céllal jelenik meg a katasztrófa előtti országgyűlés Eötvös „Magyarország 1514-ben” c. regénye lapjain. „Mohács” című 1847-ben írt költeményében a véres áldozatot a jövő megteremkenyítésére hivatott erőként állítja honfitársai elé. A hazáért elesettek

*... „szelleme a sír körül marad.
Tettekre intvén az utódokat.”*

Petőfi, az 1848-as események cselekvésre buzdító agitátora Mohácsban rettenetes leckét lát, amikor 1848 nyarán haraggal támad a megalkuvó kormányra, a vihar előtt felelőtlenül „vigadó, dőzsölő” nemzetre. „Fekete-piros dal” c. költeményében az újabb bukás lehetőségére figyelmeztet:

*Hol lesz az új Mohács? ahol megint lemegy
Majd a haza napja,
S háromszáz évig vagy talán soha többé
Arcát nem mutatja.*

Az önkényuralom éveiben gyakran ötlík fel Mohács képe az irodalomban, hiszen a bukáshoz és a fölemelkedés reményéhez egyaránt analógiát

szolgáltat. Tárkányi Béla: „A mohácsi temetés” c. balladájában kora magyarjainak könnyen érthető formában utal Világosra:

*Jó éjszakát Mohács!
Nagy isten! add, hogy hamvain
Legyen feltámadás!*

Rendkívül pozitív tartalmú Eötvös második mohácsi témájú költeménye, „A zászlótartó”, amelyben az országzászló jövőjét a nép kezében látja biztosítottnak. Ekkor dolgozta fel a mohácsi ütközetet Péterfalvi Szathmáry Károly „Sirály” c. regényében. Reviczky Gyula „Nagy temetés” c. verse Tárkányi Béla hasonló című balladájára emlékeztet.

A század végén az ezeréves történelmi évforduló miatt ismét fokozottabb az érdeklődés a történelmi múlt iránt. Az irodalom által megelevenített történelmi események között Mohács is gyakran fölmerül, de a szüleendő művek csöpögtek az uralkodóház iránti hódolattól. Pécsi vonatkozása miatt mégis említésre érdemes Verő György „1000 év” c. történelmi képsorozata. A fontos történelmi mozzanatok között Mohács is ott van. A pécsi egyetem diákjai vígan dorbézolnak a Tettyén a mohácsi ágyúörgés kíséretére. A jobbérzésűekben fölbred a lelkiismeret, de a könnyelműek minden felelősséget Tomoryra hárítanak. Pál remete megjövendöli a török győzelmét, s ennek hírért egyik, az ütközetből menekülő társuk is meghozza. A bukás szörnyű ténye egységre inti a diákokat, hogy a remete által jóslott felszabadítás érdekében eredményesen munkálkodjanak.

A már említett Baksay Sándor „Dáma” c. történelmi körképében a pécsi egyetem diákjaiból alakult 300 főnyi lelkes csapat hősi halálát mondja el. Történeti hűséggel eleveníti föl a kort, a torzsalkodó oligarchákat, a kapzsi udvaroncokat, a katolicizmus fanatikusait, az új hit kóbor prédikátorait, és ami különösen nagy érdeme, a Dózsa-féle fölkelés következményei alatt nyögő, de hazafias érzésű jobbágyokat.

Ady ismét fenyegető rémként idézi a mohácsi katasztrófát „Nekünk Mohács kell” c. költeményében, amikor a forradalomtól terhes országban a „hőkölés népe” nem tud forradalmat csinálni.

Voinovich Géza „Mohács” c. történelmi tragédiáját a Nemzeti Színház számos előadásban sikerrel játszotta. Kár, hogy II. Lajos jellemét torzítva mutatja be. Babits Mihályt is versszerzésre hangolta a mohácsi téma s Kanizsai Dorottya alakját emelte ki a gyászos összeomlás nagy hősei közül. Az új magyar irodalomból Illyés Gyula „Mohács” c. költeménye érdemel említést, amelyben II. Lajos szánandó tragikus alakját eleveníti meg mély realizmussal.

Mohács több mint 400 év óta gyakran volt intő szimbólum, tettekre serkentő példakép. Gyakran acélozta az ernyedő magyar akaratot áldozatvállalásra. Bennünket is tanítson ez a véráztatta föld szűkebb hazánknak fokozott szeretetére, tanítson a jelen harcaiban, a jövő boldogságáért folyó küzdelmekben való bátor helytállásra!

VARGHA—RÓNAI—MUSZTY: Baranyai mondák c. gyűjteményéből.

Mohácsi ördögök

Mohácsnál nemcsak egytlen csatát vesztett el a magyar, hanem hazáját, az országot is. Jól tudta ezt a győztes törökhad, s meg sem állt Budáig. Rabolva, pusztítva vonult az ország szívébe, a királyok székhelyére. A mohácsi csatahely óriási temetővé változott. Az életben maradottak siratták az elesetteket, és temettek éjjel-nappal.

A mohácsiakat nagy szomorúságukban csak az vigasztalta, hogy a hatalmas török sereg elvonult, ismét csend lett a vidéken, a temetők csendesége. De bizony nemsoká tartott a nyugalomuk, mert a törökök hamarosan ismét megjelentek.

A gazdátlanul maradt házakat elfoglalták, berendezkedtek a városban és úgy tettek, mintha minden az övék lett volna. Egyelőre beérték a lakatlan házakkal, de nemsokára megbátorodtak és minden nap újabb vakmerőségre vetemedtek.

Először egy-egy házat vettek körül s mindent elhurcoltak belőle, ami mozdítható volt. Az állatokat is elhajtották. Már nem volt se igásjóság, se ennivaló.

Amikor a garázda törökök az éhező, szenvedő embereket teljesen kifosztották, akkor a gyermekeket kezdték rabolni. Az elrabolt gyermekekkel elfeledtették származásukat és a legvakmerőbb török harcosokat, a janicsárokat nevelték belőlük. De a leányoknak, asszonyoknak se volt kegyelem.

A megpróbáltatás már annyira elviselhetetlen volt, hogy a megmaradt emberek éjnek idején nekivágtak a veszedelmes nagy víznek, a Dunának. Akit elsodort az ár, nem szenvedett többet, aki pedig átvergődött, jó rejtékhelyet talált a sziget mocsaras nádasaiban, bozótos erdőiben. A törökök nem merészkedtek utánuk.

Aki átjutott a túlsó partra, napokon keresztül ödöngött a bozótos, lápos, nádas szigeten. Lassan egymásra akadtak, s ezután már közösen keseregtek, szomorkodtak, ha a gyorsabban múltó nappal után, rájuk szállt a borzongásokkal teli, ijesztő éjszaka.

Amikor látták, hogy a törökök felől nyugodtan alhatnak, s a nappalok is békében telnek el, esténként a kunyhóik előtt a tűz mellett hosszan elbeszélgettek. — Nem találták helyüket ebben a szomorú száműzetésben, s mindegyre csak azt várták, mikor mehetnek vissza otthonukba.

De semmi jele nem volt annak, hogy a törökök elkészülődnek a városból.

Egy este, amikor a tűz mellett ülve némán bámultak a fekete éjszakába, amikor már nem volt senkinek egyetlen vigasztaló szava sem, hirtelen a sötétből egy igen-igen öreg ember lépett eléjük, s így szólt:

— Ne essetek kétségbe! Sorsotok majd jobbra fordul. Készüljete a nagy leszámolásra, mert nektek kell kiűzni a törököket, akik földúlták ott-honotokat!

— Ne kérdezzétek, mikor! — Azt úgysem mondhatom meg. — Lehet, hogy még ti is megéritek, de lehet, hogy csak gyermekeitek vagy unokáitok. De a jelekből majd megtudjátok, mikor érkezett el a cselekvés órája. Hirtelen nagy dörgés támad, s az éjszakát sűrű villámlás teszi világossá, s megjelenik egy aranyos ruhába öltözött ifjú lovas, ő vezet benneteket a döntő ütközetre.

S anélkül, hogy a csodálkozásból, meglepetésből és rémületből magukhoz térhettek volna a sziget lakói, a látomás, az öreg jövőmondó hirtelen eltűnt.

Szavait azonban komolyan vették és hittek benne. Érezték azt is, hogy nem várhatják tétlenül a sorsdöntő óra elérézését. — Dehát milyen fegyvereket készíthettek volna? Vasuk nagyon kevés volt. Abból inkább szerszámokat készítek: fejszét, kést villát. A szigeten sok volt a vastagtörzsű fűzfa, nyárfa. Legelőször is csónakokat gyártottak, hogy könnyebben juthassanak át a vizen. De készítek maguknak ugyancsak fából furcsa sisakokat is. Ezek a sisakok állatfejeket vagy vigyorgó ördögpfőket ábrázoltak. A szigeten mindjobban elszaporodó birkák, kecskék nemcsak táplálékot nyújtottak a bujdosóknak, hanem a bőrük ruházatát is. Az álarccokat haj helyett birka vagy kecskebundával borították, s a homlokrészükbe kosvagy kecskeszarvakat erősítettek.

Mindenki készített magának ilyen sisakot, hogy a nagy csatában legalább a feje legyen védve a törökök szablyái ellen. De hamarosan rájöttek arra is, hogy az az ember, aki még ilyen sisakokat nem látott, halálra rémül, ha hirtelen megpillantja őket. Még ijesztebbek lettek a sisakok, amikor vörösre festették az eredetileg fehér színű fűzfát.

De nem tartották volna okos dolognak pusztá kézzel rárontani a fölfegyverzett ellenségre. Ezért készítek ugyancsak fából hatalmas buzogányt. Némelyiknek ötven, száz vagy százhusz tolla is volt.

A félelmes zaj keltésére pedig kereplőket gyártottak, és igen-igen hosszú kürtöket a fűzfa kérgéből.

A harag, az elkeseredés oly igen nagy volt, hogy a bosszú gondolata nem hagyta tétlenkedni a bujdosókat.

Mindennapi élelmük megszerzése mellett megállás nélkül készültek az ütközetre.

Már el is készítek mindent, ami szegényes környezetükből és leleményességükből telett. De bizony a várvavárt jelek csak nem mutatkoztak.

Az öregek sorban elhaltak anélkül, hogy megérték volna az ígélet teljesedését. De még mindig hittek benne, mert az utolsó szavuk az volt, amit a titokzatos embertől hallottak azon az éjszakán:

— Ne essetek kétségbe! Legyetek készen a leszámolásra! — Sok, nagyon sok esztendő szaladt el sorjában, a csecsemők aggastyánok lettek, a felnőttek egymás után tértek örök nyugovóra a szigeten.

S egyszer, amikor már az élőkben kezdett megrendülni a bizakodás, mert ők már csak apáiktól hallották a vén jövendőmondó ígését, egy éjszaka váratlanul mutatkozni kezdtek a jelek: Rettenetes vihar tört ki. Tépte-szaggatta a fákat, tördelte ágaikat, a mennydörgés fülsiketítő robbájában nem hallották egymás szavát, a villámok minden élet elvakítottak.

S amint így álltak, dermedten, megkövülten, hirtelen közöttük terem az aranyos ruhájú ifjú lovas. Nem szól, csak int a kardjával, hogy mindenki készüljön, mert érkezett a várva várt szabadulás és a nagy leszámolás órája.

Mindenki magára öltötte állatbőrből készült ruházatát, sisakját a fejére húzta, kézbe vette fegyvereit, s gyorsan a partra rohant, s ott bele a csónakokba.

A viharos éjszaka a városban minden törököt a házába kergetett, egyik sem vette hát észre, hogy milyen veszedelem fenyegeti őket.

Amikor a magyarok partot értek, elült a vihar, megszűnt a dörgés, vilámlás, — de nyomban elkezdődött a talán még az előbbinél is félelmetesebb harcizaj. Megszólalt minden kereplő, mint a sűrű puskaropogás, rázni kezdték az oldalukra kötött kolompokat, s végül megszólaltak a hatalmas kürtök velőtrázó mély bűgással. Az alvó törökök fölriadtak álmukból, s amint kitekintettek az ablakon, látják a sok félelmetes ördögi arcot, hirtelen nem tudtak másra gondolni, minthogy az ördögök rohanták meg őket. Mindenki futott, menekült fejvesztetten, nehogy elevenen az ördögök kezébe jusson.

Az elkeseredett otthontalan bujdosók nem pihentek. Sűrűn zúgott a buzogány a levegőben, s koppant egy-egy kövér török tar koponyáján. A törökök még a város kapuját sem találták, hanem kisebb csoportokban gyalog vagy lóháton futkároztak egyik utcából a másikba. Még egymásra sem ismertek rá, ezért amikor két csoport egymásnak futott, tülekedés, verekedés, kaszabolás támadt. Aki mégis életben maradt, lóra kapott és sebes vágásban elhagyta a várost, még arra sem volt ideje, hogy félszemével visszanézzon, nem jönnek-e utána az ördögök. S csak akkor nyugodott meg, amikor fáradt lován átügetett a Dráva túlsó partjára. Talán a világ valamennyi kincséért sem vállalkoztak volna a megmenekültek, hogy viszszereszkedjenek az ördögök megszállta városba.

A fölkelő nap már egyetlen eleven törököt sem láthatott a fölszabadított városban. A száműzött mohácsiak bátor utódai elfoglalták apáik házát. megosztottak a törökök otthagytott kincsein, s boldogan kezdték meg szabad életüket.

A mohácsiak még ma is magukra öltik álarcukat, régi ruhájukat, kézbe veszik kereplőjüket, megfűjják a nagy kürtöket, amikor a télnek vége és várják a természet téli halála után a mindent új életre keltő tavaszt.

CSÁSZÁR LAJOS:

Szigetvár közoktatása a török uralom alatt

A magyar közoktatásügynek igen érdekes részét képviseli a török hódoltság korabeli iskolarendszer. Minden nagyobb településben, a töröktől megszállt várakban megtaláljuk ennek emlékeit, így Szigetvárott is.

A török hódoltság nálunk nemcsak a barbár tettekben, hanem magasfokú kulturális létesítményekben is megnyilvánult, ennek élénk bizonyítékai a nagyszámú és rendkívül értékes műemlék, melyeket társadalmunk féltő gonddal őriz. A megmaradt emlékek mellett azonban jelentős azoknak a szellemi emlékeknek a száma, melyek írásos történeti művekből és magyarra fordított török iratokból maradtak ránk. Ezekből a magyarra fordított török kútfők adataiból megismerhetjük a hazai török iskolák keletkezésének körülményeit és fejlődésüket a hódoltság egész tartamán végigkísérhetjük.

A közoktatás alakulására a hódítás egész ideje alatt találunk adatokat és ezekből kiviláglik, hogy a török iskolarendszer szervezettségben felvette a versenyt hazánk keresztény kézen maradt közoktatásügyi szervezetével. A török forrásokból két iskolafaj tűnik szemünkbe: a megeb és a medresze. Az első a népiskola, a második a főiskola. Az európai értelemben vett középiskola teljesen hiányzott a török közoktatásból ebben az időben.

A népiskolák alapításával a török módot kívánt nyújtani alattvalóinak arra, hogy a tudás és vallás elemeit a birodalom bármelyik részén el-sajátíthassák. Ezt a törekvését nálunk is megvalósította, elsősorban a nagyobb településekben, várakban élő őrség és tisztviselői kar gyermekeinek elsőfokú kiképzése céljából. A török források Szigetvárott 1567-ben, tehát egy évvel a nagy ostrom után már két elemi iskolát, illetve népiskolát említenek. Evlia Cselebinek, a nagy török utazónak adatai pedig valamivel később már három népiskoláról adnak hírt.

A magasabbrangú egyházi és világi tisztviselők kiképzése céljából megalkotott főiskolák, medreszék közül elsőnek Szigetvárt említik a források 1618-ban. Rajta kívül csak két helyen, Temesvárott és Budán volt ilyen intézmény. Evlia Cselebi néhány évvel később már két főiskola működéséről ad tájékoztatást.

A tanítás anyaga tekintetében a medreszéket valóságos főiskolának lehet tekintenünk. Itt több tudományágat tanítottak, többek között a hádiszt, vagyis a hittudománynak a próféta csodatetteiről szóló tanát, a fikhet,

azaz jogtudományt és a feraiszt, az örökösödési törvénytant. Evlia Cselebi szerint tanították még a Korán értelmezését és a muzulmán hagyományokat is. Arról, hogy természettudományokat és orvostudományt, vagy bölcseletet tanítottak volna, közvetlen adataink nincsenek. A főiskolákban a napszakok szerint megosztva reggel és este folyt a tanítás.

A népiskolákban az írás, olvasás elsajátítása és az alapvető vallási ismeretek közlése volt a fő cél. Ezt a két célt úgy egyesítették, hogy olvasmányul a Koránt használták fel. A tanulók tehát kezdettől fogva idegen nyelven, a töröktől alapvetően elütő liturgikus arab nyelven nyerték ki-képzésüket.

Az ismeretek közlésének módszerét kutatva, valószínű, hogy a tanulók az iskolai terem falai körül guggolva, hátukat a falnak támasztva, a tanító ütemzése mellett egyszerre hangosan olvasták a szöveget. Irni szintén a földön, összehúzott lábakkal ülve tanultak.

A főiskolai tanárokat mūderriszeknek hívták és ezek a tudósok tesületének voltak tagjai. Társadalmi tekintélyük az egész török birodalomban nagy volt, így Magyarországon is. A szigetvári török tisztviselők 1618—19. évi hivatalos fizetési jegyzéke Hadszi Rizván mūderrist egyenesen a névsor elejére helyezte, ezzel is kiemelve külön érdemeit és a nagy megbecsülést. Fizetésük általában kétszer akkora volt, mint a néptanítóké. Szigetvárott 1618—19-ben 15 ákcse. Kiképzésüket részben tartományi főiskolákon, részben a birodalmi központi főiskolákon nyerték.

A népiskolai tanítók a moarrifok és moallimok viszonyairól a kincstári számadásokból értesülnek, sajnos ezek között szigetvári nem szerepel.

A török állam a tanítókat és tanárokat igen megbecsülte és ez megmutatkozik a fizetésekben és egyéb juttatásokban is. 1630-ig a fizetéseknek emelkedése figyelhető meg, ennek oka egyrészt a fokozódó megbecsülés, másrészt a török ezüst váltópénznek egyre fokozódó értéktelenedése. Mindamellett világosan megállapítható, hogy a török tanítók javadalma-zása ha nem is jobb, de rosszabb sem volt, mint egykori magyar kartársaik díjazása. A tanítószemélyzet jelentékeny része az államkincstárból kapta fizetését, mások egyházi alapítványokból. A kincstári fizetés fedezete a magyar lakosság különféle adóiból került ki. Így a török iskolákat legalább is fenntartásuk anyagi terhéért tekintve méltán tarthatjuk magyar intézményeknek.

A tanulókról szintén messzemenően gondoskodtak a törökök, egyes helyeken étkezést is biztosítottak a tanulóknak. A főiskolai tanulók 2—3 ákcse napidíjat kaptak.

Az iskolákat, melyek valamely egyházi intézmény, vagy alapítvány függvényeként jelentek meg, általában a dsámik előcsarnokában, illetve külön épületben helyezték el. Így feltételezve Szigetváron is a várban lévő dzsámiban az óvárosban lévő dzsámikban és az újvárosban lévő, ma török-pincének nevezett épületben lehetett az iskola.

Az iskolákat általában kiemelkedő közéleti személyiségek alapították. Így Szigetvár egyik főiskoláját maga II. Szelim szultán alapította.

Mivel az oktatás szorosan összefüggött a vallással, s felekezeti jelleg miatt a keresztény alattvalók gyermekeit teljesen kizárták az iskola falai közül, de ugyanakkor nem gátolták meg a keresztény alattvalókat saját iskoláik alapításában. Természetesen Szigetvárott erről szó sem lehetett,

hiszen az ostrom után mindössze kilenc cigánycsalád maradt a városban a törökökön kívül.

A közoktatás fontosságát tehát felismerte a török és csaknem annyit költött kulturális célokra, mint a nyugati keresztény államok.

Ezek az iskolák nevelték azt a török értelmiséget, mely a magyar tartományi iskolákban nevelkedve, később sok esetben útját állta a magyar kultúrjavarok pusztulásának. Szigetvár történetében e török iskolák azért nevezetesek, mert a nagy ostrom után az elpusztított várban és városban ekkor kezdett ismét, egyelőre csak pislákolva égni a kultúra lángja, s ha ez a láng nem is volt magyar, ha az ellenségé volt is, kultúratörténeti jelentősége és közoktatásügyi fontossága ma már vitathatatlan.

DANKÓ IMRE:

A déldunántúli — baranyai hajdúság

Ha ezt a szót halljuk Hajdúság, hajdúk, mindannyian a Debrecen környéki hajdúvárosokra gondolunk¹. Tudjuk róluk, hogy 1605-ben telepítette őket Bocskai István, s különböző tudományos és ismeretterjesztő munkákból azt is tudjuk, hogy zömükben magyarok voltak és már a Dózsa-féle parasztháborúban is jelentős szerepük volt². Az újabb kutatások nagy jelentőséget tulajdonítanak a hajdúmozgalmaknak, mert bennük a nép nemzeti függetlenségéért vívott harcának a feudális megkötöttségek elleni küzdelmeivel való erős összefonódását lájták³. Ezek az újabb kutatások feltárják a hajdúság kelet-európai kapcsolatait s belehelyezik törekvéseiket a XV—XVII. század haladó mozgalmainak sorába, felméri kihatásait a XVIII. és esetleg a XIX. század társadalmi alakulásaira⁴.

A legújabb magyar hajdú kutatások földrajzi, de ezzel párhuzamosan társadalmi szempontok alapján is a magyar hajdúkat négy csoportba osztották⁵. Eszerint ismerünk *hajdúkerületi* vagy öreg hajdúvárosi, *Sajó—Hernád melléki*, *Szabolcsi* vagy kisebb hajdúvárosi és *Körösköz-bihari* haj-

¹ Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Hajdúszoboszló, Hajdúdorog, Hajdúhadház és Vámospercs.

² Császár Edit: A hajdúság kialakulása és fejlődése. Debrecen, 1932., Györffy István: A hajdúk eredete. Magyar nép, magyar föld. Budapest, 1942. 133—152. p., Szabó István: A hajdúság kialakulása. Alföld Füzetek 1. Debrecen, 1956., Ugyanő: A hajdúk 1514-ben. Századok, 1950. 178—193. p. Jó, népszerű összefoglalás Rácz István: A hajdúság története c. munkája. Budapest, 1957. Vö.: Béres András—Módy György: A Hajdúság történetének és néprajzának irodalma c. annotált bibliográfiát. Alföld Füzetek 3. Debrecen, 1956.

³ Makkai László: A kuruc nemzeti összefogás előzményei. Budapest, 1956., Benda Kálmán: A Bocskai szabadságharc. Budapest, 1955., Esze Tamás: Kuruc vitézek folyamodványai 1703—1710. Budapest, 1955. 30—34. p., A Magyar Történész Kongresszus 1953. június 6—13. c. kötet több tanulmánya, például Elekes Lajos: A magyar nép szövetségei és ellenségei a török hódítókkal vívott harcban. Budapest, 1954. 15—39. p. Vö.: Dankó Imre: A magyar hajdúság. Elet és Tudomány, 1959. 42. szám.

⁴ Patachi Livius: Capitani de çete militare si haiduci romîni la inceptul veacului al XVIII-lea. Studii si articole de istorie II. 1957. Vö.: Szendrey István: A hajdú-történetkutatás újabb eredményei. Elet és Művelődés (Debrecen) I. 1959. 56—59. p.

⁵ Vö.: Dankó Imre: A Sajó—Hernád melléki hajdútelepek. Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetek 1. Sárospatak, 1955.

dúságot⁶. Amint láthatjuk még ez a felosztás sem említi a déldunántúli vagy éppen baranyai hajdúkat, holott három olyan hajdúcsoportról is megemlékezik, amelyekről eddig alig esett szó, nemcsak a közvélemény nem tudott róluk, de még a történelmileg tájékozottabbak is alig hallottak felőlük valamit. A dél-dunántúli, közelebbről baranyai hajdúságot nem is lehet külön hajdúcsoportként kezelni, noha két különleges szempont is vetődik fel velük kapcsolatosan. Ez a két sajátság a hajdúság története sok eddig homályos részletére deríthet fényt.

A déldunántúli, baranyai hajdúság bemutatását azzal kell kezdenünk, hogy a terjeszkedő törökség mindenütt találkozott a leigázott népek ellenállásával. Ez az ellenállás többrétű volt. Az egyes államok hivatásos katonasága sorra elvérzet, vereséget szenvedett tőlük s a török hadsereg a XVI. század közepére a legerősebb haderővé nőtte ki magát. A szembenálló államok védekezésre szorultak, támadó tevékenységet általában nem fejttettek ki. Így volt ez a Habsburg-ház esetében is. A XVI. század végére nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarország megmaradt területeit elővédharcokra kívánja felhasználni Ausztria, Bécs és az örökös tartományok védelmében, a török kiűzésére pedig nem is gondol, mert ereje sincs hozzá. A török elleni támadó jellegű küzdelem a népre maradt. Mindazon népeknél feltalálhatók a török elleni népi küzdelmek, ahová a törökök eljutottak⁷. Ezek közé a népi küzdelmek közé tartoznak a görög kleftek, a bolgár hajdútok, a szerb—macedón, albán, horvát és román hajdúk, a lengyel hajdemák, az orosz kozákok, a dalmata uszkókok, morlákok és a magyar hajdúk mozgalmi is⁸.

A déldunántúli, baranyai hajdútörténetet azért érdemes elsősorban különös figyelemmel kíséreni, mert itt, ezen a tájon alakult ki a magyar hajdúság. Úgy látszik, hogy először a Duna mentén, a naszádosok között,

⁶ *Sillye Gábor*: A Hajdúkerület története. *Varga Geiza*: Hajdúmegye leírása c. kötetben. Debreczen, 1882. 1—12. p., *Dankó Imre*: A Sajó—Hernád melléki... id. m., *Ugyanő*: A szabolcsi hajdúk. Kelet-Magyarország 1957. 304. és 1958. 4. szám és ugyan-csak 5 A Körösköz-bihari hajdúság. A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 8—9. Gyula, 1959.

⁷ *Dimitar Angelov*: A balkáni népek harca a török hódítók ellen. Tanulmányok a népi demokráciák történetéből. Budapest, 1956. I. 37. p.

⁸ A görögökben a függetlenség utáni vágy megmaradt. Egyesek hegyvidékekre menekültek és úgy léptek fel, mint a körülfekvő vidék védelmezői. Ezek voltak az *armatólok*, de néha ki-ki rabolták a lakosságot, mint *klephták* — írja *Dr. Schmeider W. F.* (ford.: Hommer József) A görög királyság története c. munkájában. Nagy-Becs-kerek, 1890. 27. p. Ez a különbségtétel azonban nem felel meg a valóságnak. *Mendelssohn* leírva a kleftek életmódját azt írja róluk: „amit máshol bűnténynek mondanak, az itt kötelesség volt, a hit és haza védelmének dicsősége magyarázta a klephta hivatását”. *Mendelssohn—Bartholdy Károly*: Geschichte Griechenlands von der Eroberung Constantinopoles durch die Türken i. J. 1453 bis auf unsere Tage. Lipcse, 1870, I. 49—53. p. A bolgár hajdútokról lásd: *C. J. Jirecek*: Geschichte der Bulgaren. Prag, 1876. I. 449—452. p. és *Todorov Nikola*: Polozsenieto na blgarszkija narod pod turszko robsztov. Szófia, 1953. A szerb hajdúkról tudjuk, hogy „a nép egy harmada a hegyek között tengődött, rablásból élt és ezeket hajdúknak nevezték”. *Dr. Thim József*: A szerbek története a legrégebb időkől 1848-ig. Nagy-Becs-kerek, 1892. II. 167. p. A hajdúság mindmáig legteljesebb monográfiáját a szerb *Dr. Dusan Popvič* adta: O hajducima. I—II. Beograd, 1930—31. Vö.: *Georg Rosen*: Die Balkan-Haiduken. Leipzig, 1878., és *Takáts Sándor*: Hajdú, haramia, martalóc. Akadémiai Ertesítő, 1908. 333. p.

még Mátyás király idejében⁹. Erre a vidékre jöttek legkorábban a különféle balkáni menekültek és aztán innen széledtek szét, álltak a hajdúk közé. Itt alakult magyar szóvá a hajdú elnevezés, itt terjedt el először *hajdúk* alakban, de egyes számú jelentésben. A hajdú szó etimológiájával foglalkozók mind megegyeztek abban, hogy a „*hajtó*” szóból bajosan származhat¹⁰. Ennek a lényegtelennek látszó, de fontos kérdésnek az eldöntése szempontjából igen jelentős, hogy a török eredetű „*hajde!*”, „*rajta!*”, „*előre*” jelentésű állatterelő szó nyilvánvalóan délszláv közvetítéssel ezen a tájon vált általánossá s mint tájszó ma is közhismert¹¹. Györffy István és nyomában sokan mások a hajdú szót ebből az állathajtó szóból származtatják, belehelyezve ezzel a magyar hajdúságot a nyájait maga előtt hajtó délszláv menekülő pásztornépek és a magyar pásztorok XV—XVI. századi oly jelentős társadalmába.

Hogy a magyar hajdúság tényleg ezen a vidéken alakult ki, azt leginkább az bizonyítja, hogy egyedül itt ismerünk úgynevezett balkáni típusú, azaz helyben maradt és a török ellen partizánharcot folytató magyar hajdúságot. Ez az a másik szempont, amiért a dél-dunántúli, baranyai hajdúságot különös figyelemmel érdemes követni. A magyar hajdúság más csoportjai elmenekültek lakhelyeikről és éppen bizonytalan életkörülményeik kényszerítő hatása alatt váltak leginkább hajdúkká, azaz félig-meddig hivatásos katonákká. A dél-dunántúli, baranyai hajdúk ezzel szemben megmaradtak eredeti lakóhelyeiken vagy elpusztított lakhelyeik közelében, tovább művelték földjeiket, éltek a maguk életét és esetenként rá-rátörtek a törökre. Illésházy István írja, hogy: „*ezidőben sok szabad hajdúk támadtak vala a parasztság közül a kiknek lakóhelyeket a török, német elpusztította vala; ezek a hegyekben és erdőkben laktak Baranyában és Somogyban, sok vitézséget műveltek, és sok károkat tettek a pogányoknak*”¹². Hasonló adataink vannak más közeli helyekről is. Közülük Verancsics Antal feljegyzését idézzük csupán. Azt írja, hogy „*Dejakonál az Jelsava erdein, holott midőn azon ment a törek, csak önmaguktól gyűltek vót a szegény parasztság vagy nyócszázan egybe, és ott az erdőn, a hadnak közepére reá ütöttek vót, és többet ezer töröknél öltek vót meg; mind az egész had sem állhat vót ellenek az erős gyűpön és a sok víz között, és ha zsákmánynak nem estek vóna, mint aféle fejetlen gyűlevész nép, netalántán csak azon nyócszáz pór felét a hadnak megverte vóna*”¹³.

A törökök ismerték a hajdúk vakmerőségét és erejét. Önmagukat is vádolva éppen Péccsel kapcsolatosan említik félelmetességüket. „*Egy másik gyalázatos hiba volt — írja Pecsvei Ibrahim török történetíró —, hogy*

⁹ Elekes Lajos: Hunyadi hadserege. Századok, 1950. 85—121. p., Vö.: Szentkláray Jenő: A dunai hajóhadak története. Budapest, 1889.

¹⁰ A hajtó szóból származtatják: Egyetemes Magyar Encyklopedia. IX. 110. p., Czuczor Gergely—Fogarasi János: Magyar Nyelv Szótára. II. 1296. hasáb s utánuk sokan mások. A nyelvészeti nehézségek alapján kételkednek a hajtó szóból való származásban: Horger Antal: A magyar szavak története. Budapest, 1924. 71. p., Kniezsa István: A magyar nyelv szláv jövevényszavai. Budapest, I/2. 834—836. p. Vö.: Dankó Imre: A magyar hajdú szó problematikájához. Studia Slavica, 1958.

¹¹ Tájszólások, Kiss Géza: Ormánsági szótár. Budapest, 1952.

¹² Gr. Illésházy István följegyzései 1592—1603. Mon. Hung. Hist. II. o. VII. köt. Pest, 1863. 67—68. p.

¹³ Verancsics Antal összes munkái. Mon. Hung. Hist. III. köt. Pest, 1857. 153 p.

a néhai Szulejmán szultán által elfoglalt budai tartományt a fővezér fel-
dúlatta és az embereket rabságba vinni engedte, bármennyire panaszkodott
is a nép. Azt mondta: »Egy országot csak a másik ország romjain lehet fel-
építeni«; s egy cseppet sem akadályozta, sem el nem tiltotta. Azonkívül,
hogy a rájákat, azok feleségét, gyermekeiket rabságba hurcolták még a fal-
vakat is felgyújtották. Ha ezt a tartományt megoltalmazta volna, a lakosok
nem széledtek volna el, mivel a hitetlenek ezeket a rájákat nem költöztet-
ték volna el lakóhelyükről s a hadsereg számára kész vagyron lett volna az,
és nem szenvedett volna soha szükségét. Egy másik baj, hogy a ráják kö-
zött amennyi erőteljes fiatal rája csak volt, az mind hajdúvá lett s innen
van, hogy egyik palánkból nem lehet a másikba menni, hacsak öt-hatszáz
ember együtt nincs; továbbá amennyi vár és város van, azt mind feldúlták
s Belgrád átellenében Zimonyt kétszer is felgyújtották, a belgrádi malmok-
ból harácsot szedtek s Budától egész Belgrádig a várakat és városokat ost-
rom alá vették s egyik helyről a másikra már senki sem mehetett. Magam
is Pécssett, szegény házukban, mihelyt beesteledett, felkötöttem a kardot,
a puskát ölembe vettem és úgy feküdtem le. Egy szóval e határszéleket ért
szerencsétlenség abból keletkezett, hogy a rájákat nem oltalmazták¹⁴.

Hasonlóképpen nyilatkozik a már idézett Illésházy is, bár az ő szavai
nem a dél-dunántúli, baranyai hajdúkra vonatkoznak: „ez időben a faluk
és városok Buda és Esztergom körül mind puszták voltak, elfutott rúla a
nép. Ezek közül a futott nép közül s a fizetetlen végbeli gyalogok közül,
kiknek semmi fizetésük sem volt, szabad hajdúk támadtak. Ezek nagy kárt
tettek sokszor a törökökben, meg is verték őket gyakorta; Budán alul váro-
sokat elrablottak, nagy sok nyereséget nyertek a törökökön. Budán alul
20—25 mértföldre elmentenek Mohácsot, Szegszárdot, Tobolyát megvették.
Hátratréőben az törökök megvítak velük, de igen megverték a mieink
őket, mely vitézséget cselekedtek ő maguktól szabad akarattjukból senki
sem fizetett nekik. Baranyában, Somogyban sok kastélyokat vertek föl¹⁵.

Amint látjuk, mindketten, Pecsevi és Illésházy is első sorban a Dunán-
túlra csapó, a Baranyáig pusztító szabad hajdúkról emlékeznek meg. Ter-
mészetesen ezek a mozzanatok is hozzátartoznak a dél-dunántúli, baranyai
hajdútörténethez, de most nem célunk ezekkel bővebben foglalkozni. Első
renden a dél-dunántúli, baranyai balkáni típusú, helyben maradt hajdúság
élete érdekel bennünket. Bár az sem vitatható, hogy ezeknek a szabad
hajdú betöréseknek az ismerete is szükséges, mert lehetetlen elképzelni,
hogy a törökre le-lecsapó dél-dunántúli, baranyai hajdúkra ne lettek volna
ezek a portyák bátorító hatással, hogy ne segítették volna ezeket a vállal-
kozásokat. Az ilyen portyák közül egyik-másik az általánosnál nevezete-
sebbé is vált. Istvánffy írja, hogy a szabad hajdúk száma harmadfél ezerre
szaporodva olyan erőre kaptak, hogy az eszéki hidat kezdték égetni, az
ellenük jövő pécsi és eszéki törököket pedig lesből megtámadták és meg-
verték és megégették a baranyavári hidat is¹⁶. Ugyancsak Istvánffy jegyezte
föl egy 1588. jún. 30-án kelt jelentés alapján, hogy a hajdúk a barsci béget

¹⁴ Pecsevi Ibrahim Tarikhjából. — Karácson Imre: Török Történetírók. III. köt. 1566—1659. Budapest, 1916. 113—114. p.

¹⁵ Gr. Illésházy id. m. 54. p.

¹⁶ Istvánffy Miklós: (Nicolai Isthvánfi) Pannonii historiarum de rebus ungaricis libri XXXIV. — 31. könyv.

legyőzték, 300 emberét levágták, őt magát pedig, mivel hírhedt kegyetlen volt, agyonkínozták¹⁷. 1602-ben szétverték a tolnai török őrseget s visszatérőben rajtaütöttek Kalocsán. A kalocsai palánk őrségét megszalasztották, a várost és benne az ősi székesegyházat felgyújtották, majd nagy zsákmánnyal Paksra mentek¹⁸. A szabad hajdúk környékünkbeli harcai közül mindenképpen kiemelkedik az 1600-ban történt nagyharsányi támadás. A Nagykanizsa és Berzence közötti mocsaras vidéken meghúzódozó és Kanizsa vára védelmét élvező szabad hajdúk éjjeli támadással meglepték Nagy-harsányt és a lakosság minden marháját elhajtották. A zsákmánnyal Babocsa felé mentek. A harsányiak a szigetvári béghez mentek panaszra, aki a panasztevőkkel együtt Belgrádba ment Ibrahim nagyvezérhez és kérte, hogy a szabad hajdúk megfélemezése érdekében Kanizsát pusztítsa el. Ibrahim meg is indult Kanizsa ellen és be is vette¹⁹. Abból a mozzanatból, hogy a panaszos nagyharsányiak a szigetvári béghez mentek panaszra arra következtetünk, hogy a hajdúk támadása büntető jellegű lehetett. A török védelmét élvező, a törökkel együtt munkálkodó nagyharsányiakat akarták megbüntetni.

Hogyan alakult ilyen körülmények között a dél-dunántúli, a baranyai lakosság élete, hogyan éltek a helyben maradt hajdúk? Hofer Tamás településtörténeti adatok után kutatva a pécsi Állami Levéltárban egy, a hajdúk szempontjából is érdekes aktacsomóra bukkant. Minthogy adatait inkább csak a településtörténeti szempontok figyelembevételével publikálta, átnéztem a kérdéses aktacsomót magam is²⁰. A megtalált nyomon haladva több más érdemleges adat birtokába is jutottam s ha még hiányosan is, de ismertté lett előttem a dél-dunántúli, baranyai hajdúság élete.

Az erdőkbe bújt falvak életét az ellenséges dúlásokon kívül az állatok is veszélyeztették, különösen a vaddisznók. De bármilyen nagy veszélyt jelentettek is a lakosságra, nem lehetett vadászni rájuk, mert „*a régi török üdőben az erdei disznónak sokasága lévén de az Keresztény lakosok a töröktől puskákat tartanyi nem merészelve, mert mihelest valamely Kereszténynél puskát látot, asztot hajdunak gondolván e világbul elltöröltte*”²¹. Ezért aztán gödröket ástak, amibe a vaddisznók behulltak s úgy fogták meg, illetőleg verték agyon őket. Így vallja többek között az egyik tanú is „*hogy mivel régi török üdőben Keresztény lakosoknak puskát tartanyi szabad nem lévén, az illetü gödrökben vadakat, feőképven vad disznókat fognyi szoktak*”²². Egészen biztos, hogy ezek a gödrök nemcsak a vaddisznók elleni védekezés céljából voltak hasznosak, hanem védelmet nyújtottak az ellenség ellen is. Hofer Tamás említett adatközlésében kitér azokra a kivágott fákból létesített terelő kerítésekre is, amik a vadakat a

¹⁷ Istvánffy id. m. id. h.

¹⁸ Winkler Pál: A kalocsai érseki főszékesegyház 1010-től napjainkig. Árpád Könyvek 31—33. Kalocsa, 1929. 49—51. p.

¹⁹ Istvánffy id. m. 32. könyv. — Szamosközy István írja, hogy a Kanizsa alatt élő hajdúk vezére Csarlóközi István volt, felégették nemcsak az eszéki hidat, hanem Szerém—Üjlakot is. Vö.: Szamosközy Istvántörténeti maradványai. IV. köt. Mon. Hung. Hist. II. o. Budapest, 1880. 152. u.

²⁰ Hofer Tamás: Vadfogó vermek a töröknek hódolt Baranyában. Ethnographia. 1957. 346—349. p. — Határperék iratai. Inquisitiones III. Pécsi Állami Levéltár.

²¹ Tanúvallomások Koros és Páprád határpörében, 1734. PÁL. Inq. III. 82. 202. p.

²² PÁL. Inq. III. 82. 196. p.

gödrök felé irányították, de amelyek ugyanakkor megakadályozták az el-lenség közeledését is. A régi gyepük támadtak fel ismét és az egyik fenti idézetünkben említett „gyüpon” alatt is ezt a gyepút, a dél-dunántúli, ba-ranyai falvak védelmi berendezéseit kell értenünk.

Az eddigiekből is látható, hogy a török minden fegyverviselőtől félt, mert hajdút sejtett benne. Az ilyeneket igen üldözték ahogy mondják is a közel egykorú vallomások, „mivel a régi török üdőben a' töröktől való félelmében Keresztény Lakosok Puskákat tartanyi nem merészöltek, mert a kinél a' török puskát látot, gondolván aszt hajdunak lennyi, a' kik a' tö-rököket igen öldözték, azonnal az illetin embert megölte”²³. De bármenny-re veszélyes is volt a fegyverviselés, a hajdúélet, mindig csak akadtak, sőt a vallomásokból úgy vehető ki, hogy a baranyai falvak lakosainak a többsége fegyvert viselt, azaz hajdú volt. Az eddig is idézett határper egyik tanúja „nem csak édes attyátul hallotta, Ki Török üdőben Török ellen fegy-ver viselő hajdú volt, és annak hasonló hajdú és Kis Sz: Mártonyi öreg Lakos Társátul, kik most nevezett Kigyós névü Erdőn és annak tájékán gyakran a' Törökre csatázván, beszélleni hallotta, hogy többször is emléttett Kigyós névő Erdő abban az üdőben is Kóroshoz tartozandó lett légyen”²⁴. Hogy mennyire általános volt a fegyverviselés, azaz a hajdúi életforma, arra egy másik tanú vallomásából is következtethetünk. Ez az adat, vallo-másrészlet arról is szól, hogy szorult helyzet esetén a dél-dunántúli, bara-nyai hajdúk bevették magukat a hatalmas erdőségekbe és ott biztonságban érezhették magukat. Biztonságban is érezhették, hiszen az erdők az állatfogó vermekkel, terelőkerítésekkel, „bevágott” utakkal (a keskeny erdei utakra hatalmas törzseket vágtak keresztbe) valóságos erődök voltak. Ezt mondja különben tanúnk is, ő „attyátul, másképpen régi öreg, és Kóros Embertül; Török üdőben pediglén Török ellen fegyvert viselő Hajdutul illy formán hallotta: Hogy midőn a török ellen lesre a' Deutruban meg irtt Erdők tá-jékára több Társaival Ki mentek volna, és ha eőket a' Török meg szalasz-totta volna (mondván:) hogy ha Károsi Kigyós, és Nagy Hegy névü Erdők-ben magokat vehették, annyiban tartották, mint ha valamely erős Várban szalattak és maghokat vették volna”²⁵.

Természetesen az is megesett, hogy egy-egy hajdú elesett. Ha csak le-hetett, holttestét társai magukkal vitték és tisztességesen eltemették. Már-csak azért is, mert a török azokat a falvakat, amelyeknek határában holttes-tet talált, megbüntette s más módon is zaklatta. Előző tanúnk vallotta, hogy „némely Keresztény Hajdúk a' Deutruban nevezett Kigyós névü erdőben Török üdőben meg ölettenek; mivel pediglén a' Török az illetén meg öle-tett Embereknek Díját azon a helységben mellynek a' meg ölés határában történt, meg szokta venni; azért összehívatta akkori Török Földes Ur Páprá-di, Besszenzei, és Károsi Lakosokat valának meg emléttett Hajduknak meg öletése Kinek határában történt”²⁶. Egy másik adatunk az elesett haj-dúk társaiktól való tisztességes eltemetése mellett arról is szól, hogy a haj-dúk igyekeztek a falvak egész lakosságának támogatását megnyerni. Kény-szerítették is a lakosokat, hogy ne árulják el őket. Azoknak a községeknek

²³ PÁL. Inq. III. 82. 214. p.

²⁴ PÁL. Inquisitio Kóros és Páprád közti határperben, 1744. IV. 95. 5. p.

²⁵ PÁL. Inq. IV. 95. 3. p.

²⁶ PÁL. Inq. IV. 95. 4. p.

a lakosait például, melyeknek határában hajdút öltek meg, megbüntették, egyik tanúnk „hallotta légyen Szent Mártonyi Bradó Istóktul, Kiss Török időben nevezetes, és híres hajdú volt, és Jónás nevü ide való Kórosi réghi öreg Lakostul, Történt volna Török időben bizonyos hajdúknak meg öletése a' Deutruban emlétett Kigyós névü Erdőben melly iránt elősze jüvén Páprádi, Bessencezi, Vaiszlói, és Kórosi akkorbéli Lakosok: Minthogy pedig ezen hajdúknak meg öletéséirt megh irtt Helységbeli Lakosoktul nagyszámú Pénzt Dijokért, ugymint 150 foréntott a' többi hajdúk kívántak volna, ezen Dijnak meg füzetését Páprádi, Bessencezi és Vaiszlói akkorbéli Lakosok, Kórosi akkorbéli Lakosokra vetették, a' mint nékiek megis Kölletett emlétett 150 F. füzetnyi, melly Terhess Birság miát Kóros jobbára ellis pusztult, melly meg öletett hajdúk, hogy Nagy hegy névü, és Deutruban nevezett Erdőben temettettek ell, ezt is föllebb nevezett Kiss Szent Mártonyi Bradó Istóktul, és Kórosi Jónás névü Lakostul hallotta”²⁷. A hajdúk eltemetésével s általában a dél-dunántúli, baranyai hajdúélettel kapcsolatosan érdemes figyelni a helynevekre is. Az ismertetett helynevek közül a vajszlói Hajdútemetés és a palkonyai Hajdúláz dülők jöhetnek első sorban tekintetbe²⁸.

A dél-dunántúli, baranyai hajdúk így élték életüket egészen a török kiűzéséig. Még a felszabadító háborúk idejéből is van adatunk arra, hogy a baranyai falvak hajdúmódra védekeztek a visszavonuló, bosszús török hadak pusztításai ellen. „A Göröcsöniekk Gabonájokat, és szénájokat ell hordták, mert az Tanunak Attyais, a' midőn az Körösztség a' Törököt Bécstül le verte, innénd Láb allól oda mentek Lakni, és ottan mindaddig laktak, miglen békességes időre jutottak, a' mint mostis ki tetszenek azon föld házok helyei”²⁹.

Visszatérve az elmondottakra, azt állapíthatjuk meg, hogy a XVI. században a Dunántúl déli részein Baranyában kialakult a balkáni hajdúsághoz hasonló magyar hajdútípus. Ennek a hajdútípusnak a kutatása, életkörülményeinek alaposabb megismerése azért szükséges, mert a hajdúság kialakulását, a magyar hajdúságnak a különböző balkáni hajdúkkal való kapcsolatát mindennél jobban mutatja.

²⁷ PAL. Inq. IV. 95. 2. p.

²⁸ Kiss Géza id. m. Vö.: Hajdúház helynevet a Tolna megyei Sárszentlőrincen, és az ugyancsak Tolna megyei Dunaföldváron ismert Hajdúles nevü dülöt.

²⁹ PAL. Tanúvallomások — Himesháza és Ráczgöröcsöny határpörében, 1734. Inq. III. 78. 171. p.

Mecseki táj

1. Felvonulás az ünnepségre. 2. Elnökség. 3. A zászló átadása. 4—5. Vendégek.
6. Kollégiumi est.

SZAKSZ BÉLA:

Kollégiumavatás Mohácson

Nagy munka, lázas készülődés folyt heteken át a mohácsi Állami Petőfi Sándor Fiúkollégiumban. A diákok a szorgalmas tanulás mellett szabad idejükben énekkari próbákat tartottak, színdarabot tanultak, csinosították otthonukat. A fiúkollégisták a diákotthon kollégiummá avatására készültek.

Az avató ünnepséget november 1-én tartottuk. Délelőtt 10 órakor zenekarral az élen mozgalmi dalokat énekelve, zászlókkal vonult a gimnázium egész ifjúsága a Bartók Béla Művelődési Házba. Eljöttek az ünnepségre a kollégista fiúk és leányok szülei, a Mohács városi és járási KISZ-szervezetek képviselői. Ott voltak az ünnepségen a párt és a tanács vezetői és mindazok, akiknek szívügye, hogy hazánkban szocialista erkölcsű ifjúság nevelődjék.

Büszkén hallgattuk Perjési László elvtársnak, a KISZ Központi Bizottsága titkárának ünnepi beszédét, amelyben kiemelte, hogy kollégiumunk az ország első 14 kollégiuma között van. Ugyanakkor azt is kiérettük szavaiból, hogy még nagyon sokat kell dolgoznunk azért, hogy diákjaink kommunista erkölcsű, sokoldalúan képzett ifjakká váljanak. Világossá vált számunkra, hogy a szocialista kollégiumi közösség kialakítása az egyik legfontosabb feladatunk. Az ünnepi beszéd után a terem végén felhangzott a régi forradalmi dal: „Fel vörösök, proletárok”, és a hatvan kollégista fiú katonás menetben vonult a színpad elé, hogy átvegye a KISZ Központi Bizottsága ajándékát, a vörös zászlót. A kollégiumi KISZ aktíva fogadalmat tett a vörös zászlóra. Diákok, szülők, vendégek büszkén hallgatták a kiszesek fogadalmát, amely azt mutatta, hogy a kollégium ifjúsága érzi, tudja, milyen feladatok várnak rá az életben. A teremben átforrósodott a levegő, amikor a KISZ aktíva esküje felhangzott: „Mi, KISZ-tagok megígérjük, hogy eskünkhöz híven örökösünk e zászló tisztaságán, hűek leszünk hozzá mindenkor. Úgy fogunk tanulni és dolgozni, hogy minél jobban szolgálhassuk a népet, a párt és szocialista hazánk ügyét. Ígérjük, hogy a fiatalabbakat is úgy neveljük, hogy ők is méltóak legyenek e zászlóhoz, a néphez, a párt-hoz, a proletárnemzetköziség eszméjéhez.”

Külön öröm volt számunkra az, hogy eljöttek ünnepségünkre a megyei diákotthonok küldöttei és a Mohács városi és járási KISZ-szervezetek kép-

viselői és szalagot kötöttek a vörös zászlóra. A szocialista közösség kialakítása nem ezen az ünnepségen kezdődött, hanem amikor Takács Gyula elvtárs, a megyei művelődésügyi osztály vezetője a működési engedélyt átadta a kollégium igazgatójának, nevelők és diákok egyaránt úgy érezték, hogy a korábban megkezdett munkát minőségileg magasabb szinten kell folytatnunk.

Az ünnepség második részében szavalatokban, egyfelvonásos jelene-
tekben, ének- és zenekari számokban gyönyörködhettünk, majd a DIVSZ-
indulóval véget ért az ünnepség.

Felémelő volt a kollégium társalgójában Petőfi Sándor szobrának le-
leplezése is. Az ünnepség végén a kollégista fiúk és leányok szüleikkel
együtt közös ebéden vettek részt, amelyen a diákotthonos leányok szolgál-
tak fel igen ügyesen és udvariasan. A napot tánccal egybekötött kollégiumi
esttel zártuk be.

Büszkék vagyunk arra, hogy diákotthonunk kollégium lett. Ez arra
kötelez bennünket nevelőket, hogy ifjúságunkat osztályharcos szellemben,
szocialista hazafiságra és proletár internacionalizmusra neveljük. Nevelő-
munkánkban mindig névadónk, Petőfi Sándor szava vezet bennünket: „A
néppel tűzön-vizen át!”

LASZLÓ LAJOS:

Pécs irodalmi élete a XIX. sz. második felétől

Komlós Aladár „Irodalmunk társadalmi háttere” című tanulmányában arról ír, hogy „...nemességünk 1849-es nagy veresége, az emigráció, a jobbágyfelszabadításban bekövetkező elszegényedése, a fellendülő kapitalizmusban helyét nemlelése miatt anyagi és művelődési tekintetben egyaránt lehanyaglik: körülbelül 1867—90 között roppant úr támad a magyar szellemi életben. Irodalmunk száz éve nem volt olyan sivár, mint most.”

Ez a megállapítás talán még inkább igaz a pécsi irodalmi életre. Országos jelentőségű író ebben a szakaszban hosszabb ideig, nem tartózkodott Pécsen.

Azok az írók, lapszerkesztők, vagy egyéb irodalomkedvelő és értő emberek, akik az ötvenes és hatvanas években kezdik meg irodalmi működésüket, legelsősorban a magyar nyelvűség teljes győzelméért, a magyar nyelvű irodalom elterjedéséért kellett, hogy küzdjenek. A polgárosodás térhódítása, a Petőfi és Arany-epigonok fellépése sajátos tematikai és formai kuszáltságot teremtett a kor pécsi irodalmában. Ez a kuszáltság az irodalmi igényesség rovására is ment. Másrészt Pest, mint irodalmi központ, mágnesként vonzotta magához azokat a tehetséges írókat, akiknek bölcsőjét a városban ringatták, vagy itt végezték iskoláikat.

Az önkényuralom éveire jellemző, hogy nemcsak a szépirodalom, hanem az újságírás is több, mint egy évtizedig teljesen szünetelt Pécs városában. Végre 1860. július 5-én jelent meg a Pécsi Lapok című hetilap *Bánffay Simon* szerkesztésében. A lap fejlécén a korabeli Pécs látható a városképből elmaradhatatlan (akkor még a Notre Dame-i székesegyházhoz hasonló csonkatornyú) ősi székesegyházzal és a török hódoltság idejéből fennmaradt dsámikkal, valamint az I. sz. Belklinika udvarán ma is meglévő karcsú minarettel. A fejlécen megjelölték a lap jellegét is. E szerint a Pécsi Lapok „Szépirodalmi, kereskedelmi, gazdasági, művészeti és tudományos hetilap.” Hetenként kétszer, vasárnap és csütörtökön jelent meg.

Feladatként a következőket jelöli meg az első szám vezércikke: „Hátarán állunk két világrésznek, majdnem, mindenestre azonban a polgáro-

* Részlet a szerző Pécs és Baranya irodalmi múltja c. tanulmányából.

sodás határán . . . Tehát hivatásunk kettős: *haladás és az európai műveltség továbbfejlesztése!*"

A lapnak volt úgynevezett „Tárca” rovata, ahol gyakran jelentek meg elbeszélések, költemények és némelykor színdarabok is. Az irodalmi, vagy tárca rovat munkatársai ebben az időben általában közéleti személyiségek, tanítók, jogászok, orvosok, papok stb. voltak.

Közülök való *Garay Alajos* plébános, *Garay János* testvéröccse is.

Irodalmi munkásságát már 1848-ban elkezdte. A Pécsi Lapok tárca-rovatában gyakran jelentek meg népies elbeszélései is, amik nem egyebek kedélyes anekdotázó csevegéseknél. Irodalmi értékük csekély.

A korabeli jogászok közül *Concha Károly* versei is gyakran napvilágot látnak a Pécsi Lapok hasábjain. A Pécsi Lapok 1860. augusztusi számaiban sok verse található. Ezek közül való a *Szeréna*:

„*Alig hogy könnyezett,
Ajkán ismét mosoly;
Halovány arczán
Sötét hajzata foly.*”

Egy fiatal lány forró szerelmét, érzéseinek erejét, mélységét írja le ebben a versében nagy lelkesedéssel és szükségtelenül nagy pátosszal.

Kovács Zsigmond főleg költeményeket írt a Pécsi Lapokba. Működése nem jelentős, témája gyakran az „ősi” nemesi öntudat felébresztését szolgáló dicsőséges múlt emlegetése.

„*Mi is voltunk ám valamik,
Nézzétek hazánk hősit,
Ki vitázza el azt a mit
Történelem erősít?
Nézzétek — ne menjünk tovább —
A nagy Hunyadiak korát:
Mik valánk mi hajdananta.*”

A lassan meginduló irodalmi élet jeleként eljut ebbe a városba *Arany János* felhívása is a Kisfaludy Társaság támogatása ügyében:

„Nem szükséges a hon szerető fiai és hölgyeit keresve keresett szavakkal hinom föl, hogy minél számosabban lépjenek a társaság pártolói közé. A nemzet megmutatta, hogy érti s érzi hivatását. Midőn a komoly tudományak már-már díszcsarnokot emel: a költészet nyájasabb istennőjéről sem fog megfélekedezni. Midőn gyümölcsöt vár: nem vonja maga ápoló gondjait a virágtól. A Kisfaludy Társaság föléledése a nemzet közóhajával találkozik. Itt az idő, alkalom, a nemzeti nyelv, a műveltség ügyében újra egy hatalmas lépést tenni.”

Sajnos, a rövidesen bekövetkező politikai események következtében az osztrák önkényuralom ismét akadályozta Pécsét is a színvonalasabb irodalmi fejlődését. A Pécsi Lapok is megszűnt közel másfél éves fennállás után, hogy majd a kiegyezés évében ismét újjáéledjen.

Pécsi írótól ebben az időben kevés könyv jelent meg. Ekkor adták ki *Egyed Antal* nevű katolikus pap „*Egyed Antal elégiái*” című könyvét, ezenkívül *Boda József* főszerkesztő *Seneca* leveleinek fordítását.

A kiegyezéstől az első pécsi napilap megindulásáig

1867 március 31-én ismét megjelenik a Pécsi Lapok, ugyancsak Bánffay Simon szerkesztésében. Az újság vezércikke így ad erről számot:

„... ismét föléledtek a Pécsi Lapok is... A rendnek szabadságon kell alapulnia, mert hol a szabadság hiányzik, ott hiányzik az életető erő, hiányzik a szellem... A kötelességek felemlítésében nem leszünk hanyagok, ha tán némelyeknek ezzel nem is tetszenénk, jutalmunkat öntudatunktól s a józan ész belátásától várjuk.”

A kapitalizálódás, a polgárosodás meglehetősen érezteti hatását ennek az újságnak hasábjain is. A nemesség házi-pletykái mellett nagy teret kap a gazdasági élet különféle kérdéseivel foglalkozó közgazdász is. Ezt már az újra induló lap vezércikke is engedi sejteni:

„Anyagi haladásunk egyik főemelyűje mezei gazdaságunk minden egyes ágának okszerű fejlesztése, üzletünk állandó élénkítése, a forgalom és közlekedés könnyítése, a mezei gazdaszat többé-kevésbé tudományos képzettséget feltételez. A hagyományos gazdaszati rendszer a tőkét fogyasztja és mégis alig elégséges a napi szükségletek fedezésére.”

A kiegyezést a lap műlelkeseddel ünnepli. Versekben, vezércikkekben jövendöl „boldogabb” világot a népnek. Garay Lajos, az előző fejezetben már említett papköltő írta a következő sorokat az újságba:

„Derül a hon egén a láthatár!
Föl népei az ős hazának!
Hol vihar s a déli napsugár
Életre-halálra harczban állnak;
Föl a Kárpátok dicső ormág
Honnét ellátni Adriáig.”

A következő évben ez a költő vígjáték írással is megpróbálkozott az újság hasábjain. 1868 júliusában megjelent egyfelvonásos vígjátékának a címe: Kétfülű kosár. Témájában és megoldásában hasonlít Kisfaludy Kérők című vígjátékához.

Írt még Garay Alajos egy hosszabb elbeszélő költeményt is Amarant címmel. Ebből is jelentek meg részletek az újságban, azonban nem nagy sikere volt.

A 70-es évek közepén jelent meg Gerecze Péter főreáliskolai tanár „Kazinczy bölcselmi nézetei” című munkája, majd 1877-ben ugyancsak ő adta ki „Székely népballadák fejtegetése” című művét is.

Egy másik pécsi lap, az ellenzéki Pécsi Figyelő többízben közöl verseket, elbeszéléseket. Szerkesztője egy ideig Simonfay János ügyvéd, országgyűlési képviselő volt, majd Haksch Emil ügyvéd szerkesztette 1890-ig.

Ez az újság harcosabb és baloldali nézeteket képviselt, mint a Pécsi Lapok. Több ízben közölte Kossuth Lajosnak Olaszországból küldött leveleit és cikkeit. De írt bele verseket Ábrányi Emil és Pósa Lajos is.

Ennek a kornak kétségkívül éppen legérdekesebb — és hozzátehetjük — pécsi viszonyok között egyik legnagyobb költője a fiatalon meghalt Kóczián Sándor volt. Kis túlzással „Pécs Petőfijé”-nek emlegették. Van is verseiben és egyéniségében; több olyan vonás, amely a világszabadság költőjére emlékeztet.

1850 február 12-én született és 1870 május 4-én halt meg. Húsz évig tartó élete tele volt szenvedéssel, nyomorúsággal. Ez a sok kín tükröződik

versein is, amelyeket 17 éves kora óta írt. Változatos irodalmi örökséget kaptunk tőle: írt lírai verseket, elbeszélő költeményeket, több műfordítása és prózai írása maradt ránk.

Nehéz lenne megjósolni, hogy mivé fejlődhetett volna, ha tovább él. Hátrahagyott művei mindenesetre azt tanúsítják, hogy nagy tehetséget nyelt el fiatalon a budai-külvárosi temető.

Eletének utolsó éveire, nagy szenvedéseire leginkább fényt vet kéziratban megmaradt naplója:

„1870. március 31.

Mily szomorú, mily kétségbeejtő az élet. Valóságos gyötrelmem: szenvedni és szenvedni látni anyámat. Oh az anyagi! ha egyszer az — a legszükségesebb, a nélkülözhetetlen is hiányzik, óh akkor nagy Istenáldás, ha erélyes, határozott, bátor lélekkel bírunk, magunkat főbelőni. Néha felmerült előttem ennek eszméje, anélkül, hogy rágondolnék, vagy elmélkedném. Úgy félek az emberektől, az idegenektől, tudom, hogy bélpoklos vagyok, mert nagyobb szegény vagyok, oly nagyon, hogy azt csak én tudom, s anyám. Most új lakásba megyünk, hol sok lakó lesz: úgy félek az idegen emberektől, mintha gonosztevő volnék. Én Istenem! az nem az én hibám. Tizenkét éve hordozom a koldusbotot és elhurcolom, ha Isten kívánja síromig, de csak úgy, hogy más ne lássa, hadd nézzék sétapálcának. Addig van erőm, azon túl nincsen, most derék emberek közé kell mennünk, ismét keresztül kell mennem azon a kínos gyötrelmen, melyet már oly jól ismerek, anélkül, hogy valódi nevét tudnám. Hah! de gyötrelmes az élet! Egészségem sem akar csak lassankint visszatérni; ott vagyok, ahol voltam.”

Naplójában megemlékezik egy Paulin nevű nőről, akivel mintegy másfél évig ismerték egymást és akit reménytelenül szeretett.

Verseinek egy részét a pécsi ciszterci gimnázium évkönyvében közölték. Ugyanabban jelent meg egy történelmi beszélye is.

Kóczián Sándor munkásságának, irodalmi hagyatékának feldolgozása még feladata irodalmárainknak.

Ebben az időben kezdte meg irodalmi működését *Váradi Antal*, a Színművészeti Főiskola későbbi igazgatója, több sikerült dráma szerzője. Váradi Antal fiatalon elkerült Pécsről, azonban gyakran ellátogatott az általa annyira szeretett városba. Az 1875-ben megjelent „Versek” című kötetéből több szemelvény napvilágot látott a pécsi újságokban.

Az első napilap megjelenésétől a századfordulóig

1892 november 15-én jelent meg nemcsak Pécs, hanem az egész Dunántúl első napilapja a *Pécsi Napló*. Ez a példány tulajdonképpen még csak „mutatványszám” volt, de december elsején már a valóságos napilap jelent meg Pécsen. 1892 november 8-án falragaszok adták hírül, hogy: „A haladó kor szellemének, Pécs szab. kir. város és Baranya vármegye tekintélyének megfelelő napilap indul meg Pécsen Pécsi Napló cím alatt, politikai és vegyes tartalommal”.

Az „Előfizetési felhívás” című rovatban többször megjelölik a lap célját. „Haladás! Ez a mi jelszavunk, ezzel lépünk a nagyközönség elé!”

A lap felelős szerkesztője ekkor *Várady Ferenc*, segédszerkesztője

Thury Zoltán, főmunkatársa Kéry Gyula volt. A tárcarovatban országos hírű írók nevével is találkozhatunk: Benedek Elek, Gaál Mózes, Gárdonyi Géza, Kis József, Tömörkény István és Várady Antal is gyakran írt ebbe a lapba. Külföldi írók is helyt kaptak ebben a rovatban. Pl.: Anatole France, Maupassant, Mark Twain és Tolsztoj írásai is gyakran jelennek meg.

Erdemes a lap segédszerkesztőjének, Thury Zoltánnak pécsi szereplésénél és működésénél kissé elidőznünk. Thury Zoltán 1892 őszén került Pécsre a Szegedi Naplótól, az akkor meginduló újsághoz segédszerkesztőnek.

65 forint fizetése volt, amelyből saját szavaival élve, csak „nyomorgott”. Tevékenysége a lapnál elég sokirányú: írt vezércikkeket, társadalmi cikkeket és a tárca, irodalom és a művészetrovatnak volt a vezetője. — Ez a sokirányú tevékenység eléggé szétforgácsolta erejét, energiáját, de arra mindenestre jó volt, hogy az író megmutassa tehetségét és ennek következtében a fővárosba kerülhessen.

Elég sok vezércikket írt, amelyekben jól tükröződik a kor politikai képe. A kormány élére polgári származású ember kerül: Wekerle Sándor. Ebből az alkalomból írja „Magyarország polgármestere” című cikkét, amelyben a néppel, a polgársággal örül ennek az eredménynek.

Még több vezércikkben foglalkozott a polgárság küzdelmeivel, a Wekerle elleni támadásokkal és ő maga is éles hangon támadja a kormány reakciós belügyminiszterét. Hieronymit. Általában a 48-as függetlenségi gondolatok szellemében ír a kiegyezésről. Élesen támadja a birodalmi gyűlést is, amely nem tartotta politikailag érettnek a magyar népet. Elmondhatjuk, hogy radikális harcosa és terjesztője volt a polgári gondolatoknak és mint író kiválóan tolmácsolta ezeket az eszméket cikkeiben.

A tárcarovatban megjelent művei közül említésre méltó riportszerű írása „A dalárda estélye”. Nyílt levél formájában írja meg a véleményét a hangversenyéről és az utána következő vendéglátásról.

Több tárcanovelláját is közölték a lapban, bár ezek valószínű nem Pécsen készültek és már előbb is napvilágot láttak más újságban. A Gavar-diné című anekdotázó novella, különösebb mondanivalója nincs. Az úri világba felkapaszkodott és ott felelőtlenséget, embertelenséget tanuló fiatalembert és a benne mindvégig bízó anyát mutatja be „A miniszternél van” című novellájában.

Két költeménye megjelent a Pécsi Naplóban, a Kocsin című, amelyet műnépdalnak is nevezhetnénk, a másik már igényesebb, címe: Az én nótám. Azt még nem tudjuk, hogy ez a két költemény hol jelent meg először.

Thury Zoltán nem sokáig működött a pécsi újságnál. Január 6-án jelent meg utoljára írása a Pécsi Naplóban. Ezután a fővárosba került, majd külföldre is eljutott. A többit már tudjuk az irodalomtörténetből. Mindenesetre a pécsi hetek nem tüntek el nyomtalanul életében. Élesebben látó, csiszoltabb, bátrabb bíráló újságíró lett ezután és részben ez a pécsi élettel történő ismerkedésnek tulajdonítható.

Bolgár Kálmán a lap későbbi főmunkatársa a század végén gyakran szerepelt nemcsak a közéletben, hanem az újság hasábjain is. Költeményei, tárcanovellái és vezércikkei elszórtan jelentek meg egyes pécsi lapokban. 1891-ben adták ki „Egy kép a forradalomból” című regényét, amelyben Jókaihoz hasonlóan igyekszik emléket állítani a szabadságharc hőseinek.

A Tárca rovatban jelent meg egy lírai hangú elbeszélése, „A falumról” címmel. Tárnya, a falujából kiszakadt értelmiségi látogatása.

Nemcsak helyi írók dolgoztak a Naplónak, hanem ekkor már nagynevű vagy éppen országos hírvű írók is. Így például *Tömörkény István* is segítette a lapot ízes-zamatatos nyelvű elbeszéléseivel. A Pécsi Napló 1893 február elsejei számában jelent meg egy paraszti tárgyú elbeszélése. Címe: A félliternél.

Gaál Mózes is több ízben küldött írásokat a pécsi napilapnak. 1893 február 7-én jelent meg „Egy doboz története” című elbeszélése, amelynek élénk visszhangja volt a pécsi fiatalság körében.

Gárdonyi Géza, aki ekkor már ismert író volt ebben a korszakban is, küldött elbeszéléseket a Pécsi Naplónak. Elég gyakran találkozunk ebben az időben a „Tárca” rovatban az Egri csillagok írójának nevével.

Érdekes megemlíteni, hogy a nagy magyar tragika, *Jászai Mari*, akinek Pécssett ma is élnek rokonai, szintén írogatott a Pécsi Naplóba. Az 1893. január 29-i számban naplójából közöl egy részletet. Ez a részlet egy megrázó élményről számol be, amelyben Jászai Marinak volt része egy győri előadás alkalmával.

Mindinkább szükségessé vált már ekkor egy irodalmi társaság vagy kör létrehozása is. Ezt sürgette a századvég egyre pezsgőbb irodalmi élete, az olvasóközönség növekvő igényessége és nem utolsósorban a városban élő írók fejlődésének biztosítása is.

Ez a gondolat azonban nem talált kellő támogatásra a hivatalos szerveknél. Több éven keresztül eredménytelenül vajúdott ez a kérdés. A társaság létrehozásának egyik lelkes apostola volt *Hekinger István* reáliskolai tanár, aki a Pécsi Napló 1893 február 23-i számában vezércikkben sürgette a létrejöttét:

„Ez a társaság hozná össze és felölelné magában azon szellemi és anyagi erőket, melyek által a dunántúli közművelődési egyesület nemzeti és kulturális szempontból a közel, de ha szükséges, a távolabbi vidéken missiot teljesítene és itthon saját házi tűzhelyeinknél, magyaros érzelmeink és gondolataink kifejezésére honossá mindenütt a magyar nyelvet tenné.”

Pécssett járt iskolába *Surányi Miklós*, a később országos hírnevű regényírónk és *Babits Mihály* is. Babits 1929-ben így számol be pécsi diákoskodásáról: „Pécsi diák voltam, a ciszterciákhoz jártam iskolába. Olyan erős lokálpatrióta voltam, hogy annak a lapnak, amit 14 éves koromban szerkesztettem, ezt a címet adtam: Szekszárdi Szépirodalmi Lapok. A lapot a tanárok később betiltották, úgyhogy csak pár szám jelent meg. Én regényt írtam bele. A regény Verne Gyula hatása alatt készült és a heringhalászat titkait tárta az olvasók elé.”

1898-ban Pécssett írja a töredékben ránkmaradt regényét A Hunyadi-ház-at, Robur álnéven. A regényhez mottót is írt: „A történelemben az arany betűk folytonosan váltakoznak a feketékkel. Mindig voltak nemes férfiak, de mindig voltak ármánykodók is, akik azoknak jótetteit elorozni akarák.”

1899-ben II. Rákóczi György című balladájával nyeri meg az önképzőkör első díját. Ebben a városban írta hét verséből álló ciklusát is, aminek az Első szerelem címet adta. Az Emlék című verse az, amellyel a századfordulón ért el nagyobb sikert már nemcsak Pécssett, hanem országosan is.

NÁDOR TAMÁS:

Egy elfelejtett évforduló

*A székesegyház roppant tornyai:
Négy óriási felkiáltójel
E kicsi park-részletre is ügyel.*

*Egy kövön járatom a szememet,
Emlékkő egyszerűbb már nem lehet.
Rajta halványan két művész neve...*

*Egyik fuvola, a másik fagot, —
És mindakettő milyen rég halott.
Nem nagy nevek és nem zenetitanok...*

(Reményik Sándor: Non omnis moriar)

A Felső-sétatér fehér, karcsú obeliszkje két régi, csaknem elfelejtett pécsi muzsikusra emlékeztet: Weidinger Imrénére, a vak oboistára és Amtmann Prosperre, kora legnagyobb fuvolaművészeinek egyikére, aki 150 esztendővel ezelőtt született. Keveset tudunk róla, életéről, művészetéről. Nem a zengőhangú zongora, nem a világhódító hegedű, sem a lágyszavú gordonka volt hangszere, hanem a szerény fuvola. Élete is ilyen halk, szerény volt. Születésének évfordulója legyen alkalom arra, hogy visszaemlékezzünk Baranya fiára, és annak a kornak kulturális életére.

Amtmann Prosper Sellyén született 1809 június 25-én. Apját Amtmann Nep. Jánosnak hívták, Batthyány Baptiszt gróf sellyei birtokának volt a számtartója. Később Németbolyba költözött, itt is halt meg 1856-ban. Thessy Teréziával 1802-ben kötött házasságából 6 gyermek származott, akik közül csak az 1809-ben született Prosper, az 1812-ben született Anna és az 1821-ben született Károly maradt életben.

Amtmann Prosper iskoláit Pécsen végezte. Már itt feltűnt a világos eszű, szorgalmas ifjú zene iránti különös hajlama. Leginkább a fuvolát kedvelte. E hangszerre Sturm József székesegyházi zenész oktatta. Már ezekben az években komponálni kezdett. Fuvolára írt kisebb műveket, melyek nyomtatásban is megjelentek. Bölcsészeti tanulmányait Pesten végezte el, majd Bécsbe került, ahol a világszerte híres bécsi opera első fuvolistájának szerződtette. Az alig húsz esztendőes ifjú páratlan szorgalmá-

nak és nagy tudásának köszönhető, hogy e tekintélyes helyen ilyen pozíciót tudott magának kivívni. 1835-ben megvált a bécsi operától. Úgy érezte: többre hivatott, mint, hogy zenekari muzsikus maradjon. Szívében ki-mondhatatlan vágy élt, hogy mint a már Európaszerte híres és csodált Liszt Ferenc viharzása a zongorán, ugyanúgy az ő csendes dala a fuvolán gyönyörködtesse az embereket. Hangversenykörútra indult és nagy sikerű hangversenyeket tartott Német-, Francia-, Olaszország, Anglia és Ausztria városaiban.

1840-ben, 31 éves korában visszatért Baranyába. Felváltva hol Pécssett, hol apjánál, Németbólyban lakott. Közben hangversenyezett is az ország különböző városaiban. Egyik ilyen hangversenye során Zágrábban megismerkedett Mayer Károly színházigazgató leányával, Karolinnal. Szerelmes lett belé, el is vette feleségül. Házasságkötése után újabb hangversenykörútra indult, majd Grácban akart letelepedni, ahol konzervatóriumi igazgatói állás várt rá. Itt született meg 1842-ben Anna nevű leánygyermeke, akit a család Nettinek hívott. Atyja betegségének hírére mégis otthagya Grácot, annál is inkább, mert atyjának az volt a nézete, hogy Prospernek, mint magyar embernek, úgy sem lesz jövője Grácban.

Végleg Baranyában telepedett hát le. Itt élt csendes visszavonultságban. Népdalok, hajdani virágénekek után kezdett kutatni Baranya falvaiban. Gyönyörködött, e — fülének még új zenében, és megpróbálta őket megszólaltatni hangszerén, a fuvolán is.

A szabadságharc után Pécsre költözött, és az Anna u. 1. szám alatt egyemeletes házat építtetett magának. Bár ismét meghívták a bécsi operához, ő nem fogadta el a meghívást. Pécssett maradt haláláig. Nem csoda, hogy nem kívánczolt külföldre. Hiszen Pécssett olyan zenei életet talált, mely az ő magas művészi igényeit is kielégítette. Ebben az időben az egyházi zene, a székesegyházi ének- és zenekar központi helyzete már lealkonyulóban volt. A zene kitört a dóm ívei alól, kitört és helyet kért, követelt magának a város polgárai életében. A püspökföldesúri hatalom alól évtizedes harc árán felszabadult „szabad királyi város”-sá lett Pécs gazdagodó, polgárosodó falai között mindenki énekelt, muzsikált ezekben az évtizedekben. A befelé élő polgárházak házimuzsikálástól visszhangoztak. Ezekben a házimuzsikálásokon egyre gyakrabban jelent meg Amtmann Prosper, és hangzott fel fuvolájának lágy hangja. Amtmann egycsapásra mindenki által kedvelt és szeretett alakja lett nemcsak a városnak, hanem egész Baranyának. Idejét hangversenyezéssel, valamint zongora- és fuvola-tanítással töltötte.

Egykori feljegyzések szerint Zsolnay Miklós házában (a mai Széchenyi téren a Nádor szálló alatti házban) minden vasárnap zeneestélyre jöttek össze: Wimmer zongoratanár, Likl György székesegyházi karnagy, Huszka Ferenc hegedűművész és Amtmann Prosper. Velük játszott Zsolnay Júlia, Zsolnay Vilmos nővére is. Ezekben az estéken gyakran megjelent Weidinger Imre fagot-művész, aki vak volt, de még így is elvitte művészi híre és vágya Oroszországba, ahol éveken át a cári udvari kamarazenekarnak volt tagja.

Amtmann Prosper gyakori vendége volt a Szigetváron lakó Weber-családnak. Mikor a nyitott ablak mellett az est beálltával elkezdett fuvolázni, a Vár utcai Weber-ház előtt összesereglett a környék népe, hogy gyönyörködjék a művész játékában.

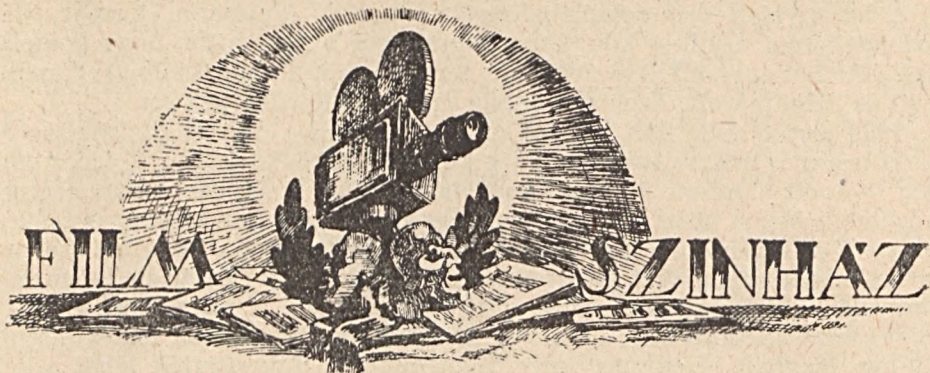
A baranyaiak nem sokáig gyönyörködhetek Amtmann Prosper művészi játékában. Gyilkos kór támadta meg, bár ő nem hitte, hogy komoly a baj. Jóllehet ágybanfekvő volt már, tervbevett két hangversenyt: Kaposvárott és Szigetvárott. Ezekre azonban már nem kerülhetett sor.

1854 január 9-én halt meg. A nagy részvét és a pécsiek őszinte szeretete külsőleg is megnyilvánult: „Meg kell örökíteni Amtmann Prosper emléket” — volt a jelszó. Művésztársai még január hónapban hangversenyt rendeztek a Mária utcai régi Oertzen-féle színházban (ma bíróság épülete), melyen Weidinger Imre fagotművész is szerepelt, hogy a tervezett szoborhoz szükséges anyagiakat előteremtsék. A prológot dr. Dietrich Ignác írta és szavalta, aki jellegzetes alakja volt városunknak. A nagysikerű emlékhangverseny ellenére sem tudott az emlékszobor egyhamar testet ölteni. 1859-ben meghalt Weidinger Imre fagotművész. Egyesítették tehát a két művész emlékének egy szoborban vagy oszlopban való megörökítését. 1866-ban végre sikerült a tervet megvalósítani.

A város köztörvényhatósága 1866 június 5-én tartott ülésén elhatározta, hogy „... a sétatér fölött létező, országos vásárok alkalmával a fehér edényesek által vásárlási helyül használt köztérből, [mely akkor külön gyepes térség volt és csak később, az 1880—90-es években csatoltatott a sétatérhez] — a kért 10 négyszögöl terület átengedtetik, hogy azt egyengetni fogják és alkalmas fákkal beültetik. Ennek keresztülvitelével Lammer tanácsos bízott meg. Egyszersmind megígértetett a város részéről, hogy a szobor és a kerítés jókarban tartásáról gondoskodni fog. Azonban a kérelem azon részének, hogy az edényvásár onnan elvitessék, nem adatott hely, mert a búza-piac tér [most alsósétatér] éppen országos vásárok alkalmával olyannyira el van foglalva a terményárusok által, hogy az edényesek onnan teljesen kizárva vannak.”

1866. november 4-én leplezték le Amtmann—Weidinger egyesített emlékoszlopát, mely Bartalics Mihály pécsi szobrász műve volt. Az oszlop az idők folyamán megrongálódott, úgyhogy a XX. század első évtizedében azt kicserélték a ma is látható obeliszkkal.

Városunk, megyénk nem bővelkedik zenei hírességekben. Ezért jobban meg kellene becsülnünk meglévő értékeinket. Amtmann Prosper megérdemelné, hogy szülőfalujában, Sellyén, valamint Pécsen az Anna utca 1. számú ház falán emléktáblát létesítsenek. Az sem volna helytelen, ha az egyik csendes kis pécsi utcát róla neveznék el, és művei megszólaltatásával is felidézniék Baranya 150 évvel ezelőtt született nagy fiának emlékét.

MÉSZÁROS BÁLINT:

A tömegek filmismeretéről

Hatvannégy évvel ezelőtt mutatták be Párizsban az első mozgóképet. Fejlődése egy emberöltő alatt lényegében megelőzte a többi művészetet. Ez a fejlődés még nem csodálatraméltó, hiszen a film lényegében a technika szülötte. Születését, létezését, fejlődését, mai supermodern formáit a technika új és új vívmányai tették lehetővé. Nem csoda tehát, hogy a ma embere, akinek életében oly döntő szerepet töltenek be a gépek, vonzódik a filmekhez, és nem túlzunk ha azt mondjuk: szereti ezt a művészetet.

De vajon a nézők ezrei-százerei-milliói meg is értik-e minden esetben mit akar mondani a film? Bizony erre a kérdésre nagyon nehéz válaszolni. Ha mégis megpróbáljuk megfogalmazni a választ, akkor arra a megállapításra jutunk, hogy a nézők többségének, a legtöbb esetben az átlagos műveltségű közönségnek a komoly, a lényeges, a mélyértelmű kevésbé tetszik, mint sok esetben a „csak” szórakoztató. A közízlés viszonylagos elmaradottsága nem választható el attól a kérdéstől: meg van-e a közönség kellő kulturális felkészültsége ahhoz, hogy a szórakozáson túl *értékelje* is a filmet, megszeresse benne az esztétikai és az eszmei mondanivalót?

A filmet sem elég olyan szemmel nézni, mint a színpadi drámát. A vásznon mozgó színészek játéka más, mint a színpadon. Sokkal természetesebb, még a klasszikus daraboknál is. A nézőknek a képekből lehet és kell is olvasni, még akkor is, ha azon mozgást nem tapasztalunk. Nemcsak a természetfilmeknél, hanem a játékfilmeknél is szervesen szolgálja a film mondanivalóját az olyan kép, amely mozgás nélkül is hangulatot teremt. Ilyen volt pl. az Égi madár című film bevezetése. Először csak a búzamezöt pásztázta a vetítógép lencséje és csak azután mutatta a szimbolikus „Égi madár”-t, a pacsirtát, vagyis a mozgást. Ahhoz, hogy a néző a film levegőjét átvegye elég egy-két hangulatot festő, hangulatot árasztó kép. A Só-

bálványnál is tapasztalhattuk ezt a jelenséget, nemcsak egy-két képben, hanem mindvégig. A film sötét, borús képekkel indul. A fekete-fehér színektől csaknem végig a sötét tónus dominál, és csak a film végén, Mohay beszédfőorvos problémájának megoldásával együtt derűsödnek a képek, jelezve a főorvos lelki viharának lecsillapodását, lelki megnyugvását.

A gyakorlott szem pillanatok alatt felfedezi, hogy a film a könnyű műfaj és tragédia között melyik lépcsőfokon áll és mindehhez elég néha, ha egy-egy évszagnak megfelelő tavaszi, nyári, őszi vagy téli hangulatú kép játszik közre.

E téma tárgyalásánál egyébként ismételten visszatérő probléma az általános műveltség. Ez természetesen közrejátszhat abban, hogy a néző jobban megértse a film mondanivalóját, azonban mégsem ez a döntő tényező.

Balázs Béla Filmkultúra című művében érdekes epizódokat mond el.

„A gyarmati angol.”

Egy angol gyarmati hivatalnokról jegyezték fel a következő esetet:

Az első világháború idején valahol egy középafrikai gyarmaton volt blokározva és azután is ott kellett még egy ideig maradnia. Közben egyszer sem járt városban. Kitűnően művelt ember volt, aki gyarmati bungalow-jába újságokat járatott és könyveket kapott. A filmről is volt tudomása és képes folyóiratokból ismerte valamennyi filmcsillagot. Filmtörténeteket is olvasott és filmkritikákat, csak éppen moziban nem volt még soha. Amikor először érkezett olyan helyre, ahol mozi is volt, rögtön beült. Nagyon egyszerű filmet játszottak. Gyerekek ültek körülötte, akik nagy érdeklődéssel élvezték. A mi felnőt, művelt gyarmati hivatalnokunk azonban ráncolt homlokkal és látható erőfeszítéssel figyelte a vásznat. Egészen kimerült a film végén.

— Nos hogy tetszett? — kérdezte kísérő barátja.

— Rendkívül érdekes volt — felelte udvariasan még mindig töprengve a gyarmati ember. — De mondjad kérlek, mi is történt ebben a filmben?

Nem értette meg a filmet. Nem fogta fel a cselekmény menetét, melyet minden városi gyermek megértett. Mert nem értette még azt a formanyelvet, melyen a film meséjét elmondták, illetve megmutatták. Azt a formanyelvet akkor már minden városi lakó értette.

„A szibériai lány”

Másik példa: Egy moszkvai barátom mesélte, hogy új háztartási alkalmazottjuk állt be, aki néhány napja érkezett csak valamelyik szibériai kolhozából. Okos, iskolát végzett fiatal lány volt, de hogy-hogynem sohase látott még filmet. (Persze régen volt ez.) Gazdái elküldték a moziba, ahol valami népszerű vígjátékot mutattak. Sápadtan, komor arccal jött haza. — Hogy tetszett? — kérdezték. Felelni sem akart, annyira megdermesztette a még mindig ható látvány. — Szörnyű — mondta végül felháborodva. — Nem értem, hogy engedik meg ilyen borzalmak mutogatását Moszkvában?

— De hát mit látott?

— Embereket téptek darabokra. Külön volt a feje, külön a lába, külön a keze.

Tudtuk, hogy a hollywoodi moziban, melyben Griffith először mutatta be premier-plan közelképeit és az óriási „levágott fej” mosolygott a közönségre, ott is pánik tört ki.”

Mindezt a premier-plan felvételek idézték elő.

Mindezekből kiindulva feltételezhetjük, hogy annak, aki többet jár moziba, több filmet, vagy minden filmet megnéz, jobban kifejlődik a kritikai érzéke. Nagyon érdekes volt például az Éjjélkor című film jó fényképezése. A ferde képbeállítások szinte egy új irányzatnak felelnek meg az operatőri munkában. Rendkívüli hatásúak voltak ezek a képek és kissé csodálatba ejtették a nézőt. Aránylag nem is olyan nagy dolog, mégis ez az új művészet ma is okozhat meglepetést. Elképzelhető tehát, hogy 50—60 évvel ezelőtt mennyivel több lélektani bonyodalmat jelentett a film formanyelve. Ez is bizonyítja, hogy a közönség bármely rétegének okozhat a film meglepetést. Meg kell tanítani a közönséget filmet nézni. Ennek igen jó formája a filmművészeti körök működési programja. De ez a lehetőség is nagyon korlátozott. Vannak, akik azt követelik, hogy az iskolában tanítsák a gyermekeket filmszeretetre. Én még csak ezt sem javaslom.

Ezek után milyen módja, módszere legyen a filmismeret tanításának?

Véleményem szerint egyetlen helyes és járható út az iskolán kívüli népművelés területe. Ugyanis a sokoldalú népművelési munkában sok lehetőség kínálkozik a filmismeret bővítésére. Hogy csak egy párat említsék: filmtörténeti, filmesztétikai, valamint a film készítését (az ötlettől a forgatókönyvön keresztül, rendezés, operatőri munka, zene, díszlet, vágás stb.) ismertető előadásorozatok megtartásával és nem utolsósorban filmankétok rendezésével szolgáltatójuk az említett célt.

Igaz az, hogy a film szüeltetésétől kezdve óriási fejlődés van azon a téren, ahogy a közönség egy-egy filmet megítél. Mert kezdetben mi volt a fontos? A mozgás, a csoda. Hogy mit játszottak a filmen, nem volt érdekes. Később már szükségszerűvé vált a filmbohózat. „A megtréfált tréfáló mit csinált”? Locsolta a parkot és a végén őt is lelocsolták, a közönség pedig gurult a nevetéstől, anélkül, hogy hangot is hallott volna. Aztán jöttek a hosszabb, még mindig néma filmek, majd a hangos, színes, plasztikus film és most a kinemaszkóp filmnél még mindig csak ott tartunk, hogy a mesét megértik a tömegek, de a tartalmat, a mondanivalót kevésbé.

A Fekete zászlóalj című csehszlovák film arról szól, hogy disszidált fiatalok az idegenlégióba kerülnek és onnét Koreába viszik őket harcolni. Az egyik fiú tisztjében szülei gyilkosát fedezi fel, aki régebben SS-tiszt volt, és Csehszlovákiában harcolt. A katona egyre jobban gyűlöli hadnagyát, míg a végén — ezzel fejeződik be a film — együtt indulnak felderítésre. A film nem mondja ki a megoldást, de nyilvánvaló, hogy a fiú elpusztul. Az SS-tiszt megöli, mert egyedül harcol ellene. Kézenfekvő, hogy ebből a harcból a nagy rutinnal rendelkező hivatásos gyilkos kerül ki győztesen. Tanulság: a rossz ellen, a zsarnokság ellen csak a közös, szervezett, egységes erő veheti fel a harcot. (Ez esetben más kérdés az, hogy a katona halála mennyire indokolt. Nyilvánvalóan igen, mert alapjában véve jellemtelen ember és ezért került egy igazságtalan háborúba.)

A közönség jelentős része a film lényegét — sajnos — nem értette meg. Nagyon sokan megkérdezték utólag, hogy mi történt a fiúval. (Egyik előadás után a film alkotóinak is ezt a kérdést tették fel először.) Hasonló

eset állt fenn a Főutca című spanyol film befejezésének a közönség részéről való értékelésével.

Nem arról van szó, hogy a néző szakmailag is feltétlenül tudja, hogy milyen képet lát, premier-plant, vagy total-plant. A lényeg, hogy a film mondanivalóját megértse. A jót meg tudja különböztetni a gyengétől, vagy a rossztól. Sajnos ez nincs így. Pl. a Dankó Pista című film látogatottság szempontjából az 1957-es év legsikeresebb filmje volt. Valóban a legjobb filmek egyike? Korántsem. Ellenkezőleg a leggyengébb filmek közé tartozik. Hogy miért, arra most nem térünk ki. A közönséget az érzelmes, szirupos, édes-bús történetek hatása alá keríti, és a valósággal nem törődik.

A filmismeret terén az volna az ideális, ha az átlagnéző meg tudná állapítani, hogy mi a szép a szemnek, a fülnek, mennyire meggyőző a szöveg, amelyet a környezet, a képkompozíció még meggyőzőbbé, még hatásosabbá tehet.

A mondanivaló megértésében az erkölcsi felfogás, társadalmi szemlélet, ízlés és még számos tényező közre játszhat. A társadalmi szemlélet egyes rétegeknél döntően befolyásolja a filmekről kialakult véleményt. A polgári, kispolgári rétegek a társadalmi fejlődés terén elfoglalt konzervatív álláspontjuk miatt a művészetek területén muhatkozó fejlődést — tartalmi és formait — sem egykönnyen fogadják el. A régi, giccses, szirupos áltörténeteket többre értékelik, mint a mai tárgyú, a társadalmi fejlődést elősegítő darabokat.

A maradiság és egy bizonyos rétegnél a szocializmussal való szembenállás is közrejátszik abban, hogy a mai tárgyú, vagy munkásmozgalmi darabokat bojkottálják, ha pedig megnézik, előre tudják, hogy nem fog nekik tetszeni és utólagos véleményüket nem rejtik véka alá, ami a közvéleményt, ha nem döntő mértékben is, de befolyásolhatja.

Ezért van nagy szükség azokra a módszerekre, melyek szinte öntudatlanul győzik meg a nézőt a szocialista világnézet — előbb csak egyes részleteiről, majd később a társadalmi haladás és fejlődés szocialista magyarázatának — helyességéről.

E téren igen jó módszer a természettudományos és ismeretterjesztő filmek széleskörű forgalmazása. Eddigi eredményeink — Pécssett a Híradó Mozi, Mohácson és Siklóson az Élet és Tudomány műsorok — is azt mutatják, hogy a kezdeti nehézségek ellenére lehet és kell e téren lépéseket tenni és szakadatlanul harcolni kell a maradi, vagy téves társadalmi szemlélet ellen.

A téves erkölcsi felfogás hasonló módon — bár korántsem annyira — de veszedelmes. Mindenesetre ideig-óráig és jelenleg is még akadályozhatja a helyes kritikai érzék kibontakozását. E téren főleg a francia-olasz és újabban a magyar filmek közül azok a filmek képezik vita tárgyát, amelyek naturalista módon ábrázolják a szerelmi jeleneteket.

E téren az a feladatunk — és a bemutatott filmek nagy része is arra törekszik — hogy az élet természetes folyásának ábrázolásával, annak helyes értékelésével az erotika kényes kérdéséről is nyíltan, kellő kritikai érzékkel és mértéktartással beszéljünk. De a hatásvadászó, indokolatlan, izléstelen szerelmi jeleneteket el kell utasítanunk. A filmek elbírálása terén is lehetnek ízlésbeli differenciák. Nem is volna helyes, ha nem lennének, különösen az egyes epizódok megítélésében véleményeltérések. A fontos

az, hogy az alapvető lényeg, a mondanivaló szempontjából kell a közízlést közös nevezőre hozni.

A művészeti, irodalmi életben igen sok szó esik a különböző művészeti irányzatokról. A mozibajáró közönség sok esetben nem tudja hova tenni az új irányzatokat követő filmeket. Éppen ezért a filmkritikákban és minden alkalmat megragadva meg kell tanítani a közönséget közép, sőt főiskolás fokon értékelni a filmet. Nem elégedhetünk meg azzal, hogy megállapítjuk egyik vagy másik filmről, hogy naturalista. Ennek marxista magyarázatára kell rávezetni a közönséget, arra, hogy a dolgok részletes, való élet szerinti ábrázolása még nem ad igazi képet, teljes igazságot. A művésznek a valóság olyan ábrázolására kell törekedni, mely a természetesen kívül a belső tartalmat, a lényegét is kifejezi, mert a naturalista ábrázolás, mely az utóbbit nélkülözi, csak felületes, a lényeg felett elsikló iskolázatlan felfogás. Ez az irányzat haladó volt régen, de ma már korszerűtlen.

Különösen nagy a zűrzavar a neorealista ábrázolási mód és a szocialista-realista ábrázolási mód körül. A közönség beszél róluk, anélkül, hogy ismerné a lényegüket, vagy helyesen eldöntené, melyik a fejlettebb, magasabbfokú ábrázolási irányzat. Erről egyébként külön cikkben is érdemes volna pár alapvető megállapítást rögzíteni.

Az eddig felvetett, a tömegízléssel és a közönség filmismeretével kapcsolatos kérdések csak egy igen kis töredékét jelentik azoknak a megtárgyalásra, tisztázásra szoruló problémáknak, melyeket előbb-utóbb tömegmértékben meg kell oldani. Ennek pedig legalkalmasabb módszere — ismételten hangsúlyozom, a népművelési munkában — filmművészeti előadássorozatok tartása, filmankétok rendezése. S főleg azt kell elérnünk, hogy minél több filmet tekintsenek meg városaink és falvaink lakói.

EHMANN BÉLA:

A kulturális rendezvények közönségszervezése falun

A falusi kulturális munkában gyakran okoz gondot a közönség szervezése. Ez részint abból fakad, hogy az utóbbi években ugrásszerűen megnövekedett a kulturális rendezvények száma. Az „egyhangú”, az „unalmas” falun ma már mozi van, ahol szinte a nagyvárosokkal egyidőben nézheti a közönség a filmeket; az évente pár napra vagy legfeljebb két hétre megjelenő negyedrangú vándorszínész-truppok helyett nívós, művészi „köszínházi” vendégszereplésekben gyönyörködhet; tudományos kérdésekről nagytudású szakemberektől hallhat előadásokat, nem is beszélve a televízió adta lehetőségekről. Nagymértékben növekedett az öntevékeny színjátszó csoportok, énekkarok előadásszáma is, hiszen sok e csoportok közül járási, sőt megyei szinten vendégszereplések sorozatát szervezi.

Szocialista államunk művelődési politikája és a társadalmi erők összefogása nyomán egyre szaporodik a színháztermekkel rendelkező művelődési otthonok száma is, függetlenített, félfüggetlenített igazgatókkal, akik — néhány kivétellel — mind azon vannak, hogy falujuk számára minél több és jobb műsort, rendezvényt biztosítsanak. Ez helyes is, szükségszerű is. Igényli ezt a falusi közönség. A falusi parasztember kulturális igényének növekedése nemcsak abban nyilvánul meg, hogy házát vályog helyett téglából építi és napraforgó-szár helyett sodronykerítéssel veszi körül, hanem abban is, hogy elvárja, hogy számára nívós, művészi előadásokat biztosítsanak.

Ez az igény — többek között — jelenti azt is, hogy egy-egy rendezvényre különösebb propaganda nélkül is megtelnek a nézőtér sorai, elkelnek a jegyek és az a költség, amely a rendezvényt kapcsolatos — a belépődíjakból megtérül. Az esetek számához képest azonban sokszor fordul elő az is, hogy nívós, tartalmas, jó műsorok gyér látogatottsággal, ezáltal tetemes ráfizetéssel zajlanak le.

Ennek az értekezésnek a célja az, hogy a falusi kulturális élet éppen ez utóbbi csoportba tartozó rendezvényeinek közönségszervezéséhez néhány gyakorlati útmutatást adjon.

E feladaton belül akkor beszélhetünk helyes közönségszervezésről, ha az elsősorban a kulturális fejlődésben elmaradottabb rétegeknek a műve-

lődési házak rendszeres látogatóivá tétele érdekében működik. Az MSZMP művelődési politikájának irányelvei ezt kifejezetten előírják minden kulturmunkás számára. Megszüntetni a műveltség kiváltságosságát, és azt az egész népesség sajátjává tenni; felszámolni a munkások és parasztok bizonyos rétegeiben még meglévő elmaradottságot; a falu és város közti különbség kulturális téren való csökkentése — mind olyan fogalmak, amelyeket a közönségszervezésnek soha sem szabad szem elől tévesztenie. A művelődési ház kulturális vonzási területén az első és legfontosabb teendő a közönségszervező aktív-hálózat helyes kiépítése. A szervezés irányítását mindenestre egy személy végezze. Ennek az irányító személynek a kiválasztását nagyjából az alábbi tulajdonságok figyelembevételével végezzük:

A jó szervezőtől elvárjuk, hogy maga is sok irányban érdeklődő legyen, hiszen neki kell a vezetőség által kiválasztott téma, előadás iránt a figyelmet, az érdeklődést felkelteni. Mivel más és más feladatot kap, mindenkor fel kell találnia magát és nem végezheti munkáját jól úgy, ha legalább bizonyos „rálátása” nincs a témára. Fontos, hogy a szervező legyen komoly, vagy inkább úgy is mondhatnók, hogy az emberek vegyék komolyan.

További szükséges tulajdonságok a szervezést irányító személynél a kitartó módszeresség, az agitálás, a gyors elhatározásra jutás és nem utolsósorban az előzékenység. Semmi esetre sem legyen bürokratikus hajlamú, mert a jó szervezés halála az agyonbürokratizálás.

Fontos szempont a szervező hálózat kiépítésénél, hogy igyekezzünk minél több ember szervező, agitációs munkájára támaszkodni. Ne feledjük, hogy a különböző érdeklődésű, korú, műveltségű emberek szervezéséhez, toborzásához ugyancsak különböző érdeklődésű, korú, műveltségű emberek szükségesek. Célszerű tehát beállítani idősebb és fiatalabb korú egyéneket, s életkoronként is férfiakat, nőket, de tagoljuk olyan szempontból is, hogy legyen megbízottunk a tsz-ben, a tanácsi, és egyéb szerveknél, de legyen gondunk az egyénileg gazdálkodókra is.

Községenként, területenként más-más tömegszervezet működik eredményesebben. Van, ahol a KISZ vagy a nőtanács, van, ahol a MEDOSZ vagy más szerv. Jó szervezésnél feltétlenül szükséges a község egészét érintő feladatok végrehajtásába az erősebb társadalmi szervezeteket bevonni.

Ezek után térjünk rá az agitáció, propaganda és a reklám köréből kiragadott és bennünket közelebből érdeklő néhány kérdés vázlatos ismeretetésére. Ma már túlhaladott álláspont, hogy a jó bornak nem kell cégér. A helyes és nem helyes, a jó és a rossz, az érdemes és nem érdemes igen gyakran relatív fogalmak és szükséges, hogy a közönséget e tekintetben a reklám és propaganda eszközeivel irányítsuk, az ellentétes fogalmak közül az igazán jót és szükségeset megmutassuk. Gyakran halljuk, hogy pl. egy-egy operett milyen jó, mennyire érdemes megnézni, holott a valóságban kizárólag szórakozást nyújt. Mennyivel jobb, helyesebb a jövőbe mutató, ezáltal a látókört bővítő, az élet jelenségei közti összefüggések könnyebb meglátására agyat csiszolóbb egy-egy klasszikus vagy modern film, vagy színdarab, vagy éppenséggel egy aktuális kérdésekről szóló ismeretterjesztő előadás. Szükséges tehát a felvilágosító tevékenység, amely a közönségszervező munkának szerves része, gerince.

Agitációról akkor beszélünk, amikor a reábirás közvetlenebb, szinte személyről személyre száll. Ez a szervezésnek maradandó, nyomot hagyó formája. Propaganda alatt inkább nyomtatásban megjelenő terjesztési, közzétételi formációkat értünk. Hatásában szélesebb körű, nagyobb embercsoportokra alkalmazhatóbb, de nem olyan intenzíven ható, mint az agitáció. A reklám: hangoshíradó, rádió, újsághirdetés, plakát, festett tablók stb. útján való hírverés valami számára. Szorosabb értelemben véve az üzleti életnek sajátja, de ugyanúgy alkalmazzuk a kulturális eseményekre történő közönségszervezés esetében is. A kulturális eseményekre történő reklamírozás vázlatában nagyjából a következő:

Egy adott téma (színházi vagy filmelőadás, hangverseny, ismeretterjesztő előadás, kultúrscsoport fellépése stb.) előzetes bejelentése. (Előzetes reklám.) Célja a bejelentésen kívül az is, hogy az érdeklődést felkeltse. Az érdeklődéskeltés időpontjától az eseményig a reklám célja az érdeklődés fokozása. Az esemény lezajlásakor a reklámtevékenység nem szűnik meg. Utólagos reklámról beszélhetünk az eseményről megjelent kritikák, a közönség köréből érkező észrevételek, megjegyzések nyilvánosságra hozatala esetében, amelyek hatásukban már a „cég” hírnevét erősítik és keltik iránta az általános bizalmat, teszik ezáltal markánsná a rendező szerv egészét.

Szükséges az érdeklődés fenntartása is, sőt továbbmenve: az érdeklődés általunk elérni kívánt irányba való terelése, mert köztudomású, hogy egyik irányú érdeklődés kielégítése tovább szüli a több irányú érdeklődést. A láncot bezárva tehát következik a második téma előzetes bejelentése, az iránta való érdeklődés fokozása értékelése és így tovább.

A reklamírozás során gondosan ügyeljünk arra, hogy a reklám mértéke arányban álljon a reklámozni kívánt esemény természetével, színvonalával, értékével. Ígéreteiben mindig csak a valóságot hirdesse és ne annál többet, mert főleg a későbbiek során bosszulja meg magát az ily módon elkövetett hiba. Egy — szerintünk — közepes érdeklődésre számot tartó eseményre soha ne hirdessük, hogy ilyet még nem látott és hallott senki, mert legközelebb hiába csapunk bármekkora reklámot, az emberek nem fognak hinni nekünk. A kulturális események propagandájának mechanizmusáról és technikájáról beszélve vegyünk sorra néhány reklámkifejtésre alkalmas eszközt, illetve lehetőséget.

A plakátokkal szemben — és ez vonatkozik általában a reklámtevékenység egészére is — azt a követelményt tartjuk szem előtt, hogy az kifejező, rövid és szabatos legyen. Fejezze ki a lényegét. Nagyon fontos, mindenfajta közlésnél, hogy megfogalmazásában magyaros legyen és ne csúszson a szövegbe helyesírási hiba. Rendkívül visszataszító, amikor a plakáton, röpcédulán, reklámtáblán helyesírási hiba van, vagy az s vagy n betű fordítva van írva! Az egész rendezvényt színvonalában lehúzza, és a rendező szervet komolytalanná teszi az ilyen hiba.

Rendkívül hatásos, de meglehetősen költséges a fényképreklám. Alkalmazása ott gazdaságos, ahol a rendező szervnek foto-szakköre működik. Néhány fényképtabló elhelyezése esetleg száz vagy ennél is több plakát hatásával egyenlő. Rövid idő alatt nagy tömegeket tájékoztathatunk a moziban vetítésre kerülő diapozitívekkel. Olyan rendezvényekről, amelyek témájukban és mondanivalójukban újszerűek, hasznos ismertető lapokat, füzetecskéket közreadni. A hangoshíradóról szólva elmondhatjuk, hogy

ugyancsak a rövidség és szabatoság a vele szemben támasztott elsőrendű követelmény.

Mindenesetre vigyázzunk arra, hogy fontos mondanivalókat ismételjünk meg és a hangos híradó műsorának szerkesztésénél ügyeljünk arra, hogy egy fontos közlemény ne kerüljön egy félórás felolvasás után. Persze ugyanazon reklámeszközöket is esetenként más-más formában alkalmazhatjuk. Például a plakátokat tehetjük valamennyit a falra is, de ha teherautók, vontatók oldalára ragasztjuk, hatásuk sokszorozódik. Röplapokat osztathatunk egy helyen is, de hatásosabb, ha üzletekben a csomagokba helyezik el. A leleményes propagandista az emberek felé való közlés ezernyi formáját találhatja meg és alkalmazhatja.

Reklámunk, propagandánk színes, változatos legyen. Újabb és újabb ötletekkel lepjük meg közönségünket és ne hagyjuk, hogy megszokja sablonos módszerünket. Kivétel persze ez alól, ha a reklámforma valamelyikét éppen azzal a céllal hozzuk létre, hogy az mindig ugyanazon a helyen és időben folyamatos tájékoztatást nyújtson (pl. a Dunántúli Napló „Hol művelődjünk, hol szórakozzunk” rovata.). Ebben az esetben éppen az a cél, hogy az emberek megszokják azokat a fix helyeket, ahol értesüléseket szerezhetnek a rendező szerv soronkövetkező műsoráról.

Reklámtevékenységünk során tudnunk kell, mikor van helye finom, sima, egyszerű közlésnek és mikor szükséges a „kiabáló”, feltűnő reklám. Ezeket a szempontokat természetesen több tényező határozza meg. (Az esemény időpontjának közelsége, tárgyának fontossága, közérdekűsége.) A közlések némelyike — ha egyébként a reklám tárgya megengedi — tartalmazhat utalást arra nézve, hogy „mi a jó” abban az egyes ember számára, ha felhívásunknak eleget tesz, ha pl. eljön és meghallgatja előadásunkat, stb. Ennek az a lélektani alapja, hogy az embereket elsősorban az érdekli, ami nekik fontos és jó. (Műveltebb, okosabb, tájékozottabb lesz.) Erre a körülményre agitációnk során is ügyelni kell.

Befejezésül el kell mondanunk, hogy a szervezésnek kevés olyan szabálya van, amelyet mindenkor és minden esetben egyképp lehet sikerrel alkalmazni. Ahány táj, ahány falu, amilyen gondolkodású emberek összességéről van szó, annyiféle arcú, olyan sokoldalú és tehetségű kell, hogy legyen a szervező apparátus.

Mindenesetre a közönségszervezés megalapozottsága, jó működtetése fontos tényező abban, hogy a rendező szervek az általuk elérni kívánt célokat minél eredményesebben valósíthassák meg.

SZABÓ ALADÁRNE:

Tízéves a baranyai közművelődési könyvtárhálózat

A felszabadulás nemcsak politikailag, gazdaságilag és társadalmilag, hanem művelődési vonatkozásban is teljes elmaradottságban, szervezetlenségben találta a falut. Községeink nagy részében egyáltalában nem működtek nyilvános könyvtárak. Ahol akadt egy-egy, ott is többnyire csak szűkebb körnek (olvasókör, legényegylet) állt rendelkezésre, s főleg olyan műveket tartalmazott, melyek nem voltak alkalmasak a könyv és az olvasás megszerettetésére, inkább arra, hogy az égető és súlyos társadalmi problémákról eltereljék az emberek figyelmét.

Közvetlenül a felszabadulás után, amikor a háború okozta sebek be sem gyógyultak még, pártunk máris hozzálátott, hogy a sok évi kulturális elmaradottságot felszámolja. Létrehozta a Népkönyvtárakat Szervező Országos Bizottságot, mely első lépésként 50—60 kötetből álló vándor-könyvtárat helyezett el egy-egy faluban.

Kulturális forradalmunk egyik nagy jelentőségű vívmánya volt 1949-ben a Népkönyvtári Központ létrehozása, mely most már szervezetter kezdték el működését. Körzeti könyvtárakat létesített a megyei székhelyeken, s feladatukká tette a népkönyvtári hálózat kiépítését.

Pécsett már az első évben, 1949-ben megalakult a Körzeti Könyvtár, s az év végén már 50 népkönyvtár működött a megyében 26 375 kötet könyvvel.

Már az első lépésnél nehézségekbe ütköztünk. Sem a tárgyi, sem a személyi feltételek nem voltak biztosítva. Művelődési otthonról, külön álló könyvtárhelyiségről alig lehetett szó, hiányoztak a felszerelési tárgyak, nem voltak szakképzett könyvtárosok, s könyvkiadásunk kezdeti nehézségei miatt megfelelő könyvanyag sem állt rendelkezésre.

Mindezeket túl a községek vezetői részéről sem kaptuk meg mindig azt az erkölcsi támogatást, mely munkánkat megkönnyítette volna.

A falusi lakosság nagy része is közönnyel viseltetett a könyvtár iránt. Ez érthető is volt, hiszen az a kulturális sötétség, melyben a régi rendszer hivatalos tényezői mesterségesen tartották a parasztságot, nem ébreszthette rá falusi dolgozóinkat a könyvek jelentőségére.

Ilyen körülmények között is sikerült talpraesett, önfeláldozó embereket találni a népkönyvtárak vezetésére. Voltak ugyan olyan községeink, melyekben havonta kellett kezdetben új könyvtárost beállítanunk, de né-

hány könyvtárosunk nem hátrált meg e nehézségek elől, s a mai napig is dolgozója hálózatunknak.

Az 1952-es esztendő nagy fejlődést jelentett könyvtárhálózatunk életében. A városi és körzeti könyvtár egyesüléséből létrejött a megyei könyvtár.

Míg 1951-ben csak egy járási könyvtár alakult, addig 1954-ben már öt volt, s 1956 év elején a pécsváradi járási könyvtár létesítésével elértük, hogy minden járási székhelyen működött járási könyvtár.

1949—1951-ig a pécsi körzeti könyvtár látta el a megye területén lévő összes népkönyvtárat könyvanyaggal, s végezte a módszertani irányítást; a járási könyvtárak megalakulása után mindegyik járási könyvtár a saját területén maga látta el ezt a feladatot.

Pártunk és kormányunk nagy anyagi áldozatot hozott, hogy a legkisebb falu is hozzájuthasson a könyvhez, a művelődéshez. Ha a könyvtárak működését fejlődésükben vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a befektetett anyagi áldozat és könyvtárosaink lelkes, becsületes munkája meghozta az erkölcsi sikereket is. Dolgozó népünk valóban olvasó néppé vált.

Lássunk néhány adatot a fejlődésből:

Év	könyvtár	könyv	olvasó	kölcsönzés
1949-ben	50	26 375	2 875	35 705
1953-ban	321	150 908	28 903	151 980
1956-ban	376	217 586	41 689	773 641
1958-ban	356	275 984	38 956	776 560

Az 1958-ban mutatkozó könyvtár és olvasólétszám csökkenés oka, hogy a komlói városi könyvtár fiókkönyvtár-hálózatával együtt különvált a megyei hálózattól. Néhány falusi könyvtárunkat pedig életképtelenség miatt meg kellett szüntetnünk.

Szép eredménynek könyvelhetjük el a hazánk felszabadulásának 10 éves évfordulóján rendezett felszabadulási versenyt, melyben az egész megye könyvtárhálózata részt vett. A siker titka az volt, hogy a tanácsok, és könyvtárosok közösen tettek versenyfelajánlásokat és érdeklődve figyelték a havonta kiadott híradót a verseny állásáról. Az olvasómozgalmi versenyeknek is voltak szép eredményei, s nagyon jól sikerült a csinosítási verseny is, melyet a községi szervezetekkel szintén közösen rendeztünk. Csak a pécsi járásban 9 népkönyvtár kapott különálló helyiséget, vagy a meglévőket festményekkel, népművészeti terítőkkal stb. tették otthonosabbá.

A községi tanácsok vezetői is tudatában vannak, hogy a szocializmus építése csakis művelt emberekkel oldható meg. Könyvre és mindig több könyvre van szüksége falunak, városnak egyaránt.

Az 1958-as esztendőben községfejlesztési alapból 48 000 Ft értékben gyarapították saját állományukat.

Könyvtárhálózatunknak nagy segítséget jelentett az év elején a Művelődésügyi Minisztérium által ajándékozott művelődési autó. Ez többek között megoldotta a könyvcserék nehéz problémáját is. Népkönyvtárosaink legtöbbször saját maguk cipelték be a cserére szánt könyveket, sokszor 3—4 km-t gyalogolva. A kiállítások és könyvismertető előadások megrendezésében is nagy segítség a művelődési autó, s a tél folyamán megkísérel-

jük a diavetítést és kölcsönzést is olyan helyeken, ahol nincs lehetőség állandó jellegű népkönyvtár szervezésére.

A fejlődés további perspektívája a községesítés. Megyénkben 1960-ban 80 falusi könyvtár tanácsi kezelésbe való átadását tervezzük, ami sokrétű feladatot ró könyvtárhálózatunkra.

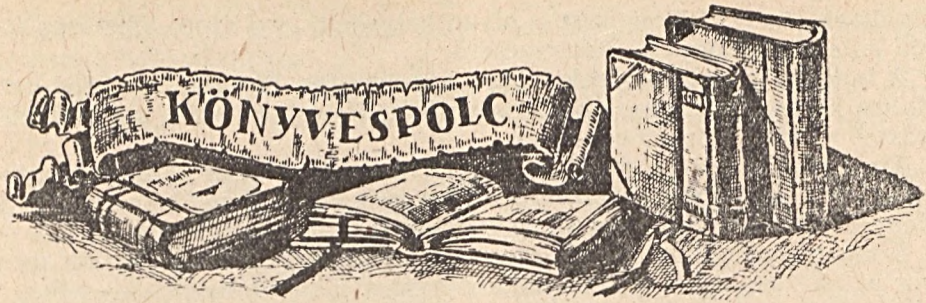
Ezzel párhuzamosan átadjuk a pécsi városi tanácsnak ifjúsági könyvtárunkat és fiókkönyvtár-hálózatunkat. Így még inkább lehetővé válik, hogy a Megyei Könyvtár figyelme fokozottabban forduljon a falu felé.

Könyvtárhálózatunk eddigi munkája tartalmas, eredményes volt még akkor is, ha nem volt teljesen zökkenőmentes. Könyvtárosaink — néhány kivétellel — a legnehezebb időben, az 1956-os ellenforradalom alatt is, helytálltak és megvédték könyvtárukat a pusztulástól.

Eredményeink ellenére sem lehetünk elbizakodottak, s nem lenne helyes, ha munkánkban csak a pozitívumot értékelnénk. Sokkal nagyobbak a még meg nem oldott feladatok, a felemelkedés útjának hosszabb és melegebb része még előttünk van.

Ma már lényegesen jobb körülmények között folytathatjuk megkezdett munkánkat, egymásután épülnek korszerű, szép művelődési otthonaink, és sok helyen a járási pártbizottság által szépen berendezett munkás-klubhelyiségekben is méltó otthonra találnak falusi könyvtáraink.

Minden alkalmat meg kell ragadnunk és ki kell használnunk, ami munkánkat előbbre viszi, eredményesebbé teszi. A népművelési munkásoknak és pedagógusoknak karöltve kell tovább dolgozniok, hogy a társadalom legszélesebb rétegeinek közkincsévé váljék a tudás, a műveltség. Mi könyvtárosok, a magunk területén ezzel teszünk legtöbbet a szocializmus felépítéséért.

Könyvismertetések

A REVIZIONIZMUS A LEGFŐBB VESZÉLY

Kossuth Könyvkiadó, 1959.

A szocialista és kapitalista országok kommunista- és munkáspártjai vezetőinek néhány olyan elméleti cikkét tartalmazza ez a gyűjtemény, mely segítségére lesz a magyar olvasónak, hogy helyes képet kapjon a revizionizmusról és annak veszélyéről.

E cikkek és beszédek elemzik az egyes országokban és pártokban jelentkező antimarxista nézeteket, feltárják e nézetek veszélyességét, és ismertetik azt a harcot, amelyet a kommunista- és munkáspártok a revizionizmus és dogmatizmus ellen világszerte folytatnak. E cikkek egy része a Jugoszláv Kommunista Szövetség programtervezetének revizionista álláspontjával foglalkozik és megmutatja, hogyan visz a revizionizmus egyenes úton a burzsoá ideológiához és hogyan lesz annak székértelője.

A cikkek más része bemutatja azokat a revizionista jelenségeket, melyek a gazdasági életben, a mezőgazdaságban, a kultúrában jelenthetnek.

A gyűjtemény csak szemelvény abból a harcból, melyet a kommunista- és munkáspártok vívnak ideológiai fronton szerette a világon, de akik tanulmányozzák a marxizmus kérdéseit, e gyűjtemény alapján helyes képet kaphatnak a napjaink-

ban annyira középpontban álló kérdésről, a revizionizmusról.

A magyarországi ellenforradalmat is csak akkor tudjuk világosan megérteni, ha alaposan ismerjük a revizionizmus történelmi előzményeit és összefüggését a nemzetközi méretekben folyó osztályharc-
cal.

KASSAI GÉZA: MAGYAR TÖRTÉNELMI SORSFORDULOK ÉS A NEMZETISÉGI KÉRDÉS

Kossuth Könyvkiadó, 1959.

E tanulmány megmutatja a nemzetiségi kérdés nagy jelentőségét a magyar történelem utolsó 100 évének sorsfordulóin, és feltárja a magyar uralkodó osztályok roppant bűneit ezen a területen.

A múltban mindig a magyar nép viselte az uralkodó osztályok e bűneinek következményeit. A szerző bemutatja, hogy a sovinszta nemzetiségi politika hogyan hatott a szomszéd népekkel való viszonyunkra.

Vádirat is ez az írás a magyar urak nacionalizmusa ellen és testvéri megnyilatkozás minden nép, elsősorban szocialista testvéreink mellett.

Megkönnyíti ez a tanulmány annak megértését, hogy miért került sor Trianonra és ki a felelős érte. Megcáfolja az 1956. évi ellenforradalom által felélesztett nacionalista és sovinszta demagógiát.

DR. BARANYAI—DR. LÉNART:
AZ ÍRÁSBELI KÖZLÉS
GONDOLKODÁSLELEKTANI VONÁSAI

Akadémiai Kiadó, 1959.

E munka tárgya a logikus gondolkodás megnyilvánulása a közlésben, a gondolkodás és a nyelv, tehát a gondolkodás és a fogalmazás egységének kimutatása a szöveg nagyobb összefüggéseiben és apróbb részleteiben.

A vizsgálat 10—14 éves gyermekekre terjed ki, ezek iskolai dolgozatainak és kísérleti fogalmazásainak az elemzésével. Az eredmények alapján a szerzők kimutatják a közlés logikai követelményeit kielégítő formákat, feltárják e formák hibás változatait. Ezzel hozzájárulnak a közlés és átvétel pszichológiájának kialakításához. Fejtegetéseik e részében határterületen mozognak, a gondolkodás- és a nyelvlélektan területét érintik.

Mint hogy a fogalmazásban feltétlenül megnyilvánul a gondolkodás minősége, a gondolkodás fejlesztésében a fogalmazást is eszközül használhatjuk fel. Ennek segítségével a pedagógus rávezetheti a tanulókat arra, hogy meglássák a nyelvben megnyilvánuló logikai hézagtalanságot. Ugyancsak tapasztalhatják a kifejezési árnyalatok okozta eltolódásokat, hibákat.

A munka ezek szerint pszichológusok, nyelvészek, valamint elméleti és gyakorlati pedagógusok érdeklődésére tarthat számot.

HEGEDÜS GEZA:

A KÖLTŐI MESTERSÉG

Móra Ferenc Könyvkiadó, 1959.

A mű alcíme: bevezetés a magyar vers-tanba. Ezzel az író jelzi is könyve tartalmát. A mű tehát a versek formáiról szól, a versírás mesterségbeli részéről. A vers-tannal tudományos, hangtani szempontból foglalkozik és nem esztétizálva. Bizonyítás és megvilágítás céljából sok részletet idéz. Főfejezetei: A vers-tan alapfogalmai. A magyaros nevelés. A deák-versek. A nyugateurópai versek. A szabad vers. A verstani mozzanatok hatása. A költő munkájáról. Verstani fogalmak és szakkifejezések.

A tanulmány hangja könnyed, csevegő, de igénye tudományos. Minden verstan iránt érdeklődő diák és irodalomszakos tanár részére nélkülözhetetlen kézikönyv.

REALIZMUS ÉS MODERNIZMUS

Gondolat Kiadó, 1959.

Ez a különös figyelmet érdemlő kötet a Szovjetunióban, a múlt évben lezajlott irodalmi vita anyagát foglalja össze. A vita a szocialista realizmus, a realizmus és a modernizmus problémáiról folyt.

A vitázó irodalomtudósok visszautasították a marxista esztétika alapelveit kétségbevonó revizionista támadásokat, de ugyanakkor elhatárolták magukat a szektás, dogmatikus nézetektől is.

A könyv szerzői nemcsak a szovjet, hanem a világirodalomban jelentkező különböző irányzatokat és művészeti, esztétikai nézeteket is alaposan elemezték.

A tanulmányokat Héra Zoltán válogatta, ő írt a könyvhöz terjedelmes előszót is. Ez a bevezető összefoglalja az egész vitát, jelentőségét, főbb kérdéseit, s megpróbálja levonni belőle a tanulságokat.

Ugy véljük, a kötet elő fogja segíteni hazánkban is a különböző helytelen irodalomesztétikai nézetek tisztázását, s széles érdeklődésre tarthat számot.

URBÁN ERNŐ:

FÖLDKÖZELBEN

Magvető Könyvkiadó, 1959.

A tavaszi nagy áttörés a szocialista mezőgazdaság megteremtéséért folyó harc frontján megmutatta, hogy milyen hallatlan változáson ment át a magyar parasztság gondolkodása a felszabadulás óta. Ennek az átalakulásnak hétköznapi krónikája Urbán Ernő riportgyűjteménye. A szerző a felszabadulás óta járja az ország falvait mint újságíró, író s később, mint képviselő, de egyáltalában nem tétlen szemlélődőként, hanem agitál, szervez, verekszik, panaszok orvoslásáért harcol és új kezdeményezéseket támogat.

Írásaiban nem valami előre átgondolt terv, vagy szociográfiai érdeklődés vezet, hanem akkor nyúl a tollhoz, amikor éle-

sebb penge kell a harchoz. Itt összegyűjtött írásai hű képét adják a magyar falu megváltozásának.

MAGYAR MŰZSA

Táncsics Könyvkiadó, 1959.

Ez az antológia válogatást tartalmaz elhalt magyar költők legjava alkotásaiból, a magyar líra jelentkezésétől napjainkig.

Népünkben mindig élénk volt az érdeklődés a költészet iránt, s az utóbbi időben ez minden eddigit felülmúlja. A kiadó fontosnak vélte, hogy népszerű sorozatában, a Táncsics Könyvtárban átadja olvasóinak mindazt a szépet, maradandót, amelyet költészetünk jól és kevésbé ismert képviselőinek életművéből egy ilyen aránylag szűkreszabott válogatásban adni lehet. A kötetek szerkesztői arra törekedtek, hogy az olvasó közelről lássa a fejlődést, a folytonosságot líránk kibontakozásában.

Törekvésük arra is irányul, hogy a magyar költészetet a mindig élő s jelenlevő folytonosságában mutassák meg. Nem könnyű feladat költőin át megmutatni egy nép, nemzet szíve dobogását a legrégibb időktől, napjainkig. Sok az idézni való, dúsgazdag választékkal dicsekedhetünk, mert még a legnehezebb századokban is bőséggel termett a magyar költészet fája.

Azt hisszük, hogy a vállalt feladatot mégis sikerrel oldották meg a kötet szerkesztői: Fodor József és Jankovich Ferenc Kossuth-díjas költőink.

Ez az antológia a Hét évszázad magyar versei című antológia óta a legnagyobb szabású válogatás a magyar költészetből. A kiadó főleg a munkásolvasók, a dolgozó nép kezébe szánta e gyűjteményt.

MECSEK ÚTIKALAUZ

Sport Lap- és Könyvkiadó, 1959.

Az útikalauz egy 50 km hosszú hegység, valamint Pécs földtörténeti kialakulásáról, éghajlatáról, növény- és állatvilágáról, lakóinak történelméről és néprajzáról, gazdasági és kulturális életéről ad rövid, színes összefoglalót.

Több, mint 100 túra leírásával a kirándulóknak, természetbarátoknak is hasznos segédeszközt ad a táj alapos megismeréséhez. A könyv értékét növelik a szép fényképfelvételek és térképmelléletek.

NIKELSZKY GÉZA:

A ZSOLNAY-GYÁR MŰVESZETE

Pécs mj. város tanácsa VB.
művelődésügyi osztálya, 1959.

Nikelszky Géza iparművész a századfordulón lépett a Zsolnay-gyár kötelékébe és több, mint 50 évet töltött ott munkában. Könyve értékes és pótolhatatlan kerámia-történeti anyagot tartalmaz, melyet az élmény elevenségével kelt életre.

Rajongó lelkesedéssel követi a Zsolnay-gyár fejlődését, művészetének pályáját, de rámutat a gyár életének árnyoldalára is, a munkásság szociális helyzetének felfedésével. Az utolsó fejezetben az 1948-ban államosított gyár további működéséről számol be.

A gyártmányokról készült néhány fénykép és a gyár védjegyei egészítik ki a kötetet.

CSUKA ZOLTÁN:

PIROS PÜNKÖSD PECSETT

Táncsics Könyvkiadó, 1959.

1918 pünekösdjén Pecsett felkelés robbant ki, mikor a katonaság megtagadta a harcterre irányító parancsot. A lázadókhoz azonnal csatlakoztak a bányászok, akik szabadulni akartak a háborús nyomorúságtól és az osztályuralomtól, melynek lerázására évtizedek óta készülődtek. A felkelést a túlerő leverte és megbosszulta, de a hősi harc emléke a forradalmi szellem példajaként élt és él tovább.

A magyar munkásmozgalom megrázó epizódját mondja el versében a költő, aki gyermekkorában tapasztalhatta azokat a szenvedéseket és megaláztatásokat, amelyek az első világháborúban zúdultak a pécsi bányászokra.

SCHILLER: STUART MARIA
(Fordította: Pákolitz István)

Európa Könyvkiadó, 1959.

A tragédia a XVI. századi Anglia válságokkal terhes légkörét eleveníti meg, a polgári fejlődés útján nagyhatalommá váló angol birodalom megeremtésének egyik előjátéka. A dráma előterében a két testvérkirályné, Mária és az Anglia trónján ülő Erzsébet ellentéte, valamint a trónviszály és a feudális önkényeskedés áll. A háttérben pedig egyre erősebben hallatja hangját a nép, mind határozottabban követelve részét a társadalom átalakításának sürgető feladataiból.

A könyv Schiller születésének 200. évfordulója alkalmából került új kiadásra és Pákolitz István, a nagyon tehetséges, Pécsen élő költő fordította.

FÖLDES MIHÁLY: HONVÁGY

Dráma 3 felvonásban.

Táncsics Könyvkiadó, 1959.

Történik 1917 telén a cári Oroszországban, Orenburgban, egy magyar hadifogolytáborban.

Szereplők: 14 férfi.

A dráma azt mutatja be, hogyan alakult, formálódott a hadifoglyok tömege, hogyan jött rá, hogy érdekeiket egyedül a forradalom valósíthatja meg. A szóbanforgó hadifoglyok közül sokan fegyverrel védtek a Magyar Tanácskörtársaságot. Ezeknek a harcosoknak állít emléket a dráma.

ÚJ EGYFELVONÁSOSOK

Öt egyfelvonásos.

Táncsics Könyvkiadó, 1959.

Szereplők: 6—14 főig.

A műsorfüzet különféle egyfelvonásosokat foglal egybe. Bende László: Omega című drámája ma játszódik le, Párizsban, egy vizsgálóbíró szobájában. Forgács István: Az autós gavallér című vígjátéka kedves, hangulatos életkép egy munkás-család napjairól. Nagy Sándor: Pótsorozás c. keserű komédiája gyilkosan gúnyol és mulattat a Horthy-urak rovására.

Egyébként 1944-ben játszódik le, az utolsó felvonás idején. Nóti Károly: Evforduló című mulatságos kis tréfája egy házasság könnyed paródiáját adja. Zsolnay Vilmos: Székely Anna című kétrészes drámája 1918 októberében játszódik le.

BÉKÉT A VILÁGNAK

4 egyfelvonásos.

Szereplők: 4—8 fő.

Irodalmi Színpad

és Táncsics Könyvkiadó kiadása.

A kötet címének megfelelően a béke kérdéseivel foglalkozik. Békeharcos irodalmi estek rendezését kívánja elősegíteni az itt közölt darabokkal, nem különben a bevezetőben szereplő költeményen, írón és tudósok írásainak egyes részleteivel.

A négy egyfelvonásos között van olyan, amelyik a mai Franciaországban játszódik le, a másik Algériában, a harmadik utópisztikus környezetben ábrázolja az atomőrület esetleges gyászos végét. A négy darab szerves egészet képez, de mindegyikük külön is előadható.

A kötet végén további műsoranyag jegyzéket közölnek a békekérdéssel foglalkozó dalokról és versekről.

ROZOV: BOLDOGSÁG, MERRE VAGY?

Színmű 2 részben.

Szereplők: 9 férfi, 5 nő.

Gondolat Könyvkiadó, 1959.

Viktor Rozov neve azonnal ismerős lesz, ha elmondjuk róla, hogy a „Szállnak a darvak” című világsikert aratott film az ő egyik sikeres színdarabja nyomán készült. Ez a most közölt darabja egy moszkvai család egyetlen napját örökíti meg. A darabban mindenki a boldogságot keresi, és a szerző a felvetett kérdésre vérbeli drámaíróhoz méltóan válaszol. Különböző ellenpárokat vonultat fel, megmutatja őket minden oldalról, aztán a nézőkre bizza a feleletet: tessék, válaszlatok, döntsetek, hol a boldogság?

ŐSZI MŰSORFÜZET

8 egyfelvonásos szovjet színmű.

Magyar-Szovjet Baráti Társaság
kiadása, 1959.

A darabok egy része 1917-ben, ill. 1919-ben, másik része a közelmúltban, vagy napjainkban játszódik le.

Színrevitelükhöz nem szükséges bonyolult díszlet, ezért öntevékeny színjátész csoportok is sikeresen tanulhatják, és mutathatják be őket.

FEKETE ISTVÁN: TÉLI BEREK.

Móra Kiadó, 1959.

A regény és a múlt évben megjelent Túskevár című ifjúsági könyv ugyanarról szól: két pesti gyerek, Tutajos és Bütyök vakációjáról. A Téli berekben a Balaton téli életének szépségei közé kalauzolja el az olvasót az író. Egy kényszerűségből meghosszabbított karácsonyi szünidő alatt a barátok leutaznak a Balatonra a nagybácsihoz és a Túskevár című könyvben megírt nyári élményeik után, megtapasztalják, hogy a berek télen is szép,

szórakozást és felfedeznivalót bőven rejt magában.

Kamaszodó, fejlődő lelkivilágukra a természet és okos felnőttek irányítása jótékonyan hat, úgy, hogy ismét külsőleg-belsőleg megerősödvé térnek haza a téli vakációból.

Meleg természetszeretet, a szülőföld ismeretlen részének megszerettetése jellemzi ezt a regényt is.

KORDA ISTVÁN: A NAGY ÚT

Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest. 1958.

Ez a könyv Kőrösi Csoma Sándor életregénye. Kőrösi Csoma Sándor egyetlen nagy célnak szentelte az életét. Már gyermekkorában a „Nagy útról” álmodott, arról, hogy felkutatja a magyarok őshazáját. Iránon és Kasmiron át nagy nehézségek között jutott el Tibetbe. Főműve az első tibeti szótár és nyelvtan, melyeken hosszú éven át dolgozott, egész haláláig. Fletét, útját, működését mondja el olvasmányos formában a regény. A könyv mindvégig érdekfeszítő, mind az ifjúságnak, mind a felnőtteknek rendkívül hasznos.

HUMOR

SZÖLLÖSY KALMÁN:

Statisztikai csoda

Közeledett a hónap vége és ott állt a község előadás nélkül. Az pedig nyilvánvaló volt, hogy előadásra szükség van, különben megmaradna a falu és város közötti különbség. Azt érezte az ügyvezető, hogy az előadást egyedül megcsinálni nem képes. Összefogásban az erő, állapí-

totta meg, és elrohant a többi szervezet-hez. Azok készségesen vállalták is a támogatást, mindössze az volt a kikötésük, hogy a meghívón az ő nevük is rajta legyen.

Kiment a meghívó. Az előadás címe: Téli járványos megbetegedéseink. Szólhatott volna ugyan másról is, de az óvodavezetőnő ebből már tartott több előadást az óvodásoknak. „Ha megfáztok, kössétek be a torkotokat! Na, mit kell csinálni, ha tüsszenteni akartok? Ugye elveszítitek a zsebkendőt!” Szóval megvolt az óvónőnek az előadáshoz feltétlenül szükséges gyakorlata.

A toborzást nagy erővel végezte mindenki. Valamennyien felszólították az előadásokat látogó tagjaikat, hogy jelenjenek meg. Mind a hét rendezőtárs felszólított 30 embert és ez mind meg is ígérte. Még az év elején tervezték egy-egy előadásra 60–60 embert, tehát várható volt a tertvűteljesítés.

Eljött az est. Gyorsan kölcsönkértek még 140 széket a mozitól, mert a kultúr-otthonnak mindössze 71 széke volt. Föl is állították szépen glédába. Még az ügyvezető utána is nézett, hogy egyenesen állították-e a sorokat. Nem régen szerelt le tényleges katonai szolgálatából és még vérében volt az, hogy a sor egyenes legyen.

Fölösleges erőpazarlás volt. Megjelent 18 ember. Kiderült, hogy mind a heten

ugyanazt a 30 embert agitálták meg. Ezek voltak a hivatásos előadásrajárók.

Az előadó megkezdte az előadást, de félszszemmel a közönséget figyelte. Keveselte a létszámot. Mindenesetre elmondta az elmondandókat és végül aggódva megkérdezte a mellette ülő népművelési ügyvezetőt:

— Mennyien is voltak, elvtárs?

Az előbb egy kis fejszámolást végzett. Megjelentek tizennyolcan. Itt vagyunk mi ketten, az húsz. Az előbb bejött két lány, az huszonkettő. Igaz, ki is mentek, de itt voltak. Itt van a hivatalsegéd, az huszonhárom, meg a könyvtáros, az huszonnégy. Szóval huszonöt.

— Huszonhat — mondta.

Az előadó még mindig nem volt megelégedve. Még ezt is keveselte. Odafordult hát ismét az ügyvezetőhöz.

— Kár, hogy nem olvasták meg pontosan, hogy mennyien voltak? Úgy láttam, jóval többen. Azt hiszem, voltak harmincán.

Igy azután megállapodtak a harmincötben. Ezzel még nem jutottak messze. Hol voltak még az előirányzott hatvantól! Igaz, hogy vissza volt még egy tervezett előadás, de az előjelek nem voltak biztatóak.

De segített egy ötlet. Ugyan nem olyan új, mint a Supracillin, de régóta bevált, mint a kamillatea. A következő vasárnap előadásos, műsoros bált rendeztek. Fele-fele alapon. Fele műsor, fele bál. A műsor tartott 15 percig, a bál reggelig. Az előadó jól érezte magát, mert nem kellett sokat beszélnie, a jelentenivágyók azért, mert jelenthették az óriási sikert. Az előadáson ugyanis háromszáztizenheten jelentek meg. (Elfogyott 600 szendvics, 180 liter bor, de ennek semmi köze a jelentéshez.)

Tehát a két előadást megnézte 352 ember.

Ezután következett a csoda. A havijelentések befutottak az illetékes helyekre. A népművelési előadó jelentette, hogy két sikeres előadást tartottak a hónapban, azon résztvett 352 ember.

A nőszövetség ugyancsak jelentette, hogy ő is tartott két átütő sikerű előadást és azon szintén annyian jelentek meg.

Ugyanígy jelentette a könyvtár, az állami gazdaság kultúrfelelőse és a többiek is.

Kiderült tehát, hogy a két előadást 2 464 ember nézte végig. Egy-egy előadásra esett 1 232 fő, a község lakossága viszont mindössze 870 volt.

Mi ez, ha nem csoda?

Hírek iskoláink életéből

A mohácsi Kisfaludy Károly általános gimnáziumban felépült az iskola tanműhelye, amelynek építési költségeit Mohács város tanácsa biztosította. Az asztalos- és a lakatos műhelyben megkezdődött az oktatás. A további két műhelyterem építése folyamatban van. Azok a tanulók, akik az iskolai tanműhelyekben alapképzést nyernek, a jövő tanévben üzemen végeznek termelő munkát.

*

A mohácsi és a siklósi gimnáziumban a nevelőtestület és az üzemek képviselői értekezleten beszéltek meg az üzemekben folyó gyakorlati oktatás problémáit. Megállapították, hogy az 5+1-es tanítási hétre való áttérés az eddigi tapasztalatok szerint pozitív eredménnyel jár.

*

A folyó tanévben újabb 12 általános iskolában kezdődött meg a politechnikai oktatás. A mezőgazdasági vidéken levő iskolákban az iskola gyakorlókertjében folyik a munka heti két órában, az ipari településeken pedig az iskola műhelytermében dolgoznak a tanulók. A téli időszakban a mezőgazdasági vidékeken is műhelymunkát végeznek.

*

Komlón, Dávidföldön nyolctantermes általános iskola épült. Ezzel lehetővé vált, hogy az általános gimnázium a Vorosiov utcai általános iskola épületében nyerjen önálló elhelyezést.

*

Almamellék termelősövetkezeti községben elkészült a korszerűen berendezett új négytantermes általános iskola. Az avató ünnepséget 1959. december 12-én tartották.

*

A jelen tanévben tovább szélesedett megyénkben a felnőttoktatás. Jelenleg 67 helyen folyik a dolgozók általános iskolai oktatása. A hallgatók száma meghaladja az 1300 főt. Jelentős emelkedést mutat a középiskolákban tovább tanuló felnőttek száma is. A négy gimnáziumban, továbbá a komlói bányai és villamosenergiaipari technikumban, valamint a szentlőrinci mezőgazdasági technikumban 800 dolgozó tanul. A sásdi és a Mohács belvárosi fiúiskolában az írni-olvasni nem tudó felnőttek számára alapismereti tanfolyam indult.

*

A világnézeti nevelés hatékonyabbá tétele céljából 1959. október 26-tól november 4-ig Siklóson tanfolyamot rendeztünk az általános iskolai igazgatók, tanulmányi felügyelők és szakfelügyelők számára. A tanfolyamon a Központi Pedagógus Továbbképző Intézet tanszékvezetői a szaktárgyak keretében folyó világnézeti nevelés elvi és gyakorlati kérdéseit ismertették. Sor került bemutató tanításra és óraelemzésre is. Külön témaként szerepelt az alsó tagozaton folyó világnézeti nevelés és az úttörő szervezet munkája. A nevelőtestület politikai-eszmei és pedagógiai egységével szintén külön előadás foglalkozott. Sor került a kettős nevelés megvitatására is. Jelentős helyet kapott a tanfolyamon a mezőgazdaság szocialista átalakítása. Az elméleti előadás után a tanfolyam résztvevői megtekintették a beremendi termelősövetkezet állattenyésztését és kertészetét, a püspökbólyi állami gazdaság, valamint a villányi szőlő- és oltványgazdaság üzemegységeit. A tanfolyam költségeit, — 80 000 forintot, — a megyei tanács VB. biztosította.

*

A folyó tanévben a nevelőhiányt 21 képesítést nélküli nevelő beállításával enyhítettük. Mielőtt a tanítást megkezdték, egyhónapos tanfolyamon vettek részt. Ezalatt megismerkedtek a legfontosabb tanítástani, módszertani és nevelési kérdésekkel. A tanfolyam tematikájához tartozott a rendszeres óralátogatás a pedagógiai főiskola gyakorló iskolájában és az óraelemzés. A tanfolyam vezetője gondoskodott a hallgatók politikai képzéséről is.

*

Baranya megye tanácsa 4 egyetemi és főiskolai hallgatót részesít társadalmi tanulmányi ösztöndíjban 1959. szeptember 1-től kezdődően tanulmányaik egész időtartamára. Az ösztöndíjban részesülő hallgatók közül Tóth András a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem III. éves, Kovács Margit és Szabó Éva a pécsi Pedagógiai Főiskola I. éves, Horváth Franciska a bajai Felsőfokú Tanítóképző I. éves hallgatója.

A fentiekén kívül a Komlói Szénbányászati Tröszt 2 hallgatót részesít társadalmi ösztöndíjban a pécsi Pedagógiai Főiskolán. Komló város tanácsa két középiskolai, a mohácsi járási tanács 5 középiskolai, a szigetvári Konzervgyár 2 középiskolai tanulót részesít társadalmi tanulmányi ösztöndíjban a komlói, a mohácsi és a szigetvári általános gimnáziumban.

*

A Művelődésügyi Minisztérium módosította az általános iskolai Rendtartás XVII. fejezetét (Az iskola és a család). Ennek értelmében a Szülői Munkaközösség alapvető feladata, hogy részt vállaljon az ifjúság tudományos, marxista—leninista világnézetére, szocialista erkölcsre, a szocializmus tevékeny szolgálatára neveléséből. Fontos, hogy az SZMK az igazgató és a pedagógusok segítségével szervezze meg a szülők pedagógiai kultúrájának emelését. Az új feladatokat novemberben járási értekezleteken beszéltek meg az iskolák igazgatói és a Szülői Munkaközösségek vezetői. Az értekezleteket a Nőtanács és a megyei művelődésügyi osztály közösen szervezte.

*

Az iskolák és óvodák társadalmi megsegítését szolgáló versenymozgalomban

megyénk az 1958/59-es tanévben is jelentős eredményeket ért el. A megyében összesen 3 787 636,— forintot fordítottak az iskolák és az óvodák patronálására. Az egy tanulóra jutó átlag 94,69 forint. Mohács városa az ország városai között első lett az iskolák támogatásában. Országos első helyezést ért el a Mohács- szabadságpusztai általános iskola, ahol az egy tanulóra eső támogatás összege 15 356,— Ft.

Miniszteri dicséret oklevelet kapott a pécsváradi óvoda, amely társadalmi segítséggel két új foglalkoztató teremmel bővült. Az építési költségek több, mint felét a társadalmi szervek és a szülők biztosították. Az egy óvodásra jutó társadalmi segítség mértéke 1502,06 Ft. A szervezési munkát Wéber Mária vezető óvónő végezte.

A beremendi és a pellérdi óvoda szintén új foglalkozó teremmel bővült. Az építési költségeket részben a községfejlesztési alapból, részben társadalmi munkával biztosították.

Komló város óvodái december hónapban 48 ezer forintot fordítottak háztartási gépek és játékok vásárlására. Minden óvoda kapott mosógépet, porszívót és padlókeféző gépet. Óvodánként több, mint négyezer forintot költöttek játékok és bábfelszerelés vásárlására. Mindez Zabányi Lajos számadó igazgató érdeme.

*

Baranya megye Tanácsa VB. 1959 november 26-án tárgyalta a megyei gyermek- és ifjúságvédelem helyzetét. A végrehajtó bizottság határozatot hozott, hogy a nevelőszülőknél levő általános iskolai felső tagozatos tanulók gyermekotthonba való elhelyezése érdekében 30—30 férőhellyel bővíteni kell a bakócai és a bükösi gyermekotthont, továbbá a vidákpusztai leányotthont 20 fővel.

A megyében mutatkozó nagy gyógypedagógiai elhelyezési igény levezetésére egy gyógypedagógiai gyermekotthon létesítését tűzte ki célul a végrehajtó bizottság.

*

Baranya megye gyermekotthonai tanulmányi, sport és ügyességi versenyre hívták ki a környező megyék (Somogy, Tolna, Zala) gyermekotthonait. A verseny már megindult. A versenyben elért ered-

mények értékelése 1960. májusában lesz. A versenyben győztes gyermekotthonok értékes jutalmakat, vándorserleget fognak kapni.

*

Az általános iskolai napköziotthonos munkaközösségek járásonként kéthavonta tartják foglalkozásaikat a megyei művelődésügyi osztály által előre meghatározott témakörből. A december havi munkaközösségi foglalkozásokat valamennyi járásban megtartották. A munkaközösségi üléseken bemutató foglalkozásokat tartanak, amelyeket élénk vita követ.

*

A Baranya megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága a gyermekotthonokban és nevelőszülőknél kihelyezett gyermekek fenyőünnepi megajándékozása céljára 30 ezer forint hitelt engedélyezett. Ebből minden állami gondozott gyermek kb.

30,— Ft értékű csokoládét, cukrot, stb. kap a pécsi gyermekvédő otthon útján.

*

Tervezés alatt állnak a jövő évben megépítendő új általános iskolák és óvodák. Az 1960. évben új négytantermes iskolát kap Beremend, kéttantermes iskolát Drávasztára, 1 tantermes iskolát Endrőc. Hosszúhetény 75 férőhelyes óvodát kap, Szederkényben pedig növeljük az óvodai férőhelyek számát.

Az idén megkezdődött, 1960-ban pedig befejezést nyer a szigetvári és a harkányi négytantermes általános iskola építése.

*

A megyei művelődésügyi osztály a bakócai és a bükkösi gyermekotthonban az 1960. évben intézeti énekkart és zenekart kíván létesíteni. A tervek szerint a bakócai gyermekotthonban fúvószenekar, a bükkösi gyermekotthonban pedig szimfónikus zenekar alakul. A zenekari felszerelések beszerzése megkezdődött.

A népművelés hírei

A Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága 1959. december hónapban a könyvtárak fejlesztésére 110 000 forintot juttatott a költségvetési megtakarításból.

Az 1960. évben 80 község letéti könyvtára kerül tanácsi kezelésbe. Ezáltal a közigazgatási szervek közvetlenül is érdekeltté válnak a könyvtárak rendszeres fejlesztésében.

*

November hónapban a Művelődésügyi Minisztérium és a KISZ Központi Bizottsága egy héten keresztül Baranya több községében és városában vizsgálta az ifjúság kulturális ellátottságát és helyzetét.

*

Sikeresen folyik a Művelődésügyi Osztály által a termelősövetkezeti és munkáslakta községekben szervezett mintaelőadásorozat. A „Hazádnak rendületlenül” c. témából 24 községben 1177 hallgató, az „Amire a múlt tanít” c. témából 31 községben 1781 hallgató, a „Világúr meghódítása” c. témából 27 községben 1780 fő előtt tartottak a Pécsről kiszállított előadók értékes előadást.

*

A Művelődésügyi Osztály a Megyei Tanács VB. támogatásával 1960. januárban a termelősövetkezeti községek kulturális vezetői részére Pécsen, 3 hetes bentlakásos alapítványi rendszerű népfőiskolát szervez.

*

A siklósi és sellyei járás színjátzó csoportjainak vezetői 1959. november 28—29-én Siklóson bemutatóval és előadásokkal kapcsolatos tapasztalatcserét tartottak. Megtekintették és megvitatták a pécsi KPVDSZ öntvényen színjátzóit által be-

mutatott A teremés koronája c. előadást. Kresz Frigyes megyei szaktanácsadó műsortájékoztatója után Bucsy Mihály, a kisszínpadok technikájáról, Vértés Elemér a mohácsi Somlay Artur színjátszócsoporthoz munkájáról, Lemle Géza a felszabadulási kulturális seregszempléről tartott előadást. A résztvevők mintegy 20 színművet vittek magukkal.

*

A megyében nyolc helyütt: Siklóson, Szentlőrincen, Mágocson, Sásdon, Mohácsra, Sellyén, Pécsváradon és Szigetváron alakult Irodalmi Színpad. Tagjai a színjátszáson kívül az előadóművészet, a helyes versmondás készségének elmélyítésével és irodalmi műveltségük bővítésével fejlesztik tudásukat. Megfelelő témájú jelenetek, versek, novellák és énekszámok előadásával segítik a termelősövetkezetek fejlesztését és a kulturális fehér foltok felszámolását.

*

Az oktatási évad elején megkezdte munkáját a Pécs-Baranyai Népművelési Módszertani Tanácsadó, a jó kezdeményezések és tapasztalatok hasznosítása és széles körben történő általánosítása céljából.

A Tanácsadó ismeretterjesztési, művelődési otthoni és öntvényen művészeti csoportja máris több kiadvány, módszertani levél és cikk közrebocsátásával, valamint tapasztalatcsere szervezésével segítette a népművelési munkát. A Tanácsadó minden pénteki napon 5—7 óráig a Pécs Városi Művelődési Házban fogadóórát tart, mindenkinek készségesen ad tanácsokat munkájára vonatkozóan.

*

A Művelődésügyi Osztály az évad megkezdésétől az alábbi kiállítási anyagokat vándoroltatja a megye területén: Fényképezőgéppel az új Baranyában, a Magyar Tanácsköztársaság, Képek a szovjet ember életéből, Képzőművészeti reprodukciós kiállítás, Képek a Szovjetunió könyvtárainak életéből, A szocializmus útján, A kiállítások 2—2 hónapi időre állanak az egyes járásek rendelkezésére.

*

Pécsett, december 13-án a Karnagyi Klub a megyei és Pécs városi karvezetők részére konferenciát rendezett, melyen Bárdos Lajos Kossuth-díjas, érdemes művész tartott előadást, majd a résztvevők szakmai és szervezeti kérdéseket vitattak meg.

*

December 20-án Pécsett, Baranya és Tolna megyék népi táncoktatói részére egésznapos továbbképzést rendezett a Művelődési Osztály. A résztvevők a különböző táncsoportok próbáinak megtervezéséről, a táncsoportok felszabadulási évfordulóval kapcsolatos feladatairól hallgattak előadást, majd megtekintették a Mecsek Együttes próbáját.

*

Elkészült a Baranya megyei múzeumi hálózat 1960. évi munkaterve. A munkatervben több olyan falusi kiskiállítás is szerepel, mely közvetlen iskolai és népművelési célokat szolgál.

*

December 12-én a pécsváradi járás öntevékeny színjátszói csoport vezetői Hosz-

szühetényben tapasztalatcserét tartottak. A tapasztalatcsere után megtekintették Cárdonyi: Fehér Anna c. színművét.

*

A Mohácsi Bútorgyár színjátszói bálor lépésre határozták el magukat. Egy műsor keretében mutatják be Gáll István: Gyilkosok és Csehov: Háztűznéző, valamint Jubileum című egyfelvonásait.

*

A Felszabadulási Kulturális Szemle feladatait és teendőit Pécsett közös értekezleten tárgyalta meg a KISZ Megyei Bizottsága a járási népművelési felügyelőkkel.

*

A Művelődésügyi Osztály kiadásában 1960 januárjában jelenik majd meg a baranyai nép mondáiból összeállított Rejtett kincsek nyomában című mű. Szerzői: dr. Vargha Károly, Muszty László és Rónai Béla főiskolai tanárok, az illusztrációkat Bezzegh Zoltán festőművész készítette.

*

1960. első negyedévében Mohácson, Beremenden és Hidason a TIT irányításával Munkásakadémia indul. Az előadások keretében a modern ember tudományos világképével ismerkednek majd meg a munkások.

*

A TIT 1959. évben 44 üzemmél és intézménnyel kötött szocialista szerződést ismeretterjesztő előadásokra. Ezzel mintegy 60 előadásorozat szervezését biztosította.

Készült 1000 példányban

Kiadja a Baranya megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya

Felelős kiadó: Takács Gyula

59-5665 Pécsi Szikra Nyomda

F. v.: Melles Rezső

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

hazánk felszabadulásának 15. évfordulója tiszteletére

Baranya megye Tanácsa Végrehajtó Bizottságának határozatára a Baranya megyei Tanács VB. Művelődésügyi Osztálya hazánk felszabadulásának 15. évfordulója tiszteletére irodalmi és képzőművészeti pályázatot hirdet.

A pályaművek szocialista-realista művészi módon mutassák be felszabadulásunkat, eredményeinket, a szocialista országépítés hétköznapjait, a nemzetközi összefogás példáit, neveljék népünket történelmi múltunk helyes megismerésére, segítsék az új szocialista ember tudatformálását; szolgálják azt a célt, hogy a haladó hagyományok büszke vállalása és a szocializmusban elért sikereink erőt adjanak a szocialista átalakulás harcaiban.

A pályázaton még nyomtatásban meg nem jelent, illetve kiállításon nem szerepelt művekkel lehet részt venni.

Pályázni lehet: egyfelvonásos színművel, elbeszélő költeménnyel, novellával, verssel, irodalmi riporttal; illetve olaj, szobor, akvarell, vagy grafikai munkával.

A megyei tanács vb. 10 000 forintot biztosít az irodalmi és 10 000 forintot a képzőművészeti alkotások díjazására.

A bíráló bizottság a legjobb műveket 3000 forintig jutalmazza. A bizottságban részt vesz az Írószövetség és a Képzőművészeti Alap képviselője is.

A pályadíjak a szerzői jogdíjat nem érintik.

Az irodalmi pályázatok jeligések. A jeligével ellátott borítékban feltüntetendő a pályázó neve és lakcíme. A képzőművészeti pályázatok nem jeligések.

A pályaműveket a Baranya megyei Tanács VB. Művelődésügyi Osztálya címére kell beküldeni (Pécs, Széchenyi tér 9.)

Beküldési határidő: 1960. március 15.

A pályadíjak ünnepélyes átadása: 1960. április 4.

BARANYA MEGYE TANÁCSA VB.
MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYA